

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 31 мая 1985 г. № 22 (3276) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

1 ЧЭРВЕНЯ—МІЖНАРОДНЫ ДЗЕНЬ АБАРОНЫ ДЗЯЦЕЙ

Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ.

Арганізацыйная работа партыі

Выйшаў у свет першы том чатырохтомнага выдання «У. І. Ленін, КПСС аб арганізацыйна-партыйнай рабоце», падрыхтаванага АДДЗЕЛАМ арганізацыйна-партыйнай работы ЦК КПСС.

У першым томе «Членства ў КПСС» змешчаны, поўнасцю або часткова, творы У. І. Леніна, дакументы КПСС, якія асвятляюць працэс фарміравання саставу партыі, рэгулявання росту яе радоў, станаўлення і развіцця ленинскіх прынцыпаў і норм членства.

ТАСС.

З'ЕЗДУ ПРЫСВЯЧАЕЦА

З натхненнем успрынялі рашэнне красавіцкага (1985 г.) пленума ЦК КПСС аб скліканні чарговага XXVII з'езду партыі культасветработнікі Барысава. У клубах, дамах культуры, бібліятэках афармляюцца тэматычныя стэнды, кніжныя выстаўкі, фотавітрыны, куткі з матэрыяламі да форуму навуністаў. Яны з'явіліся ў Цэнтральнай гарадской, дзіцячай і ведамасных бібліятэках горада.

«Пад кіраўніцтвам партыі разам з народам» — так называецца вясняная экспазіцыя ў гонар XXVII з'езду КПСС, аформленая ў прафсаюзнай біблія-

тэцы завода аўтактрансартнага электраабсталявання імя 60-годдзя Вялікага Кастрычніка. У раздзелах «Палітыка, якая забяспечвае мір», «Адзінаццатая пяцігодка: рубіжы стварэння», «Наша рэспубліка ў адзінаццатой пяцігодцы», «Эканоміцы быццэ эканомнай» сабраны кнігі аб камуністах, партыйным будаўніцтве, брашуры, часопісы і газеты з матэрыяламі красавіцкага Пленума ЦК КПСС, даведны матэрыял для прапагандыстаў, лектараў, дакладчыкаў, агітатараў.

П. БАРОДКА.

У ФОНД МІРУ

Калентыў выдавецтва «Полымя» пералічыў прэмію, атрыманую за экспарт кніг, у Савецкі фонд міру.

М. ВЕТРАУ.

ПРЫЗНАННЕ МАЙСТЭРСТВА

Двойная радасць прышла ў калентыў ванаальнага ансамбля ветэранаў вайны і арміі мінскага Дома афіцэраў. Нядаўна яму прысвоена ганаровае званне «народны» і прысуджана званне лаўрэата Усесаюзнага агляду самадзейнай творчасці.

П. ГАРДЗЕЙ.

ПЕРАМОЗЕ ПРЫСВЯЧАЕЦА

40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне прысвечаны пята нумар часопіса «Дружба народаў». Матэрыялы, змешчаныя ў ім, паказваюць інтэрнацыянальны характар барацьбы з фашызмам, адзначаюць важны ўклад прадстаўнікоў усіх народаў Савецкага Саюза. Гэтай важнай тэме прысвечаны і мастацкія творы, і публіцыстыка, і літаратурная крытыка.

Шэраг матэрыялаў маюць дачыненне да Беларусі. Друкуецца ў перакладзе І. Сяргеевай заканацэнне рамана І. Чыгрынава «Свае і чужыны». У раздзеле «Крытыка» прыцягваюць увагу выступленні У. Баршчукова «Паваротны голас гісторыі» і І. Дзядкоў «Доўгі шлях праўды», у якіх аналізуюцца творы пра Вялікую Айчынную вайну. У прыватнасці, разглядаюцца кнігі В. Быкава, А. Адамовіча, С. Алексіевіча, «Я

з вогненнай вёскі...» А. Адамовіча, Я. Брыля і У. Калесіна і іншыя.

«Мы падобныя ў часе...» — дыялог крытыка Н. Ігруновай з вядомым беларускім празаікам В. Казько.

Арыгінальным атрымаўся раздзел «Мастацкі пераклад: праблемы і меркаванні». Правадзіцца «Чацвёрты форум перакладчыкаў «ДН». Верш народнага паэта Беларусі Максіма Танка «Ластаўні» пераназвана ў арыгінале і ў перакладзе на рускую мову. Акрамя падрадкавага перакладу, змешчаны пераклады семнаццаці аўтараў, сярод якіх У. Раждзественскі, Л. Озера, М. Старшыня, Я. Хелемскі. У артыкуле «Далучэнне і сатворчасце» В. Бечкі грунтоўна і падрабозна аналізуецца пераклады, паўстаючы перад чытачом уважлівым і патрабавальным крытыкам.

П. МАЛЕНКА.

СЕМІНАР ПРАПАГАНДЫСТАЎ КНІГІ

У Гомельскай вобласці дзейнічаюць 53 клубы аматараў кнігі, большасць з іх працуюць з моладдзю. Як зрабіць іх работу больш дзейнай і ідэяна-эстаэтычным выхаванні падрастаючага пакалення — гэтым пытанню быў прысвечаны чарговы семінар, праведзены абласным праўленнем таварыства. З дандадам «Клуб кнігалюбаў — актыўны прапагандыст кнігі» выступілі адзаны сакратар абласнога праўлення таварыства У. Казько.

Аб асноўных напрамках дзейнасці клубу па фарміраванню духоўнага свету савецкага маладога чалавека расказаў ў сваіх дандадах загадчык сектара бібліятэкі Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта

Н. Капшай, дырэктар цэнтралізаванай бібліятэкі Рагачоўскага раёна Н. Падгурская.

Адметная рыса семінара ў тым, што на ім быў арганізаваны шырокі абмен вопытам работы, узніклі надзвычайныя праблемы яе ўдасканалення. Зацікаўлена гаварылася аб павышэнні ролі клубу ў ідэяна-палітычным выхаванні працоўнай моладзі, аб прапагандзе палітычнай кнігі, аб асаблівасці работы сельскіх клубу кнігалюбаў.

Удзельнікі семінара прынялі ўдзел у пасяджэнні клуба аматараў кнігі ўніверсітэта, якое было прысвечана творчасці М. Ю. Лермантава.

П. ЯКАУЛЕУ.

РЭЙД АГІТАЦЫЙНА-МАСТАЦКІХ БРЫГАД

Пятнаццаць гадоў назад у адным з цэхаў вытворчага аб'яднання «Гарызонт» адбылося першае выступленне агітацыйна-мастацкай брыгады. Цёпла прынялі рабочыя самадзейных артыстаў, якія з кожным канцэртм набывалі майстэрства, а ў 1973 годзе агітбрыгадзе было прысвоена ганаровае званне народнай. Яна стала лаўрэатам Усесаюзнага агляду-конкурсу.

Гарызонтаўцы былі ўдзельнікамі перадачы «А+Б», якую праводзіла Цэнтральнае тэлебачанне.

Кожнае выступленне брыгады цесна ўяўляецца з жыццём завода, праграмы будуюцца на мысцовым матэрыяле. Калентыў прымае ўдзел у грамадска-палітычных мерапрыемствах горада-героя Мінска, вядзе вялікую

культурна-шэфскую работу на вёсцы.

Нядаўна самадзейныя артысты былі ўдзельнікамі рэйду народных агітацыйна-мастацкіх брыгад па прапагандзе рашэнняў кастрычніцкага (1984 г.) Пленума ЦК КПСС на прадпрыемствах мелірацыі Мінскай вобласці. З праграмай «Рамантыкі — у строй, абывацелям — бой» агітбрыгада «Гарызонт» выступіла перад меліратарамі Салігорскага і Уздзенскага раёнаў.

Народная агітацыйна-мастацкая брыгада «Цыбулька» саўгаса «Мінская агароднінна-фабрыка» наведзе з канцэртамі Стаўбцоўскую, Нясвіжскую і Клецкую перасовачна-механізаваныя калоны.

Л. ПЯРШУК.

НА ЧАРГОВЫМ СХОДЗЕ СЕКЦЫІ

Адбыўся чарговы сход секцыі дзіцячай і юнацкай літаратуры СП БССР, на якім з дандадам «Паззія для дзіцяці і юнацтва (1982—1985 гг.)» выступілі кандыдаты філалагічных навук, пісьменнікі У. Гіламедаў.

У творчай размове прынялі

ўдзел П. Кавалёў, В. Адамчык, Я. Каршукоў, Э. Агніцёт, С. Шухкевіч, П. Прануза, А. Дзеружынскі, М. Барсток, А. Капусцін.

Сакратар праўлення СП БССР Б. Сачанна падаў вынікі абмеркавання.

М. ІВАНЕНКА.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Адкрывае вечар І. Чыгрынаў.

Ушанаваць памяць класіка савецкай літаратуры, выдатнага пісьменніка сучаснасці Міхаіла Шалахава прыйшлі ў мінулыя пятніцу ў Дом літаратара рабочыя, служачыя, студэнты, прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі беларускай сталіцы. Тут адбыўся урачысты вечар, прысвечаны 80-годдзю з дня

нараджэння выдатнага майстра слова.

Вядучы вечара сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР І. Чыгрынаў, народны пісьменнік Беларусі І. Шапкін, пісьменнікі А. Сулянаў, І. Новікаў, А. Карлюк, Г. Даловіч гаварылі аб надзвычай-

най жыццёвасці і папулярнасці кніг М. Шалахава, аб важнасці яго традыцый і урокаў для развіцця кожнай нацыянальнай літаратуры, падкрэслівалася, што такім кігам, як «Ціхі Дон», «Узнятая цаліна», наканава на неўміручасць.

Тэкст і фота Ул. КРУКА

40-годдзю Перамогі прысвечана творчая сустрэча вучняў і педагогаў музычных вучылішчаў краіны, якая адбылася ў Мінску, у вучылішчы імя Глінкі. Адкрылася яна тэматычнай канферэнцыяй «Подвиг савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне ў творах савецкіх кампазітараў». Вечарам адбыўся вялікі канцэрт. Слушачы цёпла сустрэлі маладых музыкантаў з Масквы, Вільнюса, Рыгі, Таліна, Кішынёва. Другое аддзяленне канцэрта падрыхтавана сіламі беларускіх выканаўцаў — навучэнцаў вучылішча імя Глінкі. Прагучалі творы ў выкананні аркестра, хору, ансамбля цымбалістаў.

В. ШЭЛЕСТ.

У Саюзе кампазітараў БССР адбыўся творчы вечар заслужанага дзеяча культуры БССР Д. Жураўлёва, прысвечаны 70-годдзю музыкантаўца.

Пісьменнік В. Тарас прыгадаў, як разам з Д. Жураўлёвым змагаўся ў атрадзе «За Савецкую Радзіму» Баранавіцкага партызанскага злучэння, расказаў аб творчай дружбе з ім.

Юбіляра віталі музыкантавец В. Сізно, адзаны сакратар праўлення Саюза журналістаў БССР Г. Загародні, работнікі Беларускага радыё, дзе ён шмат гадоў працаваў галоўным рэдактарам музычнай рэдакцыі, а таксама калегі, супрацоўнікі рэспубліканскіх газет.

У заключэнне прагучаў канцэрт, у якім прынялі ўдзел салісты канцэртных арганізацый Мінска, беларускія кампазітары.

Н. ЗАХАРАВА.

Мінскі Анруговы Дом афіцэраў працягвае цыкл канцэртаў пад рубрыкай «Мастацтва — арміі і народу», прысвечаны 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Нядаўна тут прагой вечар салісты Беларускага тэлебачання і радыё Тэатра Пячынскай. У суправяджэнні Сімфанічнага аркестра Дзяржтэле радыё БССР пад кіраўніцтвам заслужанага артыста рэспублікі Б. Райснага спявачка выканала ары з опер Д. Вердзі, П. Маскані, Ж. Біза, А. Новікава, К. Малчанава і Р. Шчадрына. Прагучалі ва-

Пісьменнікі ў стараейшай школе Слуцка — СШ № 1.

Вядомыя пісьменнікі, ураджэнцы Слуцчыны, Ян Скрыган, Васіль Вітка, Алена Васілевіч, Павел Місько, Галіна Каржанеўская трымалі творчую справаздачу перад сваімі землякамі. Яны сустраліся са школьнікамі і хлебарабамі, азнаёміліся з музеем-слухачам СШ № 8 «Літаратурная Слуцчына». Пра здабыткі і планы расказаў стваральнік экспазіцыі, настаўнік М. Хілько. Слова пахвалы і ўдзячнасці пакі-

нулі госці таксама ў кнігах водгукнаў музея інтэрнацыянальнай дружбы Вясейскай васьмігодкі і краязнаўчага музея Грэскай СШ. Цёпла сустралі гасцей Герой Сацыялістычнай Працы, старшыня калгаса імя Калініна С. Палашчук і старшыня калгаса імя Арднанікідзе Л. Савановіч. У Грэску і Мляешках былі ўскладзены кветкі да помнікаў загінулым.

В. КАЗЛОУСКІ.

кальныя творы савецкіх кампазітараў, у тым ліку песні беларускіх аўтараў — Я. Глебава, Ю. Семянкі, І. Лучанка, Л. Захлеўнага на вершы Я. Коласа, А. Бачылы, Н. Гілевіча, Г. Бурайкіна, У. Някляева.

Л. ПОЛК.

У кніжным магазіне № 48 «Кніга народаў СССР» г. Мінска адбылося пасяджэнне клуба «Братэрства» на тэму «Кніга, якая змагаецца». На яго былі запрошаны кнігалюбы — ветэраны Вялікай Айчыннай вайны.

Вучні 9-й музычнай школы падрыхтавалі літаратурна-музычную кампазіцыю, якой павіншавалі ветэранаў.

Вядомы беларускі пісьменнік В. Хомчанка расказаў аб сва-

іх ваенных дарогах, творчасці, падзяліўся планами.

З успамінамі аб сваім ваенным мінулым выступіў кандыдат філалагічных навук, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР Л. Гаранін. Вучоны падзяліўся думкамі пра меўарную літаратуру аб вайне.

М. БАРТАШЭВІЧ.

Тыдзень «Музей і дзеці» праведзены ў Барысаве. У мясцовым гісторыка-краязнаўчым музеі прайшлі тэматычныя гутаркі, экскурсіі «Наш край у гады Вялікай Айчыннай вайны». Гэтыя мерапрыемствы наведалі сотні юных мыхароў індустрыяльнага цэнтра.

П. БАРОДКА.

ПЕРАХОДНЫ СЦЯГ—СЛУЦКУ

Цікава праводзіць свой вольны час мыхары Слуцка. Для іх паслуг Дом культуры, летні тэатр «Дружба», два кінатэатры, тры прафсаюзнаыя клубы. 32 чырвоныя куткі, у працоўных калектывах, прафесійных вучылішчах, школах працуюць 146 гуртоў мастацкай самадзейнасці, у якіх займаецца больш як пяць тысяч чалавек. Толькі пры гарадскім Доме культуры дзейнічаюць народны тэатр, духавы аркестр, аркестр народных інструментаў, а таксама хор інтэлігенцыі, танцавальныя калектывы, тры дзіцячыя студыі, два ўніверсітэты культуры.

За ўзрону пастапоўку культурна-масавай работы сярод сельніцтва летас Мінскі аблвыканком і аблсаўпроф прысудзілі гораду пераходны чырвоны сцяг і грашовую прэмію.

І вось яшчэ адна прыемная навіна — такіх жа ўзнагарод Слуцкі удастоены і сёлета.

В. МАКАРЭВІЧ.

«КНІЖНАЯ ВЯСНА - 85»

Упершыню са святкам «Кніжная вясна» мінчане і госці Беларускай сталіцы сустрэліся некалькі гадоў назад. Тады ў парку, непадалёку ад помніка народнаму песняру Янку Купалу гучалі вершы вядомых паэтаў. І вось — працяг добрай традыцыі.

Арганізатары «Кніжнай вясны-85» месцам правядзення яе выбралі парк імя Чэлюскінцаў. Свята прысвечалася знамянальнаму падзеі — 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Сустрэча з пісьменнікамі, набыць патрэбныя кнігі — як і ў ранейшыя гады, быў арганізаваны шырокі гандаль літаратурай — прыйшлі ветэраны, моладзь.

З хваляваннем слухалі прысутныя паэтаў Т. Бондар, П. Макаля, М. Малаўку, Ю. Свірку, дзіцячага пісьменніка У. Машкова, якія прачыталі свае творы, гаварылі аб адлюстраванні беларускай літаратурай тэмы Вялікай Айчыннай вайны, муніцыпальнага ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі.

Карыстаюцца попытам новыя кнігі.

Тэкст і фота Ул. КРУКА.

НА СПАТКАННЕ ДА МАКСІМА- КНІЖНІКА

Штогод у канцы мая ў нашай рэспубліцы ўшаноўваецца памяць аднаго з самых выдатных сыноў беларускага народа Максіма Багдановіча. Звычайна па ініцыятыве Літаратурнага музея песняра святая, прысвечанае яго творчасці, праводзілася ў Ракіцкім, вадным куточку, дзе ў свой час далялося жыць Максіму-кніжніку. У мінулае ж суботу прыхільнікі яго таленту сабраліся ля помніка паэту, што ўстаноўлены ў савецкай непадалёку ад тэатра оперы і балета.

Пра ролю і месца М. Багдановіча ў гісторыі літаратуры, пра той важкі ўклад, які ўнёс ён у развіццё паэзіі, пра плённасць традыцый песняра гаварылі доктар філалагічных навук М. Грынчын, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі і Дзяржаўнай прэміі БССР Р. Бардулін, вядомы празаік, аўтар кнігі «Загадка Багдановіча» М. Стральцоў, адзін з пераклад-

Выступае Мікола Грынчын.

чынаў твораў М. Багдановіча на рускую мову Б. Спрычан, Усхваляваныя словы іласіну нацыянальнай літаратуры прысвядзілі таксама заслужаны артыст БССР П. Дубашынскі і артыст В. Шушкевіч.

У выкананні хору Мінскага

інстытута культуры прагучалі раманс «Зорна Венера», іншыя песні, напісаныя на вершы М. Багдановіча. Яго творы чыталі студэнты.

Тэкст і фота
Ул. КРУКА.

НА РАДЗІМУ ФРАНЦІШКА БАГУШЭВІЧА

Змястоўную работу сярод вучняў праводзіць клуб «Спадчына» сярэдняй школы № 50 г. Мінска. Тут стала традыцыя запрашаць на паслужэнні прадстаўнікоў творчай інтэлігенцыі. Гасцямі клуба былі Васіль Вітка, Вячаслаў Рагойша, Міхаіл Савіці, Здзіслаў Стома і многія іншыя.

Члены клуба «Спадчына» часта арганізуюць калектыўныя паходы ў музеі, выставачныя залы, робяць экскурсіі па мясцінах, звязаных з жыццём і дзейнасцю беларускіх літаратараў.

Нядаўна яны пабывалі на радзіме Францішка Багушэвіча, наведалі Жупранскую сярэднюю школу Ашмянскага раёна, дзе ёсць музей пісьменніка.

Вопыт работы «Спадчыны» заслужае адабрэння. Клуб дапамагае вучням паглыбляць і расшыраць свае веды па літаратуры, мастацтве, гісторыі, музыцы, авалодаць працоўнымі, арганізатарскімі навыкамі, шанаваннем свайго краю, сваю культуру, свой народ, яго мінулае і сучаснае.

К. ПАДЛЕСКІ.

ПРЭМ'ЕРЫ

Опера «Вайна і мір» — не толькі вяршыня дасягнення вядомага савецкага кампазітара С. Пракоф'ева, але і ўсёй савецкай музыкі. Зварот да яе — сур'ёзны творчы экзамен для любога тэатра. Нядаўна трымаў яго Дзяржаўны ордэна Леніна акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета БССР: работа, якая працягвалася паўгода, завяршылася. З прэм'ерай спектакля змаглі пазнаёміцца мінчане і госці беларускай сталіцы.

Музычны кіраўнік пастаноўкі — галоўны дырыжор тэатра, народны артыст РСФСР Г. Праватараў, рэжысёр — народны артыст БССР С. Штэйн, мастак-пастаноўшчык Э. Гейдэбрэхт.

Сцэна са спектакля.

Фота Ул. КРУКА.

Акадэмічны тэатр імя Януба Коласа пазнаёміў глядача з новым спектаклем «Ах, які пажар!», што складаецца з вадзілляў рускіх пісьменнікаў П. Фёдарова («Аз і Ферт») і В. Салагуба («Бяда ад пляшчотнага сэрца»). Перанлад на беларускую мову М. Стральцова, рэжысура І. Балрынцава, сцэнаграфія мастака А. Вышкі. Сярод выканаўцаў ролі — народныя артысты БССР Г. Марніна і У. Куляшоў, заслужаныя артысты БССР С. Акружнאל, Г. Дубаў, Т. Мархель, В. Петрачкова, Б. Сяўко, Т. Шашкіна, М. Цішачкін.

Сцэна са спектакля.

Тэкст і фота С. КОХАНА.

НАШЫ ГОСЦІ

1 чэрвеня ў Мінску адкрывае гастролі Кіеўскі дзяржаўны ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга акадэмічны рускі драматычны тэатр імя Лесі Украінкі. Рэпутацыя гэтага калектыву абяцае мінчанам і гасцям беларускай сталіцы сапраўдную падаю ў культурным жыцці. На творчым рахунку тэатра ёсць выдатныя сцэнічныя творы, рэжысура якіх і ацэньвае ўважлівае вобразаў не толькі

ні назвае рэжысёрскія імёны, з якімі звязаны гэты пошук і адкрыццё, як у дасведчанага тэатрала адрозніваць узнікненне ў памяці важныя для развіцця агульнай культуры савецкага тэатра спектаклі, — П. Рудзін і У. Нэлі, К. Халюў і Л. Варпахоўскі, Б. Вяршылаў і Б. Норд... А якое сузор'е ацэньвае імёны — М. Светлавідаў і В. Драга, Л. Дабржанская і Д. Зеркалава, М. Раманаў і М. Стральцова,

І АДГУКНЕЦЦА НАША РАДАСЦЬ

радуець шырокую грамадскую, а і пакідаюць яркі след у прантыцы савецкага тэатральнага мастацтва, у працэсе засваення і спасціжэння класічнай спадчыны і сучаснай драматургіі.

Дзейнасць калектыву пачыналася на высокай хвалі рэвалюцыйнага абнаўлення жыцця. Руская сцэна ў Кіеве адзначана легендарнай падзеяй. Вясновай 1919 года тут адбылася прэм'ера спектакля «Фузэнтэ Авехуна» («Авечая крыніца») з вялікім вядучымі пафасам народнага паўстання супраць прыгнятальнікаў і цемрашалаў. Знакаміты рэжысёр К. Марджанаў, працуючы над ім, сцвярджаў, што спектакль прагучыць

М. Белавусаў і Ю. Лаўроў... Хрэстаматычнымі прыкладамі высокага суладдзя аўтарскай задумкі, рэжысёрскай трантоўкі і артыстычнага ўвасаблення вобразаў сталі такія спектаклі кіеўлян, як «Каменны гаспадар» Л. Украінкі, «Жывы труп» Л. Талстога, «Дзеці сонца» М. Горькага, інсцэніроўка «Блуканьнік па пакутах» А. Талстога... Калі ж зірнуць на сённяшняю афішу, дык і малады глядач адрознівае свае хвалюючыя эстэтычныя ўражанні ад кінематаграфічных, тэлевізійных і тэатральных работ такіх майстроў, як народныя артысты СССР А. Рогоўцава і Ю. Мажуга, народныя артысты Украінскай ССР В. Заклунная, А. Анураў, А. Нікалаева, Н. Рушкоўскі,

Сцэна са спектакля «Спадчына...» па п'есе Ю. Шчарбана. У ролях Лесі Украінкі і Алены Пчылікі народная артыстка СССР А. Рогоўцава і заслужаная артыстка УССР І. Буціна.

Фота В. МАРУШЧАНКІ.

надзея толькі тады, калі пры фінальным руху анцэраў на авансцэну да рампы глядачы, узрушаныя сцэнічным відовішчам, узнімаюцца з месца з рашучасцю і на фронт, што праходзіць паблізу Кіева. Так яно і было на кожным з сарана двух паказаў «Фузэнтэ Авехуны» з В. Юрэнай у галоўнай ролі: рабочыя і работніцы кіеўскіх заводаў і фабрык, камандзіры, палітработнікі і чырвонаармейцы на ўсіх чатырох ярусах былога савецкага тэатра ўзнімаліся і дружнымі спевамі «Інтэрнацыянала» загаласілі музыку тэатральнага аркестра. Глядачы ў рабочым адзенні і вайсковым абмундзіраванні выходзілі на начныя вуліцы і пласчы прыфрантавага Кіева і яшчэ доўга крочылі пад баявую песню працарскай волініцы. Спектакль нахжнў, спектакль мабілізаваў, спектакль апальваў душы...

З такой ноты і пачыналася дзейнасць цяперашняга Кіеўскага рускага тэатра імя Лесі Украінкі, ядро трупы якога сілалі ўдзельнікі таго незабытага відовішча часоў грамадзянскай вайны. Быць на ўзроўні патрабаванняў часу, адгукацца на сапраўды надзённыя праблемы рэальнага жыцця, захапляць глядача напалам высокіх пачуццяў і харастом гарманічнага твора сцэнічнага мастацтва — вось сутнасць творчых пошукаў і адкрыццяў тэатра, які сёння мы вітаем у Мінску. Варта толь-

А. Смалярова, заслужаная артыстка рэспублікі Л. Кадачнікава, Л. Банштаў, В. Прадавіч...

Прыгваждае ўвагу мінчан і рэпертуарнае багацце гастролёў. Кіеўляне прапануюць глядачу творы, якія не мелі сцэнічнага ўвасаблення ў тэатрах нашай рэспублікі. Навізна ўражанню забяспечваецца ўжо драматычным кліматам гастролёў. Сярод сучасных аўтараў пазначаны імёны вядомага украінскага пісьменніка П. Заграбелнага (п'еса «Мяжа спаною»), папулярных у апошнія гады драматургаў Ю. Шчарбана і В. Урублеўскай (першы з іх стварыў драматычную версію духоўных і творчых шуканняў вялікай Лесі Украінкі — «Спадчына...», а «Кафедра» і «Візіт» В. Урублеўскай закранаюць маральна-этычныя праблемы нашых дзён), аўтара змястоўнага твора, героямі якога з'яўляюцца сучасныя рабочыя людзі, «Гаспадыня» — М. Гарэевай. Як дапытлівы інтэрпрэтатар класічнага тэатра выступае ў спектаклях «Вішнёвы сад» А. Чэхава, «Поўнае каханне» А. Астроўскага, «Грош» Ф. Дастаўскага.

Пяцьдзесят вечораў даве сцэны ў Мінску будуць падмоцкамі для таленавітага і заўсёды рухавага ў творчасці калектыву артыстаў, які з гонарам носіць сваё пазычанае імя — Лесі Украінкі. Грамадства горада-героя Мінска зычыць гасцям з Кіева поспеху!

III

Зноў я на эксперыментальным участку трансфармаваных мелкіх тарфянікаў у арганамінеральныя глебы па метадазе Уладзіміра Іванавіча Бялкоўскага. Але на гэты раз не ў саўгасе «Парахонскі», а на Івацэвіцкай даследнай меліярацыйнай станцыі. Участак невялікі, гектараў паўсотні. На ім ужо некалькі гадоў вырошчваюцца сельскагаспадарчыя культуры. Доследы Бялкоўскага геаграфічна пашыраюцца амаль з кожным годам. Пачаліся на Палескай даследнай меліярацыйнай станцыі, цяпер яны закладзены ў саўгасе «Парахонскі», у саўгасе «Авангард» Лунінецкага раёна, у саўгасе «Дудзічы» Калінкавіцкага раёна, у калгасе «Расія» Івацэвіцкага раёна.

Мы стаім перад высокай сцяной густога жыта. Яно ўжо адкасавала, каласы наліваюцца, хліцця ўніз. Дыхне ветрык, і шызавата-блакітнае мора каласоў скалыхнецца і па ім пабягуць важкія хвалі блакітна-срабрыстага адліву. Аліхне вецер, і каласы зноў панікаюць у саілівым спакоі пад гарачым сонцам.

Уладзімір Іванавіч нахліецца, бярэ з гушчы адзін колас, падстаўляе пад яго далонь і разглядае. Валасы яго густой шавялюры ссылаюцца на скроні, захінаюць высокі лоб. Толькі цяпер я заўважаю, як на сонцы зіхаць рэдкія срабрыстыя іскрынькі ў яго валасах. Гэта і, выдае яго ўзрост. А з выгляду ён яшчэ зусім малады, ад сілы паягне гадоў на сорак. Ён бярэ другі, трэці колас, праводзіць па іх пальцамі, абмацвае і з задавальненнем кажа:

— Жыта адкасавала нармальна, наліў ідзе добра, пустазерніны няма.

Гэтак жа ўважліва ён аглядае ячмень, авёс. Раскінае сцяблы, як бы чагось шукаючы, і паказвае мне, што пасевы чыстыя, пустазелля амаль няма. На звычайных, незавораных тарфяніках ад смеццевых траў не абабрацца. Адзін гарчак забівае пасевы дашчэнту. Ды яшчэ асот.

Цікаўлюся ўраджаямі на трансфармаваных глебах. На ўраджаі Уладзімір Іванавіч не скардзіцца. Усе культуры, якія высяваліся на арганамінеральных глебах, даюць вышэйшыя ўраджай, чым на кантрольных участках, — незавораных тарфяніках. Ён паказвае мне запісы ўраджаяў, атрыманых на трансфармаваных глебах за апошнія пяць гадоў. Першае, што кідаецца ў вочы, — багатыя ўраджай і на кантрольных дзялянках. Нялёгка іх перавысіць. Усё ж на трансфармаваных глебах яны значна вышэйшыя. Жыта на кантрольных участках дало па трыццаці цэнтнераў з гектара, на новых глебах — па сорак. Пры аднолькавай колькасці ўгнаенняў, пры аднолькавым доглядзе. Авёс — трыццаць і трыццаць восем цэнтнераў, лубін, зялёная маса — трыста пяцьдзесят шэсць і трыста восемдзесят цэнтнераў. Бабовалакавыя сумесі шматгадовых траў — пяцьсот семнаццаці і шэсцьсот дзесяць цэнтнераў. Перавага значная.

Ураджай вышэйшы на трансфармаваных глебах не толькі ў параўнанні з кантрольнымі. На Палескай даследнай меліярацыйнай станцыі трансфармавана дзвесце гектараў мелкіх тарфянікаў. Ураджай збожжавых на іх даў па сорак пяць цэнтнераў з гектара, а на гаспадарчых палях станцыі ў сярэднім — трыццаць сем цэнтнераў.

— А бульбу вырошчываеце на новых глебах?

— Ах, бульбу? Забыўся паказаць. Хадзем, пабачым, — ён вядзе мяне да бульбянога поля.

Бульбу на тарфяніках мне

даводзілася бачыць незлічоную колькасць разоў, але такой, як тут, не даводзілася. Бульбоўнік не сказаць каб высокі, але густалісты, здаровы.

— Бульбу на тарфяніках, як вам вядома, не рэкамендуець сеяць, як і ўсе прапашныя. Хутка разлагаюцца тарфянікі. А мы раім сеяць бульбу на нашых арганамінеральных глебах. Ураджаі якія? Ад трохсот сямідзесяці да чатырохсот трыццаці цэнтнераў. На кантрольных участках — каля двухсот пяцідзесяці цэнтнераў з гектара. Высяваем і кукурузу. Вунь яна, — паказвае Бялкоўскі поле лапушыстай куку-

кілаграма іх будзе роўны кошту кілаграма золата.

Доследы Бялкоўскага далі і неаднойчы паўтарылі стануючыя вынікі. Скарыстанне новых глебаў у палівым севазвароце дае тысячы пяцьсот семдзесят рублёў чыстага прыбытку з гектара. Тарфяныя ж глебы, якія можна скарыстоўваць толькі ў зерне-травяных севазваротах, даюць чатырыста рублёў чыстага прыбытку з такой жа плошчы. Выдаткі на работы па трансфармацыі мелкіх тарфянікаў акупляюцца за адзін-два гады.

Гутарка заходзіць пра тое, як шырока можа пайсці ў

пяску, а пакідаць пласт не менш як пяцьдзесят сантыметраў глыбіні. Тарфянікі гэтыя рэкультуюцца, аднаўляюцца і ператвараюцца ў тарфяныя глебы.

Ён звяртае ўвагу на адну вялікую недарэчнасць у прамысловай здабычы торфу. Тарфяныя залежы маюць тую асаблівасць, што верхнія пласты біялагічна больш актыўныя, больш урадлівыя, больш прыгодныя пад пасевы. Ніжнія пласты — нізкаўрадлівыя, мала ўтрымліваюць фосфару, калію, мікраэлементаў. Выбіраюць жа на паліва якраз верхнія пласты. На рэкультыва-

уце, каб паспрыяць сваім супрацоўнікам у павышэнні кваліфікацыі. Так і ў гэтым даследаванні. Пад яго кіраўніцтвам абараніў дысертацыю на ступень кандыдата сельскагаспадарчых навук супрацоўнік Івацэвіцкай даследнай меліярацыйнай станцыі Іосіф Пятровіч Лашкевіч. Працуюць над дысертацыямі Наталля Арсеніеўна Савянкава, Юрый Анатольевіч Моргал, Часлаў Адамавіч Шостак.

Расце, багачее тэарэтычна і прафесійна і сам Уладзімір Іванавіч Бялкоўскі. Мне стала вядома з крыніц, якія, як кажуць дыпламаты, заслугуюць поўнага даверу, што на рабочым стане Уладзіміра Іванавіча ляжыць першы ваўрыянт доктарскай дысертацыі.

У чэрвені мінулага года Заходняе аддзяленне Усеаюзнай акадэміі сельскагаспадарчых навук імя Леніна заслухала даклады групы даследчыкаў аб выніках трансфармацыі мелкіх тарфянікаў. У сваёй пастанове Заходняе аддзяленне УАСГНІІ адзначыла, «што распрацаваная тэхналогія з'яўляецца эфектыўным мерапрыемствам, накіраваным на павышэнне ўрадлівасці мелказалежных тарфянікаў, захаванне арганічнага рэчыва торфу ад хуткай мінералізацыі, ветравой эрозіі і пажараў».

«Пасля трансфармацыі мелказалежных тарфянікаў робяцца непатрэбнымі абмежаванні ў іх скарыстанні. Новая глеба можа скарыстоўвацца як пад лугавыя ўгоддзі, так і ў якасці ворных зямель». Адзначаецца атрыманне высокіх ураджаяў на новых глебах.

З усяго, пра што раскажаў і паказаў мне Уладзімір Іванавіч, вынікаюць два пытанні.

Першае пытанне.

— Як доўга можа захоўвацца торф трансфармаваных мелкіх тарфянікаў і як доўга могуць існаваць і скарыстоўвацца створаныя на гэтай аснове новыя арганамінеральныя глебы?

— Наш вопыт яшчэ кароткі ў часе. Рабіць пэўныя, пераканаўча абгрунтаваныя вывады ранавата, — адказвае Уладзімір Іванавіч. Яшчэ шмат што не даследавана.

Ён спасылся на замежны вопыт, дзе трансфармацыя пачалася раней — Нідэрланды, Федэратыўная Рэспубліка Германіі, Германская Дэмакратычная Рэспубліка. У гэтых краінах ёсць масівы трансфармаваных тарфянікаў, якія скарыстоўваюцца на працягу пяцідзесяці—шасцідзесяці гадоў. Разлажэнні захаванага торфу на працягу ўсяго гэтага часу не наглядзілася. Торф застаецца ў тым жа стане, у якім заворваўся. За паўсотні гадоў створаныя арганамінеральныя глебы эвалюцыяніравалі ў глебы, аналагічныя старадаўнім дзярнова-падзолістым, якія стварыла прырода. Працэс гэты адбываўся пры высокіх дозах арганічных угнаенняў.

— Есць падставы чакаць, што гэтыя глебы канчаткова і на вачына прайдуць ці стануць падобныя дзярнова-падзолістым?

— Надзея ёсць. Але ўсё ж я аддаю перавагу навуковым доказам, — адказвае Бялкоўскі. — У гэтым годзе Інстытут торфу і Інстытут мікрабіялогіі Акадэміі навук БССР, супрацоўнікі якіх удзельнічаюць у нашых даследах, павінны даць адказ на ўстойлівасць захавання торфу рэканструяваных тарфянікаў. Папярэднія заключэнні абнадзейваюць.

У многіх саілідных вучоных і неаднойчы заўважаю нейкую долю сумнення ў сваіх безумоўна выдатных выніках даследавання. Гэта прыкмета творчага характару. Есць такая рыса і ў Бялкоўскага. Мне яго адказ здаецца занадта асцярожным.

— А паўсотні гадоў вопыту, хоць сабе і замежнага, не док?

(Заканчэнне на стар. 13).

Ігнат ДУБРОУСКІ

**НА БЫЛЫХ
БАЛОТАХ...**

рузы і кажа, што дае яна да васьмісот сямідзесяці цэнтнераў зялёнай масы з гектара. А на кантрольных участках прыкладна палавіну гэтага.

Уладзімір Іванавіч настойлівым тонам, каб мне запомнілася, заяўляе, што на трансфармаваных глебах можна высяваць усе культуры, у тым ліку і прапашныя, і тэхнічныя. Тут торф, захаваны ў глыбіню, не разлагаецца пад прапашнымі.

— Ах ты! Зноў выскачыла з галавы, — зморшчыўся, махнуў рукою Бялкоўскі. — Пакажу вам цуд, — павярнуўся і, завучы мяне, лёгкім крокам паншоў назад да жытнёвага поля.

Мы прайшлі ўздоўж жытнёвага поля, завярнулі за роў яго, і перад намі адкрылася поле канюшыны. Шышачкі яе паружавелі. Яна заціталі і нагадвала расасланы на палетку зяленавата-ружовы дыван.

— Бачылі? — А потым сцвярдзальна, з запалам: — Дзе вы бачылі канюшыну на тарфяніках! Га? А тут — калі ласка. Расце, буяе! — радаваўся ён.

Не толькі я да гэтага часу, але наогул ніхто не бачыў і не мог бачыць канюшыну на тарфяных глебах толькі таму, што яе на іх не сеюць. Канюшына проста не расце на тарфяніках. Бабовыя культуры не трываюць вялікага запасу азоту, які маюць тарфяныя глебы.

Прызнаюся шчыра — такой канюшыны, як тут, я нідзе не бачыў, нават на багатых слудкіх канюшыных, як іх называюць, землях. На новых, арганамінеральных глебах канюшына дае па чатырыста — пяцьсот цэнтнераў зялёнай масы з гектара, або па восемдзесят — сто цэнтнераў сена. Значна вышэйшы, чым на старажорных дзярнова-падзолістых глебах.

Уладзімір Іванавіч звяртае маю ўвагу на тое, што гаспадаркам, якія маюць асушаныя тарфянікі, цяжка збалансаваць кармы па забеспячэнні іх бялкамі. Бабовыя культуры, якія ўтрымліваюць шмат бялка, на такіх глебах не растуць, таму сеюць адны злакавыя травы, бедныя на бялкі. А ў выніку — і кармы бедныя на бялкі. А на новых глебах удала вырашаецца бялковая праблема. Самая складаная ў вытворчасці кармоў.

Мяне, вядома, цікавіць эканамічны эффект трансфармацыі мелкіх тарфянікаў і гаспадарчага скарыстання новых глебаў. Уся соль у гэтым. Можна, нават, як сказаў адзін вучоны, вырошчваць апельсіны за палярным кругам, але кошт

вытворчасць метаду трансфармацыі дробных тарфянікаў. Уладзімір Іванавіч дае магчымасць мне самому ўявіць неабходнасць, маштабы і вастрыню гэтай праблемы. З мільёна гектараў асушаных тарфянікаў у Беларусі каля шасцісот тысяч мелкіх. Мелкімі тарфянікамі лічацца такія, глыбіня пласта якіх не перавышае аднаго метра. Найчасцей гэта тарфянікі з глыбінёй пласта пяцьдзесят—шэсцідзесят і менш сантыметраў. Скарыстанне такіх тарфянікаў пад пасевы без трансфармацыі ставіць пад пагрозу іх знікненне. Гэта даказваецца і навуковымі даследаваннямі, і практыкай.

— Есць такія ланікеры, якія пужаюць людзей тым, што знікнуць тарфянікі, застаюцца голяныя пяскі, Палессе ператворыцца ў пустыню. Гэта глупства. Такого не здарыцца. Палессе не стане пустыняй. Не дадзім знікнуць тарфянікам! — рашуча і ўпэўнена заяўляе Уладзімір Іванавіч.

Разам з тым ён дапускае і такое: калі не прыняць патрэбных захадаў па рэканструкцыі мелкіх тарфянікаў на ўсёй іх плошчы, яны знікнуць. У такім выпадку застаюцца пясчаныя глебы, якія не здольны ўтрымліваць вільгаць. На акультурванне, ператварэнне іх ва ўрадлівыя спатрэбіцца вялікія сродкі і немалы час. Ураджаі на такіх землях будуць у значнай ступені залежаць ад метэаралагічных умоў года. Будзе страчаны безваротна дарагі дар прыроды — тарфянікі.

— Мелкія — гэта праблема сённяшняга. А глыбокія? Яны таксама разлагаюцца, праз нейкі час стануць мелкімі. Гэта непазбежна. На Палесці ўжо ёсць такія тарфянікі, якія з глыбокіх ператварыліся ў мелкія, — пашырае карціну Бялкоўскі.

Уладзімір Іванавіч нагадвае, што ёсць яшчэ адзін від тарфянікаў, якія павінны трансфармавацца ў арганамінеральныя глебы. Гэта масівы, на якіх торф выбраны на паліва або на ўгнаенне. Плошча такіх тарфянікаў у Беларусі складае больш за дзвесце тысяч гектараў.

— Мелкія — гэта праблема сённяшняга. А глыбокія? Яны таксама разлагаюцца, праз нейкі час стануць мелкімі. Гэта непазбежна. На Палесці ўжо ёсць такія тарфянікі, якія з глыбокіх ператварыліся ў мелкія, — пашырае карціну Бялкоўскі.

Уладзімір Іванавіч нагадвае, што ёсць яшчэ адзін від тарфянікаў, якія павінны трансфармавацца ў арганамінеральныя глебы. Гэта масівы, на якіх торф выбраны на паліва або на ўгнаенне. Плошча такіх тарфянікаў у Беларусі складае больш за дзвесце тысяч гектараў.

Уладзімір Іванавіч нагадвае, што ёсць яшчэ адзін від тарфянікаў, якія павінны трансфармавацца ў арганамінеральныя глебы. Гэта масівы, на якіх торф выбраны на паліва або на ўгнаенне. Плошча такіх тарфянікаў у Беларусі складае больш за дзвесце тысяч гектараў.

Законам устаноўлена, што прамысловыя прадпрыемствы, якія здабываюць торф на паліва, не павінны выбіраць торф на яго радовішчы начыста, да

чыю ніжніх пластоў пад пасевы траціцца да дзесяці гадоў, патрабуецца вялікая колькасць угнаенняў. І пасля гэтага ўрадлівасць іх у паўтара-два разы ніжэйшая, чым верхніх пластоў.

У Нідэрландах на масівах, дзе здабываецца торф на паліва, верхні пласт таўшчыняю паўметра згортваецца ў валы. Валы ляжаць да таго часу, пакуль не выберацца ўвесь ніжні пласт торфу да дна. Верхні пласт разгортваецца па мінеральным грунце, утвараецца мелкі тарфянік, які трансфармуецца ў арганамінеральную глебу.

— А ў нас? Чаму не робіцца гэтак у нас? — пытаю Уладзіміра Іванавіча.

— ?! — неўразумела глядзіць ён на мяне, як на блазна. Пасля паўзы кажа, што ведаемствы, якія здабываюць торф, не зацікаўлены ў захаванні верхняга пласта. Лішнія, з іх званіць гледзчы, турботы і вялікія выдаткі.

— А хлеб яны ядуць? — Ды яшчэ і не сухама, — сумна ківае галавой Бялкоўскі.

Мы робім зноў тое ж гаспадарчае параўнанне. Дзвесце тысяч гектараў — дзвесце тысяч кароў! Шэсцьсот тысяч тон дадатковага малака!

— Уладзімір Іванавіч паведамляе, што ў іх ёсць вопыт трансфармацыі тарфянікаў, пасля здабычы торфу на паліва. Вынікі добрыя. Гэты метаду не патрабуе доўгага часу на акультурванне. І ўсё ж лепш было б захоўваць верхнія пласты торфу, а на паліва браць ніжнія. Ураджаі былі б вышэйшыя.

Цікавыя даследаванні і багатыя здабыткі. Вынікі даследаванняў, якія вядуцца пад кіраўніцтвам Бялкоўскага, знайшлі высокую ацэнку ў адпаведных органах. Уладзімір Іванавіч са сваімі супрацоўнікамі атрымаў сем аўтарскіх пасведчанняў. Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў СССР па справах вынаходніцтва і адкрыццяў за распрацоўку тэхналогіі рэканструкцыі мелкіх тарфянікаў у арганамінеральныя глебы і стварэнне сродкаў механізацыі гэтага працэсу. Работа калектыву, якім кіруе Бялкоўскі, адзначана двума дыпламамі — першай і другой ступені — Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі СССР.

Уладзімір Іванавіч чалавек чужай натуры, уважлівы да людзей. Колькі я яго ведаю, як дзеяча навукі, ён непарушна трымаецца правіла: даследаванне будзе паспяховым, калі ў працэсе яго будуць расці тэарэтычна, прафесійна людзі, самі даследчыкі. І ён робіць

У кнізе маладога паэта тры вершы, прысвечаныя гораду, і ўсе яны пра тое, што горад чужы і непрыветны:

Горад чужы не сустрэне па-хатняму.
Брудны ванзал, ні душы.
Вуліца доўгая, неахайная —
Горад чужы.

Затое які шматколеры, які ўтульны і прыгожы на старонках зборніка «Вандруйнік» вясковы свет! Свет, дзе паэт нарадзіўся, стаўлеў, жыў, пакуль... не пераехаў у горад. Ды, пэўна, разгадка жыццёвага парадоксу — чаму пісьменнікі, у чымсьці не прымаючы горад, тым не менш месцам жыхарст-

на Навуменкі, Алесь Васілевіч, Анатоля Кудраўца, Алесь Жука, Уладзіслава Рубанова, Вольгі Патавай, Любові Філімонавай і іншых старэйшых і маладых аўтараў, то пачынаеш думаць: ці не па інерцыі наракаюць чытачы і крытыкі на недахоп у нашай літаратуры твораў пра горад? Дарэчы, подступы, больш і менш удалыя, да асэнсавання новага тэматычнага пласта былі і раней. Варта ўспомніць раманы «Сэрца на далоні» і «Снежныя зімы» Івана Шамякіна, «Вясенні ліўні» і «Сотую маладосць» Уладзіміра Карпава, апавесці і апавяданні, напісаныя ў 50-я

«Ва ўзбагачэнні духоўнага жыцця грамадства новымі каштоўнасцямі, ідэйным і маральным узвышэнні савецкага чалавека вялікая роля літаратуры і мастацтва. Мастацкая інтэлігенцыя — пісьменнікі, паэты, кампазітары, мастакі, работнікі тэатра і кіно — карыстаюцца вялікім аўтарытэтам і прызнаннем. Але адсюль і іх велізарная адназначнасць перад грамадствам. Усё лепшае, што створана літаратурай і мастацтвам, заўсёды было неаддзеленым ад галоўных спраў і клопатаў партыі і народа. Няма сумненняў у тым, што новыя задачы, якія вырашаюцца сёння, знойдуць дастойны водгук у мастацкай творчасці, якая ўсталёўвае праўду сацыялістычнага жыцця».

Гэта цытата з даклада Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова на красавіцкім (1985 г.) Пленуме ЦК партыі. У гэтым выказванні не толькі канстатацыя фактаў, але і ўка-

занне на тое, што павінна стаць галоўным клопатам мастацкай інтэлігенцыі цяпер, калі ўся краіна рыхтуецца дастойна сустрэць XXVII з'езд КПСС.

«Сучаснасць і сучасная літаратура...» Артыкуламі Таісы Грамадчанкі пад гэтай рубрыкай рэдакцыя штотыднёвіка распачынае размову пра стан і задачы нашай сучаснай літаратуры, засяроджваючы ўвагу галоўным чынам на тым, як рэальныя жыццёвыя праблемы адлюстроўваюцца ў творах паэзіі, прозы, драматургіі.

Распачынаючы размову, рэдакцыя спадзяецца, што крытыкі і літаратуразнаўцы, чытачы, самі пісьменнікі выкажуцца пра тое, што іх хвалюе ў грамадскім жыцці і ў літаратуры. Думаецца, што напярэдадні партыйнага і пісьменніцкага з'ездаў гутарна павінна быць партыйнаму шчыра і прынцыпова.

Таіса ГРАМАДЧАНКА

Подступы Да САМАСТОЙНАСЦІ

Тэма горада ў сучаснай прозе
АРТЫКУЛ ПЕРШЫ

ва выбіраюць яго — больш уваходзіць у кампетэнцыю сацыялогіі, эканомікі, псіхалогіі, чым крытыкі.

Вёска ў верхах Леаніда Дранько-Майсюка ўсё яшчэ тая—наша добрая старая вёска, з якой сённяшняе пакаленне людзей развітваецца назаўсёды. Але яна бачыцца быццам пасля дажджу ўлетку, калі кожная сцяблінка, кожны камень і кожнае дрэва зіхатлівачыстыя, яркія, свежыя. Талент маладога аўтара і сапраўды, нібы той імклівы летні дождж, змыў з малюнкаў вясковага жыцця «традыцыйны» пыл, напластаванні якога часам замінаюць убачыць у верхах пазтаў гэты жыццё ў яго радаснай непаўторнасці.

Лірычны герой Л. Дранько-Майсюка выказаўся на карысць вёскі з усёй пэўнасцю і катэгарычнасцю. Можна, вядома, з вышні жыццёвага вопыту ўсміхнуцца з яго наўнай маладой упэўненасці, прадказваючы яму хуткае «захворванне» на традыцыйную раздвоенасць паміж горадам і вёскай, ад чаго ніяк не можа пазбавіцца наша літаратура... Але крыху раней не прынялі горад героі зборніка прозы Уладзіміра Саламахі «На ўзмежку радасці». А галоўны герой рамана Алесь Масарэнкі «Баргузінскае лета» пасляўся з сям'ёй ажно ў тэйце, абы быць як далей ад гарадскога тлуму і мітусні. Гэтыя і некаторыя іншыя творы сведчаць, што тэндэнцыя насяржожанасці ў дачынненні да горада па-ранейшаму жыве ў беларускай літаратуры. Разам з тым выразна выявілася і адваротная тэндэнцыя — зразумець, асэнсаваць гарадскую рэчаіснасць і чалавека ў ёй.

За апошнія дзесяцігоддзі з'явілася не так і мала твораў, у якіх паказваецца жыццё горада: «Атланты і карыятыды» Івана Шамякіна, «Непрыкаяны маладзік» Алесь Асіпенкі, «Заводскі раён» Арыольда Каштанава, «Ці так жывеш?» Янкі Сіпакова, «Чорны замак Альшанскі» Уладзіміра Караткевіча, «Сутокі дзён» Яўгена Радкевіча, «Футбол на замініраваным полі» Леаніда Дайнекі, «Доказ ад процілеглага» Васіля Гігевіча, «Сучасны канфлікт» Аляксея Карпока і г. д. А калі да гэтага дадаць так званы студэнцкія апавесці і цэлы шэраг апавяданняў Іва-

і 60-я гады, а таксама творы перадавааных дзесяцігоддзяў — «Любо Лук'янскую» Кузьмы Чорнага, «Ускраіну» Барыса Мікуліча і інш.

Распачынаючы гаворку пра «гарадскую» прозу, рызкую выклікаць папрокі тых, хто лічыць ледзь не бягзгудзідай дзяленне літаратуры на тэмы. Сапраўды, літаратура адна. І чалавек у ёй перш за ўсё чалавек, а пасля ўжо рабочы, селянін ці інтэлігент. На светапогляд і светаадчуванне чалавека, яго псіхалогію ўплывае агульны стан грамадства. Тыя сацыяльныя, экалагічныя, палітычныя праблемы, якія паставіў перад чалавецтвам XX век, у аднолькавай ступені тычацца як гараджаніна, так і вяскоўца. Разам з тым, думаецца, нельга адмаўляць ці змянішаць і ўплыў той рэальнасці, у якой непасрэдна існуе чалавек. Для сельскага жыхара — гэта вёска, з яе полем, лесам, сенажацімі, даўно і добра знаёмымі людзьмі. Для гарадскога — горад, дзе пэўнаж вызначаюць высотныя гмахі, дзе колер асфальту дамінуе ў чорнашэра-зялёнай афарбоўцы зямлі, дзе сярод тысяч людзей сустрэнеш і колькі знаёмых.

Вылучаючы «гарадскую» і «вясковую» тэму, літаратуразнаўцы і крытыкі кіруюцца не толькі жаданнем аблегчыць сабе працу. У пэўнай ступені сама рэчаіснасць прымушае іх быць больш канкрэтнымі ў гаворцы пра вобраз чалавека, з увагай ставіцца да таго свету, у якім жывуць героі твораў.

Калі мы гаворым пра вёску, то маем на ўвазе не толькі людзей і ўзаемаадносіны паміж імі, але і той прыродны, урэшце, канкрэтна-бытавы свет рэчаў і прадметаў, што акружае сельскага жыхара ў яго штодзёншчыне. Без гэтага характар чалавека акажацца пазбаўленым сваіх шматлікіх сувязей з рэчаіснасцю і хутчэй за ўсё будзе выглядаць непаўнакроўным. Пра даўнейшага вяскоўца мы ведаем па сутнасці ўсё: і дзе ён працуе, і як працуе, і ў што апрануты, і як выглядае яго хата, і што расце каля гэтай хаты, і ці далёка ад яе лес і рэчка, і многае-многае іншае. Часам такая дэталізацыя здаецца нават празмернай. Навакольны свет, які спа-

дарожнічае ў творах гараджаніну, непараўнальна блынейшы ў сваіх фарбах, гуках, пахах і нават у звычайнай прысутнасці прадметаў. Гарадская рэчаіснасць у такім плане толькі пачынае асвойвацца нашай літаратурай.

Нехта можа запырачыць: ці так ужо гэта істотна і неабходна для літаратуры? Былі б у творах жывыя чалавечыя характары, вырашаліся б тыя вялікія і малыя праблемы, на якія аж занадта багаты сённяшні свет! Бясспрэчна, сапраўдную літаратуру заўсёды цікавіла чалавечы быццё. Разам з тым побыт, як сфера існавання чалавека, ніколі не ігнараваўся сур'ёзнымі пісьменнікамі. Успомнім рускую класічную і савецкую літаратуру, нашых Коласа, Гарэцкага, Чорнага, Мележа... Свету рэчаў, як і свету прыроды, належыць пэўна, не самая апошняя роля ў фарміраванні светаадчування чалавека, яго эстэтычна-мастацкага густу, а побач з гэтым — і поглядаў на рэчаіснасць. Быт, так званыя штодзённае жыццё набліжаюць да нас, робяць зразумелымі «вечныя праблемы», прымушаюць шукаць адказы на «практычныя пытанні». Менавіта яны часцей за ўсё ствараюць ці прадвызначаюць узнікненне канфліктаў, у якіх раскрываецца сутнасць чалавечых характараў і сутнасць тых ці іншых грамадскіх падзей. Але для таго, каб быць такім чынам «працаваў» на быццё, яго перш-наперш патрэбна ведаць, ведаць не толькі вонкава, але і знутры. Нашы ж веды, як паказвае мастацкая практыка, набываюць пакуль што пры першым, таму ў многім павярхоўным, неглыбокім знаёмстве з жыццём горада.

Крытык Юлія Канэ ў адным з артыкулаў піша, што «мастацкія патэніцы гарадскога і вясковага матэрыялу, асабліва бытавога, непараўнальныя. На гэта ёсць свае прычыны, і першая з іх тая, што ў вёсцы праца і спажыванне арганічна непадзельныя, і таму яны нібы роўнацвярны і маюць права на аднолькавую ўвагу мастацтва. Вясковае жыццё — адзіная арганізацыя і адзіная форма чалавечага жыцця, дзе побыт носіць быццёвы характар. І таму калі таленавіты пісьменнік

(скажам, І. Пташнікаў) піша вясковае жыццё, вясковы побыт, дык, колькі б ён ні дэталізаваў, колькі б ні нагнаў падрабязнасцей, усё выглядае каларытна, індывідуальна, усё чытаецца». У прынцыпе не пагаджаючыся з думкай крытыка, лічу слушнаю заўвагу адносна «апісанняў гарадскога спажываўка і стандартызаванага побыту». Гэтыя апісанні і сапраўды чытаць сумна: «Ён запаліў газ, паставіў на плітку кафейнік, дастаў чырвоную бляшанку з бразільскай кавай... Яна выцягнула са скрынкі століка пачаты пачак цыгарэт, закурыла. Пакрыты прыгожым шэрым пласцікам стол, бліскучая акантоўка з нержавеючай сталі, у тым жа стылі шафка, пасудніца, сушылка, выцяжка над плітой — чыста, модна, хораша». «Селі за стол. Пачалі наліваць каву, сочачы, як пераходзіць з рук у рукі белы, з бэзавым адлівам кафейнік. Потым сыпалі чысты дробны цукар і памешвалі яго пазалочанымі лыжкамі». Цытаты ўзяты з твораў Я. Радкевіча і У. Рубанова. Такая аднатэматынасць і аднастайнасць замалёвак гарадскога побыту ў нейкай ступені непазбежная, бо не толькі рэчы хатняга ўжытку, жыллё, вопратка, але і новыя сучасныя мікрааб'екты, нават цэлыя гарады часам бываюць пазбаўлены рыс непаўторнасці. Разам з тым тут выявіўся і звыклы погляд пісьменнікаў на побытавы бок жыцця гарадскога чалавека. Вельмі рэдка пісьменнікі рашаюцца па-іншаму паглядзець на рэчы, сярод якіх жывуць героі, убачыць іх неаддзельнасць ад чалавека.

У рамана Л. Дайнекі «Футбол на замініраваным полі» ёсць такі эпізод. Памалейкіны мяняюць чорна-белы тэлевізар на каляровы. Нечакана для самога сябе Дар'я Антонаўна ўсхліпнула. Ён успомнілася ёй у гэты момант, як некалі бацька веў здаваць на мясакамбінат карову і як плакала маці. «Там — карова, тут — тэлевізар. Што можа быць агульнае між імі? — пытае пісьменнік і сам жа дае адказ: — ...Слёзы. Слёзы маці тады, на пыльнай вясковай вуліцы, і слёзы дачкі ў гарадской вятэры, з якой толькі што вынеслі тэлевізар». Сапраўды, непадобныя гэтыя слёзы. Але прычына іх з'яўлення адна: пачуццё прывязанасці і ўдзячнасці таму, з чым чалавек існуе побач. Для Дар'я Антонаўны тэлевізар за дзесяць гадоў, што стаў на покуце, стаў амаль што членам сям'і.

Сёння беларуская проза ў паказе горада выглядае, беззумоўна, намнога смялейшай, чым у перадавааных гадах. Аднак, трэба адзначыць, як і раней, яна шмат у чым глядзіць на горад вачыма вёскі. Гэтыя «вочы» відаць у самых нечаканых сітуацыях. Вось, здаецца, героі рамана Л. Дайнекі змаглі убачыць горад добрым, зразумець яго характо, канчаткова паверыць, што дарогі назад, у вёску, для іх ужо няма. «...Я палюбіў горад. Ты ска-

жаш, што горад адбірае ва ўсіх нас цішыню і свежае паветра, што часам ён робіць з нас марыянэтак, якія спышаюцца, самі не ведаючы куды... Так, ён нешта ў нас забірае, нешта прыглушае. Але непараўнальна больш дае. Горад пабудавалі таму, што ён зрабіўся неабходным», — гаворыць паэт Павел Моніч. Аднак той жа Павел Моніч адмаўляе гораду ў культуры, адлучае выправавання ім за шматвекавую гісторыю маральна-этычныя і духоўныя каштоўнасці ад народных. Ён упэўнены, што, едучы ў горад, «мы павінны несці ў яго сваю культуру, мову, сваё, народнае, разуменне добра і справядлівасці». Другі герой рамана, Сцяпан Памалейка, са слоў аўтара карэнны гараджанін, марыць навучыць свайго маленькага сына распазнаваць птушак, чытаць на снезе хітрыя заечыя сляды.

Не можа не накласці адбітак на «гарадскую» прозу і тое, што яе героі за рэдкім выключэннем былі вясковец. А гэта — адметнае ад «гарадскога» светаўспрыманне, іншая псіхалогія.

Чалавек, які доўгі час бачыў над галавой бяскошчае пачное неба, поўнае яркіх зорак, наўрад ці будзе ўзірацца ў той лапак, што відаць між дахамі высокіх будынкаў. Не ставіць яму ў горадзе будзе не толькі неба, але і цішыня поля, пошуму лесу, зялёнай травы-самасейкі і шмат чаго іншага, што трывала ўвайшло ў яго душу ў дзяцінстве. Аўтар рамана «Сутокі дзён» Я. Радкевіч, гаворыць пры вяртанні герая ў родную вёску: «...Ходасавіцкая яна была і ёсць і застанецца ёю назаўсёды, колькі б ні жыла ў Маскве ці Ленінградзе, ці яшчэ дзе». Крыху катэгарычна, бо чалавек усё ж мяняецца. Лізу Луцкую праз пяцьдзесят гадоў, пра жытых у горадзе, відаць, не назавеш вясковай кабетай. Але і сапраўды самыя светлыя і самыя цёплыя ўспаміны герая звязаны з вёскай. Да роднага вясковага свету звяртаецца яна па дапамозу ў цяжкія хвіліны жыцця.

Вёска з яе пахамі і гукамі, песнямі і звычаямі надойга і трывала ўваходзіць у свядомасць сваіх дзяцей. Нават калі чалавек усімі сіламі імкнецца стаць гараджанінам, поўнасцю адракаецца ад таго кута, дзе нарадзіўся, яна, нібы стрэмка, сядзіць у яго душы. Герой рамана В. Гігевіча, Вітала, далёкі ад сентыментаў. Ён не аплакваў сваю вёску ні тайнымі, ні яўнымі слязьмі, а пастараўся як мага хутчэй забыцца на яе, выкінуць з сябе ўсё вясковае і лічыць за гонар, што «цяпер ніхто не можа папракнуць яго ў тым, што ён — дзярэўня...» Але вёска зусім нечакана ўрываецца ў «шчаслівае» гарадское жыццё Вітала знаемай з дзяцінства песняй. На нейкі момант герой адчувае сябе быццам распранутым: прастая шчыmlівая мелодыя скінула з яго браню самазадаваленасці і упэўненасці, яму цяжка, горка, трывожна.

(Заканчэнне на стар. 6).

Васілю ЗУЁНКУ — 50

З чэрвеня спаўняецца 50 год вядомаму паэту Васілю Зуёнку. У гонар юбілею праўленне СП БССР накіравала яму прывітальны адрас:

«Дарагі Васіль Васільевіч! Шчыра, ад усяго сэрца вітаем Вас, вядомага беларускага паэта, у дзень Вашага 50-годдзя!

Іскры Вашага першага паэтычнага зборніка «Крэсіва» былі нешматлікія, але яркія. Запаўшы ў душу, яны не пагаслі, а паступова разгарэліся і, зліўшыся, утварылі на небасхіле нашай паэзіі даволі прыкметную паэтычную камету, якая не выходзіць за межы бачнасці і ўсё больш прыцягвае увагу чытача.

А пачыналася ўсё звычайна — звычайна для пакалення дзяцей вайны, якія ў свой першы клас ішлі з болей лшчэ не зусім усявядомых страт і жахаў фашыскай акупацыі і з прагай да ведаў.

На аддзяленне журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна Вы прыйшлі, скончышы педучылішча, і прыйшлі не з пустымі рукамі, а з вялікім сшыткам вершаў, які пакладлі на стол прыёмнай экзаменацыйнай камісіі як публіку.

Сур'ёзна агульнаадукацыйная вучоба, вывучэнне паэтычнай спадчыны наводзілі на роздум аб неабходнасці настойлівых пошукаў дакладнага слова, свежага паэтычнага вобраза, майстэрскай дэталі, якія звычайны жыццёвы факт зрабілі б паэзіяй. Мабыць, таму шлях ад Вашага паэтычнага дэбюту да нігі вершаў «Крэсіва» быў няпросты і доўгі. Паспех першага зборніка Вы замацавалі ў зборніку «Сяліба» Вам была прысуджана прэмія Ленінскага камсамола Беларусі.

Плён Вашай творчай працы заўважылі і літаратурная грамадскасць і крытыка, асабліва пасля выхаду ў свет кнігі «Нача», у якую (разам з новымі) увайшлі і вершы з Вашых папярэдніх зборнікаў. «Нача» вывела Вас на арбіту да чытацкіх сэрцаў, а сама трапіла на борт касмічнай станцыі «Салют-6» — у рукі Вашага земляка Уладзіміра Кавалёнка.

«Нача» — гэта кніга, ад якой Вы прыйшлі да паэмы «Маўчанне травы» — паэмы, якая, як адзначала крытыка, па сваёй маштабнасці, жанравай спецыфіцы і ахопу падзей (ад канца мінулага стагоддзя да Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне) нагадвае раман — цэлы мастацкі свет. Гэта паэма была адзначана Дзяржаўнай прэміяй БССР імя Янкі Купалы.

Эпічная грань Вашага таленту выяўляецца і ў наступных кнігах — «Святальныя птушкі» (паэма «Прыцгненне», прысвечаная палёту У. Кавалёнка і А. Іванчэнкі) і «Лукам'е» (аднайменная паэма, у якой узнёўляюцца асобныя эпизоды з далёкай гісторыі нашага народа).

Вы належыце да паэтаў, якія любяць усмешку, іронію, жарт. Вершы гэтага плана склілі зборнік «Нача на п'едэстале».

Лепшыя таленты Вашага паэтычнага таленту (дасціпнасць, лірызм, ёмістасць і арыгінальнасць метафар) уласцівы і Вашым кніжкам для дзяцей: «Васілю Калаўрот», «Жылі-былі пад вадой», «Сонечны клубочак», «Будзем сілы набірацца» і «Шапка-усвідзімка», якім папярэднічалі даве кніжкі зямельных нарысаў і замалёвак «Любіць прыроду — любіць Радзіму» і «Працай славіцца чалавек».

Гэта, відаць, не выпадкова: на працягу двух дзесяцігоддзяў Вы працавалі ў газеце «Піянер Беларусі», часопісах «Бяроза» і «Маладосць».

Ваша літаратурная дзейнасць не абмяжоўваецца толькі паэтычнай творчасцю: Вы часта выступаеце на старонках перыядычнага друку як аўтар літаратурна-крытычных артыкулаў, рэцэнзій, эса (якія скарэвалі кнігу «Лінія высокага напружання») і як перакладчык рускай, украінскай і балгарскай паэзіі.

Праблемы грамадзянскасці сучаснай беларускай паэзіі сталі тэмай Вашай кандыдацкай дысертацыі, якую Вы абаранілі ў 1973 годзе.

Вашы вершы двойчы выдаваліся ў перакладзе на рускую мову, перакладзіліся на іншыя мовы народаў ССР. У перакладзе на рускую і ўкраінскую мовы выйшлі зборнікі вершаў для дзяцей.

Працуючы на пасадзе сакратара праўлення СП БССР, Вы шмат увагі аддаеце творчым пытанням нашай пісьменніцкай арганізацыі, пашырэнню і ўмацаванню сувязей беларускай літаратуры з літаратурамі народаў краіны і свету. Як член прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі і дэпутат Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў ведзеце шматгранную грамадскую работу.

Горача віншуючы Вас з 50-годдзем, жадаем Вам, дарагі Васіль Васільевіч, моцнага здароўя, асабістага шчасця і вялікіх творчых поспехаў!

Супрацоўнікі «Літаратуры і мастацтва» таксама віншуюць юбіляра, свайго актыўнага аўтара, з 50-годдзем.

роднай пушчы і шчыра дзякаваў за дарогі для яго падарунак, дастаўлены транспартным караблём на арбітальную станцыю — кнігу «Нача». Нача — невялікая рэчка ў Крупскім раёне, дзе ў свой час купаліся і касманаўты, і паэт, яшчэ не ведаючы адзін аднаго, і не можа быць нічога дзіўнага, што прадаўжальнік дзёрзкага гагарынскага рыўка ў невядомасці з удзячнасцю чытаў радкі, поўныя любові да роднай зямлі і яе людзей:

Край родны мой,
Кастрычніцкім набатам
Абвеснен вольны час твой
запаметны.
Мы, камуністы, з бою —
як салдата —
Выносім на руках сваіх
планету.
Мы раны забітуем ёй,
загойм.
Перададзім — блакітную —
нашчадкам.
Пільнуюцца ж, наб штосьці
дарагое
Не загінула пад варварскім
зап'яткам.

Мы можам з гордасцю за-
сведчыць, што тут шчасліва
самкнуліся касмічныя і паэтычныя
высі.

Нача...

Маленькая артыя на карце
нашай неабсяжнай краіны.
У кожнага з людзей, паводле вядомага
вызначэння Аляксандра Трыфанавіча
Твардоўскага, ёсць сваё «малае радзіма». У
Максіма Ташка — Нарань, у Аркадзія
Куляшова — Бяседа, у Ніла Гілевіча —
Гайна, у Рыгора Барадзюліна — Уша, у
Аляксея Пысіна — Проня... І ўсё гэта
зліваецца ў адзіны магутны арганізм
Радзімы. Няхай і не на кожнай карце
заўважыш гэтую блакітную рыску, але ў
сэрцы паэта яна пульсуе неўтаймоўна і
паўнагучна.

Глыбока сімвалічны кантакт на
высокай ноце не мог быць выпадковым.
Дастаткова адзначыць, што вынікам яго
з'явілася арыгінальная паэма «Прыцгненне»,
дзе пераканаўча перададзены вытокі
подзвігу і даецца слова самому касманаўту:
«Атрымаў томік вершаў на «Прагрэсе»
на сваёй роднай беларускай мове... І
назва «Нача» — родная. Гэта рачулка,
якая цячэ непаладзена ад нас. Невялікая,
але вельмі маляўнічая». Ёсць сведчанне,
што Кавалёнак чытаў вершы свайму
нябеснаму пабраціму Іванчэнкаву,
перакладаючы незразумелыя словы.

Космас і паэзія! Якая арганічная
еднасць! І тут міжволі згадваецца
прызнанне першага чалавека планеты,
пераадолеў-

ПОДСТУПЫ ДА САМАСТОЙНАСЦІ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

З твораў І. Шамякіна, Я. Радкевіча, В. Гігевіча, Л. Дайнекі і іншых пісьменнікаў паўстае вобраз горада. Горад гэты сучасны, нават сённяшні. Герой не памятае, ды і не можа памятаць, горад свайго маленства, бо яго проста не існавала. Эмацыянальная памяць вяртае іх на вясковыя сцежкі дзяцінства, да вясковых бацькі і маці, да вясковай хаты. Такім чынам, у «гарадской» прозы пакуль што няма сваёй уласнай памяці, яна жыве сённяшнім днём, трываючы пра заўтрашні, але не ў стане бачыць дзень мінулы.

Мінулае не нейтральнае ў дачыненні да сучаснасці. Сяг гэтай прастай іспыці асабліва віразна працуе ў творах мастацкай літаратуры, дзе чалавек, яго жыццё бачыцца адразу ў некалькіх часавых вымярэннях, дзе «сёння» ўключае ў сябе «ўчора» і «заўтра» і не можа быць зразумета без іх.

Не маючы «гарадской» памяці, проза вымушана звяртацца да памяці «вясковай», што таксама гаворыць пра пэўную самастойнасць тэматычна новага яе крыла. Гэты зварот уносіць і некаторыя нюансы ў сённяшні ўзаемаадносіны паміж горадам і вёскай, як іх паказвае літаратура.

Падводзячы нейкія падручкі свайго жыцця, герой твораў параўноўвае сябе, цяперашніх, з сабой, колішнімі. Але змяніліся не толькі ці пастарэлі, — істотна змяніліся і абставіны жыцця: яны, колішнія, — вясковыя, цяперашнія — гарадскія. Да настальгіі па мінулым, па тых гадах, якія ўжо ніколі не вернуцца і не паўтарацца ў чалавечым жыцці, далучаецца настальгія па вёсцы. І не проста далучаецца, а прымушае паглядзець на горад, як на віноўніка таго, што жыццё складалася не так, як марылася. Пэўна, зусім па-іншаму, перш за ўсё як сум дарослага чалавека па гарманічна-радасным (дзіцячым) свеце, успрымаючы б словы Разорчыка, героя «Доказу ад процілеглага», калі ён не быў выхадцам з вёскі. «...Можна, самае горкае, што няма той радасці быцця, зусім мала той радасці, якая была некалі, у тым жа галодным і халодным маленстве, калі надвечоркам глядзеў на сонца, што вісела над лесам, і душа... замірала ў шчаслівым прадчуванні вялізнага шчасця, якое вот-вот будзе...»

Вяртаючыся да пытання, чаму чытачы і крытыка не спяшаюцца прызнаць беларускую «гарадскую» прозу, скажу, што гэта ў прынцыпе заканамерна. Прычына бачыцца ў асабліва сямой прозы: у тым, што ў ёй тэма горада неадлучна ад тэмы вёскі. Але ж літаратура адлюстроўвае тое, што існуе ў рэальнасці. Справядліва адзначаючы пэўную самастойнасць тэмы горада, сёння ўжо нельга, як раней, абмінаць яе і не заўважаць, што ў нашай традыцыйна сялянскай літаратуры адбыўся паварот.

СЕРЦА БІЦІЦЕ СЛОВАМ

Хто б мог падумаць гадоў пятнаццаць-дваццаць таму назад, што мы, беларусы, можам папросту ліставацца з земляком-касманаўтам у часе яго нялёгкага і працяглага палёту? Хто б мог падумаць, што дзеці

ваеннай жуды і пасляваеннай нішчымнасці здольныя ўзняцца так высока і стаць зоркамі першай велічыны на небасхіле сучаснасці? А між тым гэта так. Я асабіста бачыў паштоўку

Уладзіміра Кавалёнка, адрасаваную з нябесных сфер нашаму выдатнаму паэту Васілю Васільевічу Зуёнку. З мілай непасрэднасцю касманаўт прапаноўваў свайму земляку сустрацца пасля зорнай адысеі ў

У ЛІТАРАТУРНЫХ АБ'ЯДНАННЯХ РЭСПУБЛІКІ

ДРУЖНАЯ ПЛЫНЬ «Я СЕЛЬДЫ»

Сярод літаратурных аб'яднанняў Брэсцкай вобласці, а іх, трэба заўважыць, на Берасцейшчыне няма, — «Ясельды», што існуе пры іванаўскай раённай газеце «Чырвоная зорка», адно з самых актыўных як у літаратурным, так і ў грамадскім плане. Перш чым павесці гаворку пра яго сённяшнія справы, колькі звестак з гісторыі. Заснавана літаб'яднанне ў 1965 годзе. Першым ягоным кіраўніком доўгі час быў журналіст Мікола Панасюк, які з'яўляецца аўтарам некалькіх кніг нарысаў, а таксама дакументальна-апавесці «Арыенцір — сузор'е Арыён», прысвечанай жыццю і касмічным подзвігам двойчы Героя Савецкага Саюза лётчыка-касманаўта СССР Пятра Ільіча Клімука, ураджэнца Брэсцкай вобласці. У «Ясельдзе» пачынаў свой творчы шлях і паэт Мікола Федзюковіч, які, дарэ-

чы, не парывае сувязей з землякамі, цікавіцца іхнім творчым набыткам, дае літаратурныя кансультацыі. З маладзёных літаратараў, якія прайшлі школу літаб'яднання, можна назваць Міколу Трафімчука — аднаго з аўтараў калектыўнага зборніка паэзіі «Нашчадкі», шэрагу публікацый на старонках рэспубліканскіх газет і часопісаў.

Вось бадай што і ўсё, чые імёны вядомы літаратурнай грамадскасці, аматарам роднай літаратуры. У колькаснях адносінах сапраўды небагата. Але калі трапляеш у Іванава, адчуваеш, што літаратурнае жыццё тут ёсць, пра яго ведаюць і з павагаю ставяцца ў раёне. Гэта ўбачыў на свае вочы, калі папрысутнічаў на літаратурным вечары, што адбыўся з нагоды 20-годдзя з часу заснавання літаб'яднання. Раённы кінатэатр быў цалкам

запоўнены. У асноўным прыйшла моладзь, а таксама школьнікі — як старэйшыя, так і маладзёных класаў. Чамусьці падумалася: трапілі яны на гэты вечар самахоць, бо настаўнікаў і выхавацеляў побач з імі не было. Выступленні мясцовых пачынаючых літаратараў, гэцей з суседняга Драгічынскага раёна, а таксама паэтаў Алеся Каско і Міколы Пракопавіча аўдыторыя прымала добра, адраваючы кожнага шчодрымі воплескамі. І гэта не выпадкова, бо яны — чэстыя госці ў вучняў раённага цэнтра, многіх вясковых школ. Дарэчы, у лепшых з іх існуюць літаратурныя гурткі, якія бяруць актыўны ўдзел у жыцці літаб'яднання пры райгазеце.

У першую чаргу тут трэба назваць літгурток «Ручаёк» у Маладаўскай сярэдняй школе, якім на працягу доўгіх год кіруе заслужаны настаўнік БССР Васіль Макаравіч Туркевіч.

— Вядома, вучня не так ужо і цяжка навучыць разбірацца, дзе ямб ці харэй, — гаворыць Васіль Макаравіч. — Мая ж задача, як кіраўніка школьнага літгуртка, зусім у іншым... Я хачу і імкнуся дапамагчы маім маладым сябрам сэрцам адчуць светлую прыгажосць матчынага слова, дапамагчы

шырэі прыадчыніць ім дзверы ў чароўны свет літаратуры...

Аднак шляхі-дарогі членаў літаб'яднання пралягаюць не толькі да школ ці дзіцячых садоў. Старшыня літаб'яднання Валерый Кухарчук, які працуе ў рэдакцыі мясцовай газеты, раскаваў, што члены іхняга творчага згуртавання з ахвотай выступаюць перад механізатарамі і жывёлаводамі, перад рабочымі і служачымі розных устаноў.

— Галоўны наш клопат — гэта прапаганда беларускай літаратуры, — гаворыць Валерый Кухарчук. — Мы імкнёмся не толькі пераказаць змест таго ці іншага вартга ўвагі творца, а найперш зацікавіць ім нашых слухачоў... І людзі вераць нам.

Дбаюць пачаткоўцы і пра тое, каб і іхнія творы не расчароўвалі чытачоў. Гэткае меркаванне можна зрабіць, калі знаёмішся з літстаронкамі, што з'яўляюцца прыкладна раз у два месяцы ў раённай газеце. Па-першае, гэтыя выпускі хораша, з густам аформлены. Тут можна сустраць і невялікі графічны малюнак, і цікавы мастацкі здымак, зроблены Васілём Жушманам, які шмат гадоў супрацоўнічае з рэспубліканскімі газетамі і часопісамі, з'яўляецца лаўрэатам усе-

КНИГАПІС

Я. СІПАКОЎ. Крыло цішыні. Даверлівая зямля. Аўтарызаваны пераклад з беларускай Т. Залатухінай і М. Гарбачова. М., «Правда», 1984.

Творы лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР Янкі Сіпакова — як паэзія, так і проза — неаднаразова перакладаліся на рускую мову, выходзілі ў Маскве і Мінску асобнымі кнігамі. Тым не менш з'яўленне гэтай асабліва радаснае — яе выпусціла выдавецтва «Правда», якое ў апошнія гады асабліва вялікую ўвагу ўдзяляе выпуску лепшых твораў класічнай і сучаснай літаратуры, каб задаволіць узросшы попыт на кнігу. Таму і тыраж зборніка адпаведны — 500 тысяч экзэмпляраў.

Усесаюзны чытач мае магчымасць пазнаёміцца з дэзюма апавесцямі таленавітага празаіка. Першая з іх — «Крыло цішыні» — вяртанне ў вёску ваенных гадоў, да вытокаў, удалага спроба пісьменніка расказаць пра станаўленне свайго пакалення, пакалення «бязбацькавічаў». У другой — «Даверлівая зямля», напісаная на дакументальнай аснове, Я. Сіпакоў расказвае пра людзей і справы калгаса «Бальшавік» Аршанскага раёна. Апаўдае з уласцівымі яму псіхалагізмам, лірычнай пранікнёнасцю і шчырасцю.

В. ЦЯРЭШКА.

шага законы зямнога прыцягнення — Юрыя Аляксеевіча Гагарына, што ў свой легендарны палёт узяў неўміручага купалаўскага «Хлопчыка і лётчыка», якога любіў з маленства.

Васіль Зуёнак пісаў: «Зноў і зноў вяртаць нас будзе одум да сцяжын, дзе вырасла бяда». Мінутая вайна была самай кровапралітнай за ўсю гісторыю чалавецтва, але і яе цяжка параўнаць з уяўленнем, як

... стрончыю удары Цвікі ў дамоўкі б'юць і б'юць.

Іменна таму: «З праўдай мы, нібы карань з кронаю, кругавой жывё абаронаю». Найвялікшая праўда — гэта праўда Камуністычнай партыі, самай дысцыплінаванай, творчай і дальнабачнай сілы эпохі. Вось чаму паэт з такой трапяткай любоўю звяртаецца да неўміручага вобраза Ільіча. Ленінская тэма — неабдымная, як космас. Але аўтар, як сапраўдны наватар, знаходзіць новыя ракурсы ў распрацоўцы складанай праблематыкі.

Агульнавядома, з якой пяшчотай ставіўся Ільіч да сваіх родных, як любіў сваю маці Марыю Аляксандраўну, якая з Ільёй Мікалаевічам выхавала цэлую кагорту нязломных рэвалюцыянераў. Асабліва ён любіў «Апасіянату» ў выкананні маці. І на далёкай чужбыне, у час вымушанай эміграцыі і цяжкіх нягод, музыка Бетховена вяртала яго да Радзімы, надавала сілы ў барацьбе:

Мама грае...
Ахове
Хай саладка сніцца чыны.
Мама грае...
Бетховен
Да сонца
выводзіць чаўны.
Расступаецца моран.
«Хутна стрэнемся, родныя,
зноў...»
Хутна зведзе вораг
Гэту сілу —
ночы без сноў!
Не арлом двухгаловым
Узнята на крылах зара!
Ленін піша:
агністыя словы
У бой ідуць з-пад пяра.

Талент — вытворнае ад народа: ён выйшаў з народа і павінен вярнуцца да яго. Густаўзорчатая вязь старажытнасці і пранізлівы скразняк сучаснасці, захапленне самай кволенкай правай жыцця і спапяляючая нянавіць да бесчалавечнасці — усё мы знаходзім у паўнакроўнай палітры Васіля Зуёнка. Аб чым ён ні пісаў і ў якіх формах — лірычных альбо эпічных, — вызначаль-

ным застаецца сцвярдженне народнага светапогляду. Возьмем хоць бы пазму «Маўчанне травы», пра якую аўтарытэтная і з захапленнем сказаў Рыгор Барадудлін, што яе можна без усялякіх агаворак і перасцярог ставіць не дужа далёка ад коласаўскай «Новай зямлі».

Эпічны дар — з'ява рэдкая ў паэзіі. Гэта — квінтэсэнцыя жыццёвага вопыту і высокага натхнення. А што такое натхненне? Гэта — той стан душы, калі грудзі творцы напоўнены неаглядным небам і чутны няўлоўны звон кожнай прывіднай павуцінкі.

У гэтым яскрава пераконвае другая пазма аўтара — «Лукаме». Гэта рэч, прысвечаная сівой мінуўшчыне, але вольтавай дугой аўтарскага ўяўлення арганічна звязаная з сённяшнім днём. Відаць, толькі так і можна зразумець гісторыю — пранікаючы дапытлівым зрокам у напластаванні супярэчлівых эпох і вылушчваючы, як ядро арэха, прагрэсіўную сутнасць кожнай. Што цэніць паэт у нашых продкаў?

Умельства. Адвагу. Свабодна-любства.

Славен быў спрытам —
на палаянах
У лёце страля даганяла
стралу.

Покуль да цэлі першая
звонка
Брала разгон з трапяткай
сінявы,
Ей ужо новыя тры
наўздагонку
Пругка зрываўліся з цецівы.

Чым не маладзецтва? Але сацыяльна ўмовы, залежнасць ад польскай шляхты ставіла неадступныя штодзённыя пытанні:

Колькі, скажы, беларускую
завязь
Град будзе біць, каб пладоў
не дала?..

Нездарма Іван Лукомскі, галоўны герой пазмы, шукаючы падтрымкі ў Івана III, замест паратунку знаходзіць пакутлівую смерць, як падасланы шпіён каралеўскай знаці.

Трагізм чалавечага лёсу заўсёды быў прыцягальным для паэзіі, але ён набывае асаблівую сучаснасць: праз пяцьсот год зямное рукатворнае сонца зазіяла ў Лукамі — электрастанцыя ў тры мільёны кілават:

Небу ў самае вуха
Трубы Лукамія трыбляць.
Уменне паэта арганічна спалучаць цяжкую мінуўшчыну з малаккавай сучаснасцю — зарука яго новых творчых пошукаў і ўдач.

Пакуль што вялася гаворка пра творы маштабных форм. Але і ў лірычных вершах мы бачым эмацыянальна-сюжэтную аб'ёмнасць — многія з іх заслугуюць спецыяльнага разгляду. «Аблічча двухадзінае жыцця — развагі холад і агонь натхнення» — вось тыя полёсы, што вызначаюць абсяг роздумаў паэта. Найбольшая яго заклапочанасць у тым, што ўстойлівасць Зямлі стала надта хісткай. Гэта можа мець і экалагічны аспект: «Парушана гармонія ў прыродзе! Дармажы прыродзе, чалавек!» Цяпер ужо кожнаму разумнаму чалавеку зразумела, што бяздумнае абыходжанне з вясёлкавай красой навакольнага свету можа закончыцца для людзей непараўнальнымі бедамі. Але куды большую небяспеку тоіць супроцьстаянне ідэалогіі — рэвалюцыйнай і рэакцыйнай.

Ведваючы дакладны адрас авантурыста і ўсведамляючы, што толькі агульнымі намаганямі ўсіх народаў можна ўратаваць чалавечую цывілізацыю ад планетарнай катастрофы, паэт перасякае сучасніка:

Зямля малі
А можа, хопіць
Ісці да вогненнай мяжы!..

Такая перспектыва — глабальнага самазнішчэння — прарэчыць элементарнаму здароваму сэнсу. Толькі ўсеагульны мір можа быць нашым ідэалам. Колькі хараства ў свеце, дзе можна «паслухаць простых салаўёў, што могуць ноч на песнях разгайдаць!» А хіба можа не захапіць радасць далучэння да неўміручай прыроды, даступнай кожнаму:

Мёд верасовы
заварыўся!
Датлелі смолкія карчы,
На надзях поўных раздаліся
Аржавыя абручы.

І загуло ў бары виселле!
Я гасцем быў там. Верасы
Падносілі ў карцах мне
зелля —
Трапляла ў рот і на вусы.

Крынічная чысціня інтэлектуальна-эмацыянальнай памяці прасвечваецца ва ўсёй творчасці Васіля Зуёнка. Немагчыма пералічыць тэмы, за якія ён браўся і вырашаў з бляскам сапраўднага майстра. І над усім, як дамінуючы акорд, дыялектычная супярэчлівасць жыцця. Вось чаму голас паэта чуецца то арліным клёкатам, то жаласлівай чаідай, што адводзіць магчымую небяспеку ад роднага гнязда:

саюзных і міжнароднай фотавыставак. А па-другое, адразу заўважаеш, што і сам матэрыял у старонцы падбараны, адрэдагаваны як след. Большасць месца часцей за ўсё займаюць вершы. І гэта не выпадкова, бо менавіта з іх, як правіла, пачынаюць свой шлях у літаратуру тыя, хто робіць першыя крокі.

З паэтычных твораў, што былі змешчаны сёлета, запамнілася ўсхваляванасцю, душэўнай прасветленасцю нізка вершаў Леаніда Грэбеня, якому даялася выконваць інтэрнацыянальны абавязак у Дэмакратычнай Рэспубліцы Афганістан.

Забывць і ўдалечы не зможаць Ні родны дом, ні матчыны стол. Жыве далёкае Замошша, Куляк, Вартыцк, многа сёл.

Іх назвы пеццілі сляне З сівых пакутлівых часоў. Іх назвы — быццам прывітанне

Душы сыноўняй... Шчырасцю і неспрэчнасцю, любоўю да роднага краю падкупляюць чытачоў вершы Алы Марзан, Уладзіміра Гетманчука, Леанілы Масюк, Алёны Парфявец, якія з'яўляюцца актыўнымі ўдзельнікамі літаратурнага аб'яднання і добрымі прапагандыстамі беларускай літаратуры ў Іванаўскім раёне. Гэтыя людзі жывуць у розных мясцінах, працуюць у розных арганізацыях, аднак іх яднае захапленне літаратурай

і матчынай мовай.

З твораў, што змяшчаюцца ў літстаронцы, вылучаюцца вершы Валерыя Кухарчука — старшыні «Ясельды». Валерыя актыўна друкуецца ў абласной і рэспубліканскіх газетах, быў удзельнікам каралішчавіцкай нарады маладых пісьменнікаў. Малады паэт у ў сваіх вершах думае над складанымі праблемамі нашага хуткаплыннага часу і прыходзіць да асноў асноў: «Ды не губляйся, шукаю выратавання ў людзей... Прываблівае і тое, што ён спрабуе сябе ў мастацкім перакладзе. Так, напрыклад, перакладае вершы маладога ўкраінскага паэта Міколы Чарняка, які жыве ў суседнім Любяшоўскім раёне Валынскай вобласці.

Трэба зазначыць, што маладых літаратараў Іванаўскага і Любяшоўскага раёнаў звязвае даўня і цесная дружба. Яны часта сустракаюцца, разам выступаюць у калгасах і школах, на прадпрыемствах. Звычайна такія выступленні праходзяць з вялікім поспехам і застаюцца надоўга ў памяці слухачоў.

Літаратурнае аб'яднанне «Ясельда» жыве актыўным творчым жыццём, і шчыра хочацца пажадаць, каб не мялела ягоная плынь і надалей. Уладзімір ЯГОУДЗІК, спец. кар. «ЛіМа».

НА СЕМІНАРЫ ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫ

Адбыліся заняткі пастаянна дзеючага пры Мінскім абкоме і гаркоме КП Беларусі семінара творчай інтэлігенцыі «Ленінская тэарэтычная спадчына і праблемы эстэтычнага выхавання працоўных у сучасных умовах». У рамках іх праведзена ў Доме літаратара навукова-практычныя канферэнцыі.

З дакладам «Работа партыйных арганізацый па павышэнні палітычнай сталасці творчай інтэлігенцыі, адказнасці за ідэйны змест і мастацкую каштоўнасць твораў, што ствараюцца» выступіў загадчык аддзела культуры ЦК КПБ, доктар філасофскіх навук, прафесар І. І. Антановіч.

Удзельнікі семінара заслухалі таксама даклад рэктара Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута, доктара мастацтвазнаўства, прафесара А. Сабалеўскага «Фарміраванне творчай асобы ў працэсе работы над стварэннем вобраза станоўчага героя». На канферэнцыі выступілі: намеснік сакратара партыйнай

арганізацыі Саюза пісьменнікаў БССР, намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Маладосць» Г. Далідовіч — «Работа партарганізацыі Саюза пісьменнікаў БССР па павышэнні адказнасці пісьменнікаў за ідэйны змест і мастацкую каштоўнасць твораў», сакратар партыйнага камітэта кінастудыі «Беларусьфільм» Н. Собалева — «Роля парткома кінастудыі «Беларусьфільм» у фарміраванні палітычнай культуры творчых работнікаў і забеспячэнне ідэйнай накіраванасці твораў кіно», сакратар партыйнай арганізацыі Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, народная артыстка БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Л. Давідовіч — «Дзейнасць партыйнага бюро Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы па фарміраванні рэпертуару тэатра ў святле патрабаванняў пастановаў ЦК КПСС «Аб рабоце партыйнай арганізацыі Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы», сакратар партыйнай арганізацыі

Саюза мастакоў БССР С. Волкаў — «Шляхі павышэння адказнасці камуністаў Саюза мастакоў БССР па ідэйна-палітычным выхаванні маладых мастакоў», сакратар партыйнай арганізацыі Саюза кампазітараў БССР, музычны рэдактар кінастудыі «Беларусьфільм» заслужаны дзеяч мастацтваў БССР, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Л. Захлеўны — «Формы і метады індывідуальнай работы партыйнага бюро Саюза кампазітараў БССР па фарміраванні творча актыўнай асобы», член партыйнага бюро, дырэктар Белдзяржфілармоніі У. Ратабыльскі — «Шляхі і формы ўзбагачэння канцэртна-лекцыійнай дзейнасці Белдзяржфілармоніі і павышэнне ролі партыйнай арганізацыі ў гэтай рабоце», загадчык аддзела Мінскага абкома КПБ, кандыдат філасофскіх навук А. Стрыжэвіч — «Пастаянна дзеючы семінар творчых работнікаў пры абкоме і гаркоме КПБ — адна з форм павышэння палітычнай сталасці мастацкай інтэлігенцыі».

На канферэнцыі выступіў таксама сакратар Мінскага гаркома КПБ П. К. Краўчанка. Вёў канферэнцыю сакратар Мінскага абкома партыі А. І. Жылскі. У рабоце канферэнцыі прыняў удзел другі сакратар Мінскага абкома КПБ В. Ф. Кебіч.

Артур ВОЛЬСКИ

Навабранцы
ваеннай пары

Мы — навабранцы.
Толькі з эшалона.
Апануты хто ў што і абы-як.
Суровыя вайсковыя законы
яшчэ нас не прызналі за ваіск.
Як ціха тут!
Спакойна.

Хоць і хмарна,
Сцяжынка на траве,
як на лязе.
Найпершая ў жыцці маім каварма —
барак дашчаны
ў венавой тайзе.
Тайга... Тайга...
Ані канца, ні краю...
Хоць тут зямлі савецкай самы ўскрай...
Насілу ўзводны ў лазню нас збірае,
а там —
пасля цяплюшак —
проста рай...
Я пакідаю клунак небагаты.
Стрыгуся,
як належыць,
на-гало.
І старшыня,
на зайздрасць зухаваты,
вядзе наш строй у новае жытло.
Адольвае хлапцоў патроху стома.
Жалезны локан лепш усё ж ад нар.
І засынаюць многія,
як дома,
забыўшыся,
што дзесь гудзе пажар...
Стэпанікі з бязмежнаў Казахстана,
З Урала маладыя казакі,
Хто юрту сніць
у мроіве пясчаным,
што ў станицы ля ракі...
А мне запаў у сэрца сорак першы.
І Мінск.

І Магілёўская шаша.
З павек слязіну горную ацершы,
я сам не плачу —
слэзы лье душа...
Упершыню ўставаць з пабуднай —
цяжка.
Прадраўшы вочы, здзіўлена глядзім:
зрабілі паласатыя цяльняшкі
нас,
як блізнят,
падобнымі зусім.
І, нібы да вайны, —
і смех,
і жарты.
І кожны сам любуецца сабой.
І толькі потым,
хто чаго з нас варты,
пакажа,
як экзамен,
першы бой.
Мічман Канарэў
Ідзе па Пінску мічман Канарэў, —
У форме,
хоць даўно ўжо адстаўны, —
І ўспамінае,
як кіпела Шпрэе
ў той майскі дзень.
апошні дзень вайны.
Крыху ўразвалку флоція паходна,
нібы на хістнай палубе ідзе
на нарабі,
што ўпаўнена і ходна

ляціць у бой на ўспененай вадзе.
...Не моў агонь варожых батарэяў.
Як люты звер,
ашчэрыўся Берлін.
І кінуўся на бераг Канарэў.
За ім —
усе матросы.
Як адзін.
Праз дым і смерць іх клікала адвага.
Рывок...
Другі...
А колькі тых рыўкоў!..
На сценах з бою ўзятага рэйхстага
ёсць роспісы дзяржаўных марак...
У веці,
як у срыжаванні рэю,
зайшоўся вецер спевамі вясны.
Ідзе па Пінску мічман Канарэў.
У форме.
Хоць даўно ўжо адстаўны.
І кожны стрэчны мічмана вітае.
Вядома ўсім —
услалены герой.
Святочна здзе Зорка Залатая,
як кропелька,
пралітая зарой.
Выходзіць мічман на узбярэжжэ Піны,
дзе бранякатэр —
помнік ля ракі —
застыў,
на міг спыніўшы лёт няспынным
у вечнасць,
у наступныя вякі...
Старэюць людзі.
Памяць — не старэе.

ПРОЗА

4 БІМ гэту падлу дзяржаць,
кабана б лепш выкарміў,
— Була замахануўся нагой
на рослага, востравухага
І паджарнага сабаку,
помесь сібірскай лайкі з дварнягай.
Той вінавата апусціў голаў і
ступіў убок, за гаспадару.

— Падла! Што ты тут мол сваё я
паказваеш? Ён цябе як пужне! —
заступіўся за сабаку гаспадар, сярэдняга
росту, круглатвары, як жанчына, Моля.
Яго ружовы твар вечна быў парослы
рыжаватай шчэцю. Пад пахвай ён
трымаў куфайку, у другой руцэ —
таўставатую палку. Модем яго прызвалі
пасля арміі з-за прывезенага адтуль
«мол я», якое Моля пад чаркай
устаўляў пасля кожнага слова.

Мужчыны стаялі пры загарадзе. Дзяркі
пачыналі даць кароў, і ў надвечоркавай
цшыні першыя струменьчыкі востра
пазвонвалі аб дно даёнак. Адыходзіў
яшчэ адзін цёплы, сухі, нават і душнаваты
жнівеньскі дзень. Але пасля таго, як сядзе
сонца, свежа, не па-летняму пацягне
ветрыкам.

Була быў адзеты ў галіфэ, пінжак і
хромавыя боты, на галаве пажоўклы
летні капронавы капялюш — усё ж
начальства, загадчык аддзялення. Ён
лена пацельваў ад няма чаго рабіць
Молю з-за таго, што зайздросціў таму
на сабаку.

А наогул яны вымушаны былі чакаць,
пакуль дзяркі падоюць кароў і па малако
прыйдзе з цэнтральнай машына. У вёсцы
сваіх пастухоў не знайшлося, і Моля
згадзіўся пайсці пастухом на гэтую
ферму толькі пасля таго, як старшыня
накінуў яму да зарплаты дваццатку —
камандзіравачныя, як гаварыў сам Моля.
Була таксама вымушаны быў пайсці сюды
загадчыкам аддзялення, бо на цэнтральнай
яму, пасля выхаду на пенсію, ніякай
«кіруючай» пасады не прадачылася.
Сядзець склаўшы рукі яму, здароваму
яшчэ мужчыну, не было як. А ісці ў
пастухі Булу не дазволіў гонар, — у
калгасе ён увесь век прабыў на кіруючых
пасадах, ніжэй фуражыра не апускаўся,
на пенсію пайшоў з брыгадзіраў. Ісці ў
пастухі і раўняцца з Модем яму ніяк
нельга было, хаця пастухоўскі заробак
муляўся яму. Моля зарабляў больш за
яго разоў у чатыры, калі не ў пяць.
Ён не пабаяўся пакінуць трактар, з
механізатара зрабіўца пастухом гадоў
дзесяць назад. Тады з Моля пасмейваўся
— у даяры б ужо ішоў, каб у газетах
распісалі і па тэлевізары паказалі. Моля на
смейні не зваяў — ведаў, што раблю,
памсьяецца той, хто будзе смяяцца апошнім.
Ён палічыў, колькі на трактары ўдыхае
пылу, дыму і іншай мазутнай і саларавай
атруты. На пашы ж ён, як на курорце,
летам зранку ходзіць босы па расе, —
яна не толькі здымае ўсе хваробы,
але і здароўе наперад дае. Моля
выпсваў цэлы жмут газет, у тым ліку і
«Медыцынскага работніка», насіў іх з
сабой на пашу і прачытваў за дзень
усе ад пачатку да канца. Часу чытаць
хапала — на пашы стаялі электрапастухі,
ды і Тузік быў навучаны пасвіць гавяду.

— Праўду, Аддзялены, кажаш.
З-за кароўніка выйшаў, на хадзі
зашпільваючы штаны, Павалай, Молеў
напарнік. Куфайку ён надзеў ужо, а
галава, сівая, коротка астрыжаная,
была без шапкі. Павалай адзяваў
лёгкую спартыўную шапачку з доўгім
назырком толькі ў самую спякоту, а так
з вясны да асенніх дажджоў хадзіў з
босай галавой.

Павалай — равеснік Булы, яны некалі
разам вучыліся ў школе, разам прызываліся
перад вайной у армію. Павалай за час вай-

Алесы ЖУК

АПАВЯДАННЕ

ны выслужыўся да афіцэра, астаўся ў
арміі і пасля вайны, пакуль яго ў
шасцідзесатыя не спісалі ў запас у
званні старшага лейтэнанта. Пасля
вяртання дадому ён пахадыў брыгадзірам,
потым загадчыкам фермы, але навік
кіравання, які ён набыў у ахоўных
войсках, у калгасе не надта падыходзіў,
таму паступова ён сышоў да пастуха.
У гэты час высветлілася яшчэ, што ў
час ваеннае неразбярэхі ён умудрыўся
— цяпер невядома на што, хіба каб
перад бабамі пакарсавацца? — абмаладзіцца на
цэлых пяць гадоў. У свой час, можа, і
была нейкая выгада ад гэтага амаладзэння,
але цяпер з-за пенсіі даводзілася
адрабляць гэтыя пяць маладзёжных год.

— Пужні яго, дык Моля суткі шукаць
будзе, — злёгка ў нос прагунгней
Павалай. Ён быў худы і рослы, на дзве
галавы вышэйшы за Булу і за Молю.

— Паспорым, што не пужне, —
ружова расплыўся ад усмешкі Моля.

Павалай ужо спорыў з Модем, і купіў
дзе бутэлькі віна.

— Спорым, — азваўся Була, хаця
яшчэ не вырашыў, што рабіць. Заняты
ку не было, і машыны на дарозе па-

куль што не відаць і не чуваць.
— На колькі? На два фаусты? —
Моля сам ступіў да Булы.
Сабака знізу ўгору глянуў на гаспа-
дара, нахіліў набок голаў, быццам ха-
цеў зразумець, што збіраюцца рабіць
гаспадар і мужчына, якога Босы добра
ведаў і на якога не меў ніякай са-
бачай злосці.
— Давай, я перабіваю, — Павалай
стукнуў па руках.
Була моўчкі ўзяў з рук у Павалая
гэткі ж гладкі і ёмкі, як і ў Моля,
кій, ступіў да сабакі і замахануўся.

— Тузік, узяць! — загадаў Моля і
Була толькі ўспеў угледзець чорную
сабачую пашчу з белымі клыкамі,
выпусціў палку, закрыўся рукамі і не
ўстаяў на нагах ад мяккага, але цяжка
удару ў грудзі.

Калі ён развёў крыху рукі, убачыў
над сабой сабачы аскал, пачуў вутробнае
гырчанне, як над косткай, і кароткае
гарачае дыханне.

— Тузік, ка мне! — пачуў ён Молеў
голас, і адчуў, што сабака саскочыў з
яго. Прыпаднуўся, ашаламлены і
спалоханы, азірнуўся, шукаючы ка-
пялюш.

Сабака зноў схавалася за Молю, які
задаволена ўсміхаўся ўсім сваімі рэдкімі
і жоўтымі зубамі.

Павалай аж сагнуўся ад смеху, і
толькі і змог папытаць:

— Ну, маць тваю, Аддзялены... Як?
Не адзін я, дурань, паспрабаваў. Уста-
вай!

Усе ўтрох не ўгледзелі, калі пад'ехаў
і прытармазіў на дарозе аграномаў
«козлік». Дзверцы прачыніліся, і аграно-
мам гукнуў:

— Була, ты што, напіўся?
Була падхапіўся на ногі. Усе плечы
яго былі запудраваны пылам.

— Не, ён з Молевым сабакам па-
дужаўся, — выскаліўся Павалай.
— Талейку на трактары не бачылі?
— Не, — адказаў Була.
Лягнулі дзверцы, і машына паку-
рэла пылам далей паўз вёску ў поле.
— Ён ля пашы араў сёння. Пасля
Антось канцавы папрасіў, каб Іржыш-
ча на пляцы заараў, — Моля ўсё па-
сміхаўся, цяпер невядома ўжо ці з
Аддзяленага Булы, ці з Талейкі. —
Загуў Талейка, не нойдзе яго аграном.
Антось гарэлкі не пашкадуе.

Моля з Талейкам разам вучыліся на
механізатараў, і цяпер, хоць Моля і
лічыў, што лепш за Талейку ўстроіўся
ў жыцці, усё ж зайздросціў, калі пра
Талейку пісалі ў раённай газеце,
нават друкавалі фотаздымкі: Талейка
і на пасяўной, і на жніве хадзіў у пе-
раможцах. Ён умеў дагледзець і
трактар, і камбайн, любіў сваю рабо-
ту. Яшчэ Моля досюль не мог забыцца,
што Талейка з-пад носа ў яго забраў
Ядзю. Моля быў упэўнены нават,
што Ядзя сама больш хацела за яго,
за Молю.

— Хай шукае, гэта не наша дзела,
— буркнуў Була, зняў пінжак і стра-
сынуў яго ад пылу.

— Ядзя, чула, твой Талерка зноў
загуў. Аграном ездзіць шукае, — гук-
нуў задаволена Моля шыракаплечай
даярцы ў белай касцыцы, завязанай
на патыліцы.

— Загуў то і адгудзе. А ты як за-
рыеш, то і нос аблупіш, — адрэзала
яна і выставіла да дзвярэй бітон з ма-
лаком. Пад чаркай Моля быў слабы на
ногі, а таму часта хадзіў з аблупле-
ным тварам.

— Давай, Аддзялены, на пашу заў-
тра валачы фугасы, — памятаў сваё
Павалай.

Да кароўніка пад'язджала машына
— па малако.

Ядзя вярнулася дадому з кароўніка
прыцемкамі. Сына не было дома, му-
жа таксама. Мабыць, Моля гаварыў
праўду. Падаіла карову, і толькі тады
на двор на матацыкле ўехаў Коля.

— Дзе ты быў?

— Купаўся з хлопцамі на возеры.

— Бацьку не бачыў? Дзе ён сёння?

— Араў ля пашы.

— Мабыць, наараўся ўжо. Аграном,
Моля казаў, ездзіць шукае яго.
Праедзь ты паглядзі. Пінжак адзень,
халадна ўжо ў адной рубашцы.

Сын быў нечым падобны на бацьку
— і паставай, і кудлатымі валасамі.
Ён і хадзіў, як бацька, пакальхваючыся
з боку на бок. І рукі нёс, як бацька,
цяжка, натомялена. Змалку Валодзя
вадзіў за сабой і старэйшага, і мала-
дзейшага. Ён любіў быць з дзецьмі, і
яны не заміналі яму ніколі, якую б ра-
боту ні рабіў. Даваў гайку пакруціць,
трактарам пакіраваць. Дзеці і прыву-
чыліся да машын. Ядзя з ахвотай не-
калі адпраўляла з мужам хлопцаў —
пры дзецях ён мог дзяржацца, каб не
піць.

Бацьку Коля знайшоў хутка — ля
кожнага поля ён ведаў бацькавы схованкі.
Трактар стаяў збоч поля пад
трыма разложыстымі і вялікімі, як
стагі, лазовымі кустамі. Матор ціхенька
вуркатаў на халастых абаротах, а

Яе не закапаш у жарству.
І мічманку здымае Канарэеў
і нізка нахілле галаву.
Хіба забыць ён можа —

аніолі! —
матросаў,
пабрацімаў-карашоў,
з якімі браў Шацілкі,
Лосёў,
Столін,

якіх пасля Берліна
не знайшоў?..
А сонца так па-майску сёння грэе.
Як і тады —
у апошні дзень вайны...
Ідзе па Пінску мічман Канарэеў.
У форме,
Быццам ён — не адстаўны.

Не пакідаюць строй байцы

Памяці Пятра ХАРКОВА

Ведыйце: калі мяне не стане —
Я ў сваю дывізію пайшоў.
Аляксей ПЫСІН

Я з Беларусі.

Ты — з Расіі.

Але былі мы, як браты.

Адны дажджы нас арасілі,
Адны асмужылі вятры.

Хоць не ў адной служылі роце
і нават не ў адным палку,
на флоце я,
а ты ў пяхоце
адну вяршылі талану.

І сонца нам адно свяціла,
і праўда ў нас была адна,
калі на вернасць і на сілу
нас выпрабоўвала вайна...

І ўсё...

Ні вершаў больш...

Ні пісем...

Ані застольных спарышоў...

Ты —

як сказаў калісьці Пысін, —

у часць вайсковую пайшоў.

На ўліку

ў часці той вайсковай

Радзімы нашай

кожны сын, —

хто паў у бітве пад Масквою,
хто паў у бітве за Берлін;

хто лёг яшчэ на паўдарозе
і хто пазней ад ранаў злёг...
Ты быў з'яднаны з ім і лёсе,
ты заставацца больш не мог.

Магчыма, нехта і ўсміхнецца,
і скажа:

— Гэтаму віной...

Не трэба. Годзе. Нашы сэрцы
даўно прастрэлены вайной.

Адзін ва ўсіх апошні адрас
з адзнакай даўняю — ВЧ.
І ў гэтым, можа, тая радасць,
што ў нас наперадзе яшчэ.

На абелісках промі граюць,
і абеліскі — не капцы.
Байцы зусім не паміраюць.
Не пакідаюць строй байцы.

Штогод ускрай былой дарогі
ўстаеш ты майскаю травой.
І ў дзень Вялікай Перамогі
салют грывіць і ў гонар твой.

В. ТКАЧУК. ХОЛМСКАЯ ВАРОТЫ. Лі-
награвюра.

гаспадар яго на ладным ахапку сена
пад куфайкай смачным храпам пера-
магаў і матор.

Хлапчук доўга катурхаў бацьку,
які адмахваўся ад яго рукамі і мацю-
каўся. — Спрасонку яму здавалася, што
будзіць яго аграном.

— Пайшоў ты, Данілавіч, — ад-
праўляў ён начальства туды, куды не
ходзіць, але пра субардынацыю не за-
быўся — называў па бацьку.

— А ты, Пятровіч, яшчэ не выле-
жаўся? — не адступаўся Коля, пакуль
бацька ўсё ж не расшалопаўся.

— Мілы ты мой, знайшоў прапа-
жу, — Талейка памкнуўся абняць сы-
на. Цяпер ён любіў усіх, нават аграно-
ма, які найбольш пільнаваў яго.

— Садзіся, паехалі мацеры здаваць
ца. Дзіржыся толькі, каб не згубіў-
ся.

— Я не згублюся. Куды мне з гэ-
тай зямлі згубіцца? Гэта вы ў свет,
як у капейку, пойдзеце і пагубіцеся. А
я тут астануся. Шу-умяць вербы...

— Шумне, шумне маці...

— Не баісь, сын, яна ў нас хоро-
шая... Шумяць вербы...

Ядзя адчыніла вароты і чакала іх на
дварэ.

— Жонка, мілая мая!

Талейка падаўся да жонкі, і тая не
ўспела адхіліцца, згроб яе ў бярэмя і
пачаў цалаваць.

— Мурза ты п'яная! Пусці ж, рэб-
ры паломіш! Дзіця пасаромейся!

— Мілая ты мая!

— Пайшлі, пайшлі ўжо на сена,
мілая. Ці вярчаць хочаш?

— Не, нічога не хачу.

— То пайшлі на сена ляж... Ну не
лапайся, госпаді! Дам па рукамі!

Ядзя завяла мужа на сена, на пасла-
ныя поспілікі, зняла куфайку, прык-
рыла старой коўдрай.

Павячэралі з сынамі. Той пайшоў
яшчэ пагуляць на вуліцу да хлопцаў.
Ядзя зайшла ў хлест, паглядзела, як
спіць муж, папярала голаў на падуш-
цы, выйшла, пастаяла пры дзвярах і
зачыніла іх на затычку.

Назаўтра раніцай, пасля таго, як
вярнулася з кар'юнка і зазірнула ў
хлест, убачыла пустую пасцель. Пры-
шуле стаяла вынчтая з-пад дзвярэй
падваротня. Цяпер, калі муж дапа-
дзе да цэнтральнай сядзібы, то сап-
раўды «загудзе» на некалькі дзён —
хто не паставіць чарку чалавеку, які
не сёння-заўтра будзе патрэбны?

Ядзя зайшла ў хату, пабудзіла сы-
на.

— Уставай, схадзі на работу. Брыд-
ка ж, каб трактар стаяў.

— А дзе ж бацька?

— Панёсся, як цялушка ў парты-
заны. Пад варотамі, зараза мілень-
кая, вылез.

— Ну дае!

Праз паўгадзіны хлапчук у камбі-
незоне, у кірзавых ботах з нізка аб-
касанымі халывамі, з береткай на га-
лаве, каб не запыліць шавялюру,
яшчэ больш падобны на бацьку, ехаў
на матацыкле ў поле.

Харытонавіч прачынаўся рана, ра-
зам з жонкай, якая ўставала даць
карову. Паволі адзяваўся і слухаў ра-

дыё. Стала прывычкай чытаць ве-
чарам газеты, а раніцай слухаць радыё.
Потым дапамагаў жонцы карміць сві-
ней. На год яны калолі двух карма-
ю. Аднаго калолі на зіму, другога
на лета. Некалі на лета, пакуль былі
меншыя, прыязджалі ўнукі. Цяпер
падраслі і ў горадзе ў іх былі боль-
шыя інтарэсы. Ды і дзеці прыязджалі
рэдка, праўда, пасеяць пляц і выка-
паць бульбу збіраліся. А летам Ха-
рытонавіч адзін касіў сена на карову.
Карову дзіржалі, бо без каровы ўжо
не жыўся гаспадарка...

Пяты год, як Харытонавіч пакінуў
работу ў школе і пайшоў на пенсію.
Спачатку радаваўся, што будзе час
адпачыць і пачытаць кнігі, якія пак-
рысе купляў усё жыццё. Але адным
чытаннем і ляжаннем не можа ад-
быць стары чалавек. І Харытонавіч
узяўся за сад, потым за палы...

Ён крыху пахудзеў, рукі і твар за-
гарэлі да чарнаты, і загар гэты не
сыходзіў за зіму. Перасталі мучыць
адшыпка, і ў целе з'явілася нейкая
ўжо старэчая хлапчукоўская лёг-
касць.

Касіў сена Харытонавіч на мелі-
рацыйных канавах. Затое, што на-
кошваў, павінен быў даглядаць русло.
Гэту прывілею даў яму старшыня.
Хаця, каб на добры лад дагледзець
асушаныя калектары, то можна было
б і калгасу ўзяць сена, і людзям даць
гатованага, — як гэта рабілі суседзі.

Харытонавіч бачыў, як прыгналі
кароў, падключылі электрапастуха
Моля з Павалем і селі гуляць у кар-
ты. Яны цэлыя дні маглі гуляць у
«падкіднога». Пасля палучкі, праўда,
дзён колькі па чарзе хадзілі ў мага-
зін і тады да вечара спалі. Сон іхні
пільна вартаваў сабака, нікога не
папускаў і блізка.

Молю некалі Харытонавіч вучыў у
школе. Ставіў «тройкі», бо арыфме-
тыку Моля запамінаў ніяк не мог, пі-
саць не служылі рукі, а чытаць не
паварочваўся языком. Аднаго разу ён
прачытаў замест «пёсик, пёсик, іди
сюда», «посік, посік, ідзі сюда» за
што яго і дражнілі Посікам да канца
школы, пакуль не прывёз са службы
новую мянушку. Затое Молю нельга
было пазнаць, калі дападаў да коней,
якіх даглядаў яго бацька, аднарукі
пасля вайны. Моля не адставаў ад
яго, Моля змалку ўмеў усё: і воз на-
кладці, і касіць, і араць. Ён курьў
бацькаў самасад, мацюкаўся, як муж-
чына. Гэта пасля арміі Моля акуль-
турыўся, кінуў курьў і пачаў хад-
зіць босы па расе і знайшоў сабе па-
стухоўскую работу.

Часам Моля падыходзіў да Хары-
тонавіча пагаварыць. Апошнім часам
ён любіў пагаварыць разумна і нават
павучыць.

— Ты не дагадаўся, Харытонавіч...
Трэба табе было перад пенсіяй пайсці
і кароў папасці. І грошы меў бы, і
сена, як калгасніку, прывозілі б.

— Што ты, Моля, кажаш? — за-
панібратва Харытонавіч плаціў мя-
нушкай, але Моля да яе прывык і не
звяртаў увагі, нават і на тон, якім
яму адказвалі.

— Думаеш, чаго Павалей даходзі-
вае? Пенсію добрую хоча.

— І ты думаеш да пенсіі дарабіць?
Доўга табе яшчэ. Прыдумаюць які
аўтамат — і закрылася лавачка.

— Пакуль той аўтамат, я столькі
набіраю, што з мяне на сто год хва-
ціць!

Не пахваліцца Моля таксама не
мог.

— Твой жа Талік іх за год распат-
роніць. Ты ж яму і так ужо плоціш...

Пра маладзейшага Моля не любіў,
калі гаварылі: і вучыцца не хацеў, і
да работы не прыгыркаць. Моля ніко-
му не прызнаваўся, што плаціў сы-
ну пяцёрку, каб адпасвіць чаргу кароў.

— Пойдзе ў армію, абразуміцца,
мол я па сабе ведаю!

Харытонавіч бачыў, як заселі пад
кустом пастухі, потым прыехаў Та-
лейкаў хлапчук у камбінезоне і ў бо-
тах. Харытонавіч ведаў ужо, што Та-
лейка запіў. Праз некаторы час па-
чуўся з кустоў трактарны «пускач»,
потым выехаў і пайшоў на поле з
паднятымі плугамі трактар. Дзіва ў
гэтым не было — меншы Талейкаў
не першы раз падмяняў на рабоце
бацьку.

Заняты кошляй, Харытонавіч не
заўважыў, калі да пастухоў прыйшоў
Була. Роўна шахала каса, падымала-
ся, прыгавала сонца, пругка, як хва-
ля вяды, напыльвалі павевы ветру, ла-
завое лісце на кусціку над вадой па-
чынала трымцець, і ў вадзе, як лодач-
кі, падалі першыя пажоўклыя лісткі,
шнурочкам сплывалі па пльні. Наблі-
жаўся і аддаліўся роўны гул трак-
тарнага матара, таксама прывычны,
нечым у адзінае звязаны з надыхо-
дам восені, з першым жоўтым лісцем
на пахаладалай вадзе.

Паглядзець на пастухоў Харытона-
віча прымусяў здаровы рогат. Пер-
шыя шклянкі віна былі выпіты. Ра-
гаталі з Аддзяленага Булы — Моля
чапляў яму на плечы «пагоны», а той
агрэбаўся.

Па полі роўна хадзіў трактар, і за
ім аставалася прыгладжаная баронамі
свежая стужка асенняга ворыва, па
якой услед за трактарам падлятала
чарада крыклівых і мітуслівых пе-
рададлетных вігавак.

Дзень набіраў сілу, прыгавала
сонца, у жніўняўскай смуге журыла-
ся далечыня, а ветрык па-асенняму
падхопліваў на дарозе і услед за
трактарам закручваў, як снежавымі
ўзвевамі, пылам...

— Харытонавіч! Ідзі сюды, Хары-
тонавіч!

Моля махаў яму рукой, і Харыто-
навіч угледзеў, што ля іх стаіць і Та-
лейкаў хлапчук.

Мужчыны веселіліся. Була шмор-
гаў носам — такое ў яго было пака-
ранне; як толькі выпіваў чарку, па-
чынаў шморгаць носам.

— Харытонавіч, падапхні ідзі яму
трактар! Каб на гусеніцу ўз'ехаў!

І Моля, і Була, і Павалей смяялі-
ся ад таго, што ім было добра, хаце-
лася пасмяяцца на поўны жывот. І
яго пазвалі, каб навесяліўся разам з
дзіцячай дурасці.

— Мне чужо гусеніцу падцягнуць,
палец вышаў, разуўся трактар. —
сур'эзна, яшчэ і сам вінавата ўсмі-
хаючыся, спрабаваў тлумачыць хлап-
чук. — Далей я сам...

Ён раптам асекся, зразумеў, што
яго не хочаць разумець. Голас ска-
лоўся, вочы расшырыліся ад набег-
лых слёз проста і горнай дзіцячай
крыўды. Хлапчук перавёў позірк на
Харытонавіча, на настаўніка, нібы
пытаўся ў яго пра нешта простае і
незразумелае.

Була смяяўся, прыплюшчыўшы во-
чы і шморгаючы носам, хіхікаў Мо-
ля, як і заўсёды, цверазейшы за
астатніх, гыкаў Павалей.

Хлапчук завярнуўся, некалькі быццам
ссутуліўся, паменшаў і так невялікі
ростам, пайшоў назад да трактара,
сагнутай у локці рукой коратка, быц-
цам незнарок, правёў па вачах.

— Була, такую тваю, гаспадар! Як
вам не брыдка! Паскуства!

Була перастаў пашапаць, рас-
плюшчыў вочы, глянуў імгненна пра-
цверазельмі вачыма на старога на-
стаўніка. Перастаў пахіхікваць Моля,
гыгыкнуў яшчэ раз колькі Павалей.

— Плюнь, Коля! Я паеду на абеда,
вызаву лятучку, — гукнуў услед хлап-
чуку Була, але той быццам і не па-
чуў.

Паволі ішоў да трактара, і з-пад бо-
таў у яго вецер падхопліваў і закруч-
ваў пылам. Харытонавічу здалася,
што і яму дастала пылам да вачэй.

— Бач, аплік, з гонарам! — мацю-
нуўся некалькіх пльнана Була і зага-
даў Молю: — Разлівай!

Харытонавіч моўчкі плонуў, за-
вярнуўся і пайшоў, чуў, як хіхікнуў
услед Моля: «Яшчэ адзін ненармаль-
ны найшоўся!»

Харытонавіч бачыў, як загнуўся
трактар і паехаў з поля хлапчук, хут-
ка знік ад пастухоў і Була. Пад вечар
прыехала «лятучка», за некалькі
хвілін мужчыны нацягнулі гусеніцу і
пагналі на ноч трактар на цэнтраль-
ную сядзібу з недааранага поля.

— Пытаецца, нашто пішу пра гэ-
та? Успамінаю старога свайго настаў-
ніка, як ён мне раскаваў і не мог
зразумець, што зрабілася з тымі, хто
ваяваў за гэтую зямлю, хто вырас на
ёй і змалку паліваў потам, а цяпер
лёгка ўзяў і адмагнуўся. Настаўнік
глядзеў на мяне чыстымі вачыма, а я
бачыў яго на старасць гадоў з касой
на беразе канавы. Бачыў рыжана,
чырванашчокага свайго аднагодка
Молю над ім, і не мог падняць голаў
і глянуць настаўніку ў вочы. Мне
тады здалася, што далёкім ветрам
данесла і разанула па вачах тым пы-
лам з-пад кірзавых ботаў заплакана-
га хлапчука на краі поля.

І ўжо каторы год, калі даводзіцца
слухаць з-за трыбуны ці на гэтак зва-
ных «круглых сталах» усёзнаючых
«агранікаў» ад яра і ад паперы,
не магу пазбавіцца адчування, што ні
з таго ні з сёння раптам сёкане па ва-
чах тым пылам з недааранага поля. І
гэтак захоцацца, каб і чарговаму пра-
моўцу крыху перапала, каб хоць на
хвілінку засмуціла ягоныя ясныя вочы.

Падарунак мастакоў святу 40-годдзя Перамогі — выстаўка, прысвечаная слаўнаму юбілею. Аб дарогі, аб многім гаворыць яна: пра людзей, што адстаялі мір на зямлі, пра салдат краіны Вялікай рэвалюцыі. Пра народ, які ў грозную часіну ўзняўся насустрач ворагу ў адзіным страі. Выстаўка прасякнута ўрачыстым духам, духам характа і велічы салда-

У суровасці вайны нам бачыцца Ленін — у гневе салдата; за далечыняй гадоў мы бачым Леніна, калі вясенні прызрыстыя ночы на Одэры вынеслі сцягі гвардыі на брустверы апоша. І быў Ленін на сцягах, і гучаў загад: узяць фашысцкі Берлін і закончыць вайну! Быццам чырвона-звонкім залатам, як святліну памяці, што жыў у народзе, піша сваю карціну «Запіс у народнае апалчэнне» Л. Асядоўскі. І ў жывапісе палатна І. Ціханова хваляе голас песні-быліны пра

Шукаем і знаходзім яе ў партрэтах военачальнікаў і радавых, партызанскіх камандзіраў і герояў падполля: К. К. Ракасоўскі (М. Рыжанкоў) і В. Харужая (М. Кандрацьёў), разведчыкі М. Ягораў і М. Кантаврыя, што ўзнялі сцяг Перамогі над рэйхстагам (В. Грамыка), і лётчык «Нарманды» М. Лефэвр (І. Грыгаровіч), У. Я. Лабанок і Ф. Ф. Дуброўскі —

Мастацтва — школа маральных каштоўнасцей. Ці возьмем мы палотны Л. Шчамялёва пра вайну і мір, або У. Тоўсціка з яго высакароднай трывогай — каб былі чыстымі ў палёце нашы мастакоўскія помыслы пра жыццё, пра людзей, пра дзень сённяшні і заўтрашні, ці звернемся да літаграфскай серыі Р. Сітніцы «Мінута маўчання» з яе заклікам да памяці тых, хто загінуў, ці задумаемся перад творамі, прысвечанымі трагічнай тэме «вайна і дзеці» пэндзля А. Гугеля, М. Казакевіча, М. Меранкова, В. Альшэўскага, Ю. Гаўрына, разца В. Палічука, ці пастаім у роздуме перад палотнамі У. Гардзееўкі — такіх розных па жывапісе, такіх падобных па сваім унутрана-напружаным, драматычным, пафасе — ва ўсім паўстае гэтая школа маральнасці, чалавечасці, грамадзянскіх каштоўнасцей.

ную вайну, што перанёс фашызм, на мірнае насельніцтва. І гэтая вайна — самае злачынае, што можа быць».

І ўсё-тані няла гэта неспасцігнутая вялікасць — памяць вайны і як нясе яе ў сабе мастацтва! Гэты ідуць, але нічога не забыць, і ў сённяшніх абавольненых шуканні памяці: як гэта было. Што адчуваў тады, у сорак другім, напрыклад, старшыня І. Белановіч, калі намандаваў гарматай ля Мамаева кургана? Або капітан І. Глебаў, намандзір узвода мінамётнай батарэі 227-й стралковай дывізіі 62-й арміі? Або лейтэнант Т. Паранжыя, які стаў смерць ля сцен Сталінграда ў складзе 535-га проціватанкавага палка? На якіх толькі франтах не змагаліся мастакі — удзельнікі сённяшняй выстаўкі! Капітан А. Казлоўскі — Волхаўскі, Ленінградскі, Прыбалтыйскі франты; сяржант Л. Шчамялёў — Цэнтральны, маёр В. Вярсоцкі і радавы В. Пратасеня — І-ы Беларускай, малодшы лейтэнант У. Мінейка — І-ы Украінскай; старшыня П. Масленікаў — Заходні; радавы Ф. Бараноўскі — 3-ці Беларускай; радавы М. Чэпик — 3-ці Украінскай; малодшы лейтэнант Б. Няпояныч — 2-гі Украінскі, І байцы «нябачнага фронту», партызанскага фронту: камандзір аддзялення атрада С. Раманаў; палітрук роты брыгады імя Сталіна М. Гучыёў; намандзір атрада асобага прызначэння В. Грамыка...

Яны абралі професію жывапісца, графіка, скульптара, каб у сваіх творах неслі людзям святло высакародных чалавечых пачуццяў, каб гаварыць пра вышэй і свідчаныя ідэалы гуманізму, пра адвечнасць і прыгожасць жыцця, пра вечную нянавіць да вайны, пра духоўную веліч савецкага чалавека.

Памятаючы, якія нябачныя сілы ўзяла ў народзе вайна, якая шматграннасць цэласных характараў, маральных якасцей праявілася з незвычайнай сілай у грозных яе выпрабаваннях, мы шукаем гэтую духоўную веліч салдата ў творах нашых майстроў.

Вось і на сённяшняй выстаўцы: верыш у праўду карцін Ф. Бараноўскага «Перамогны 45-ы», «Вестка пра Перамогну» А. Казлоўскага, «Салдаты міласэрнасці» Р. Кудрэвіч, «1944-ы год» У. Мінейкі, «Фінал. 2 мая 1945 года» І. Белановіча, «На беларускай зямлі» П. Крахалева, «Перамога» Я. Зайцава. Верыш — хочаш верыць — у праўду вобраза Невядомага салдата, якім яго праз гады убачыў У. Гоманаў: так было на Курскай дузе і на Волзе, так было на Прыпяці і на Одэры.

Так было: як паўставала на смяротны бой у 41-м вялікай краіна, як цягнулі на сабе машыны на непразлазнай гразі з'езджаных франтавых дарог, як тысячы і тысячы сыноў і дочок запісваліся ў народнае апалчэнне, як партызанскія праз лясы і балоты партызанскія сувязныя, як узнімалі над рэйхстагам Сцяг Перамогі і як «радасць са слязамі на вачах» прыйшла ў кожны савецкі дом позна вечарам 9 мая.

Перамога! Гэта слова ўбірае ў сябе не толькі вясну 45-га, але і жывую сучаснасць. Яно ўбірае ў сябе і 1418 дзён вайны, і ўвесь пасляваенны шлях; яно з тых гістарычных здзяйсненняў, уплыў якіх будзе адчувацца ў вяхах. Слова «перамога» вельмі дакладна перадае характар нашай вызваленчай вайны, яе дынаміку і напружанасць. Мы перамаглі ворага, перасілілі. Гэта не імгненнае, бліскучае перамога, а даўгачасная барацьба мільянаў. Мы перамаглі. Пра гэта выстаўка. І не выпадкова тэма Перамогі ярка праходзіць праз творы мастакоў розных пакаленняў: Т. Паранжыя, Я. Зайцава, Н. Лівенцавай, З. Літвінавай, Л. Гумілеўскага, Г. Ісаевіч, Л. Давідзенкі, В. Грамыкі, М. Селешчука, С. Катковай, С. Гарачава, М. Назарчука, многіх малодшых аўтараў, якія ведаюць вайну па кніжках, кінахроніцы і ўспамінах яе ўдзельнікаў.

Так, сіла гэтай моладзі ў тым, што яе лепшыя творы пра вайну не саступяць па праўдзівасці і майстэрстве творам франтавікоў. У мастацка-крытычных палеміках часта паўтараюць такую думку: маладыя мастакі наўрад ці змогуць сказаць пра вайну штосьці «сваё»,

КОЛЕР ЗМАГАННЯ— КОЛЕР ПЕРАМОГІ

кага, партызанскага абавязку, які быў выкананы да канца. Гэтае пачуццё вельмі дарагое ў людзях і сёння, вельмі мужнае і светлае.

Вось такім жа светлым пачуццём жыў і ў нас Перамогі. Паўстае Перамогі вясновай свежасцю міру, пяшчотай яблыневай квецені, што абсыпалася на браню танкаў і ствалы гармат, — гэта была дзіўная вясна сорак пятага года, і яблыні квітнелі на дарогах вайны... Узіраецца ўдалечыню дзесяцігоддзю пакаленне салдат-ветэранаў, пакаленне «дзяцей вайны», — азіраецца, каб яшчэ раз успомніць, аднавіць і ўвасобіць перажытае «в пароходы, в строчки и в другие долгие дела». Мастакі — у палотны, бронзу, граніт...

Есць на выстаўцы карціна «Балада пра рэвалюцыю» А. Кішчанкі, яна як бы адкрывае экспазіцыю жывапісу. Адкрывае самую сутнасць галоўнай тэмы: людзі падзвігу, народ-пераможца. Карціна гэтая ўваходзіць у вялікі строй нашага мастацтва разгорнутым эпічным расказам пра лінііскіх байцоў, пра Леніна. Мабыць, палатна і выставачная рама — не зусім дастатковыя для гэтай карціны, і сімвалічнай мовай сваёй яна надта гучная для станковага жывапісу, але гучыць у ёй легенда рэвалюцыйных дзён, рэвалюцыйных песень, з якімі людзі ішлі ў бой...

слаўных беларускіх ваякоў намсамола, пра баі і паходы. Уяўляеш іх там, удалечыні, у вадблісканых начных партызанскіх вогнішчаў і франтавога зарыва, у вадблісканых газніцы на падпольнай сходцы...

Змест выстаўкі — паказ таго салдата, што ішоў у бой дзеля жыцця, міру, працы, добрых спраў на зямлі. Менавіта таму такім чалавечым багаццем, гуманным зместам напоўнены гэты паказ. Галоўны герой — чалавек. Чалавек у тым самым высокім разуменні гэтага слова, якога ўзрасціў у народзе вялікі час. Як многа сказана пра сыноў падзвігу на гэтай выстаўцы! Салдаты і мысліцелі, байцы і гуманісты, характары, быццам высечаныя з танкавай брані, людзі высокага інтэлекту і вогненнага гарэння душы, савецкія людзі — які магутны чалавечы сплаў у творах экспазіцыі! І кожнае гэта аромністае спасціжэнне падзвігу ўсяго нашага народа ў мінулую вайну!...

Памятаючы, якія нябачныя дасюль сілы ўзяла ў народзе Вялікая Айчынная, якую шматграннасць цэласных характараў, цудоўных маральных якасцей выявіла ў грозных сваіх выпрабаваннях, мы шукаем гэтай духоўнай велічы салдата і партызана ў творах мастакоў.

партызанскія камандзіры (М. Гучыёў), пісьменнік-франтавік В. Быкаў і лётчык-знішчальнік М. Зялёнкі, які збіў 32 варажыя самалёты (К. Шастоўскі), легендарны дзед Талаш (У. Стальмашонак) і герой Брэста (П. Дурчын)...

Так, гэты дзень прыйшоў. Чатыры гады набліжаў яго салдат, спяшаўся, імкнуўся да яго 1418 дзён! Прыйшоў гэты дзень. Прыйшоў мірны час, якому споўнілася 40 гадоў. І не выпадкова экспазіцыю адкрывае скульптура «Перамога, якая нясе мір» А. Анікейчыка. Колькі любві да жыцця і веры ў жыццё ў гэтай кампазіцыі, якая глыбока думка ў ёй ува-соблена!

Няхай дазволена будзе змяніць прывычнае выказванне — мастак у даўгу перад глядачом. Думаецца, мастацтва наша таго заслужыла, каб сказаць: глядач павінен быць абавязаны герою мастака. Мы гаворым пра цудоўную наканаванасць ідэальных вобразаў, што ўзяты з жыцця і жыццю вернуты, пра актыўнасць ідэяльнай пазіцыі, духоўнай лініі творцы, якая вядзе за сабой глядача.

А. КИШЧАНКА. Балада пра рэвалюцыю.

Саракавая гадавіна, Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне абудзіла новыя творчыя імпульсы і актыўнасць дзеячаў літаратуры і мастацтва. Пра гэта сведчыць і той агляд твораў сцэнічнага мастацтва, які сёлета выліўся ў справядліва драматургаў, рэжысёраў, мастакоў, кампазітараў, артыстаў перад грамадскасцю і завяршыўся фестывалем мастацтваў «Мінская вясна». На падмостках паказаны спектаклі, якія апяваюць гераізм і мужнасць савец-

пастаўленыя В. Раеўскім у садружнасці са сцэнографам Б. Герлаванам і з акцёрамі розных паналенняў, аднолькава ўзрушаюць і вэтэрана вайны, і тых, хто перажыў яе ў дзіцячыя гады, і моладзь.

Ці заўсёды такое ўзрушэнне выклікае сцэнічны твор на героіка-патрыятычную тэму? Дакладчык і прамоўцы на такое пытанне адказвалі зусім упэўнена: не, не заўсёды. Рэпертуарныя далягляды тэатраў пашырыліся. Вартыя ўвагі і высокай ацэнкі асобныя спектак-

ваецца на падмостках мастацкімі сродкамі, скарыстанымі раней, банальнымі, шаблоннымі. Тады і зводзіцца спектакль да больш-менш жывых постацей у схематычных сюжэтных абставінах, а герой выглядае знарочыста спрашчаным па характары, па сваёй чалавечай сутнасці. Схематызм і спрашчанасць перадчуваюцца вастра, бо людзям усё больш даступным робіцца гісторыка-дакументальны матэрыял. Мемуары непасрэдных удзельнікаў вайны, такія кнігі, як «Я з вогненнай вёскі», «Блакадная кніга», «У вайны не жаночы твар», тэлевізійныя перадачы і дакументальны кінамаграф не дазваляюць сцэне здавальняцца бутафорскай стралянінай і імітацыйна чалавечых пачуццяў. Другасны характар тэатральнага відовішча пакідае глядача абыхакам да твора, калі пастаўлены ён рэжысёрам і выконваецца артыстамі толькі таму, што п'еса на пэўную тэму была прадугледжана рэпертуарным планам.

Прамоўцы адначалі, што падзвіг савецкага чалавека ў Вялікай Айчыннай вайне робіцца тэмай, якія завуць вечнымі для літаратуры і мастацтва. Да яе драматург, рэжысёр, выканаўцы спектакля могуць, павінны і маюць права звяртацца тады, калі адчуваюць мастакоўскую патрэбу, унутраную духоўную гатоўнасць і неабходнасць унесці сваё адметнае слова ў летапіс гераізму, самаахвярнага змагання супраць ворагаў чалавецтва. Ніякімі сцэнічнымі эфектамі немагчыма схваць ад глядача дзяжурнае стаўленне таго ж рэжысёра да пастаноўкі ваенна-патрыятычнай п'есы; затое як узнімаецца патхненне стваральнікаў спектакля і як узрушана ўспрымае відовішча глядач пры сапраўды творчым даследаванні на падмостках «жыцця чалавечага духу». Тэрмін К. С. Станіслаўскага, які нельга выключыць з арсенала сучаснага сцэнічнага мастацтва, асабліва пры ўвасабленні вобраза салдата, партызана, падпольшчыка, вобразаў пераможцаў фашызму ў суровым змаганні за свабоду, незалежнасць і гонар нашай Айчыны.

А. Клімава вылучыла пытанні жывой паўсядзённасці тэатра, падкрэсліўшы, што шэфскія сувязі мастацтва з сучасным армейскім жыццём маюць шырокі дыяпазон. Яны карысныя і для саміх дзеячаў сцэны, бо збліжаюць літаратараў і работнікаў тэатра з сучасным чалавекам, які нясе пачэсна і адказную службу ў Савецкай Арміі. Гаворачы пра ваенна-патрыятычны напрамак рэпертуару, мы павінны ўключыць у поле зроку мастака і вельмі надзвычайную тэму сённяшняга Сіла да абароны нашых граніц, да адпору любым ворагам і захопнікам, падпольшчыкам новай вайны.

Падсумаваў гаворку на пленуме старшыня прэзідыума праўлення БТА народны артыст БССР М. Яроманка. Была прынята рэзалюцыя, якая прадугледжвае канкрэтныя захады для ўздыму ідэяна-мастацкай якасці твораў героіка-патрыятычнай тэматыкі, для заахвочвання творчых работнікаў, якія ствараюць спектаклі значнага маштабна і глыбокія, для дастойнай сустрэчы XXVII з'езда КПСС.

У рабоце VIII пленума БТА прымаў удзел загадчык аддзела культуры ЦК КП Беларусі І. І. Антановіч.

КАРЫСНЫ ВОПЫТ І ПАВУЧАЛЬНЫЯ ЎРОКІ

З VIII пленума праўлення Беларускага тэатральнага аб'яднання

кага воіна, ушаноўваюць памяць ахвяр гітлераўскага генацыду і ўзнімаюць голас пратэсту супраць рэваншызму і мілітарызму, у абарону міру і жыцця на зямлі.

Падсумаваў вынікі гэтага агляду, зрабіў творчыя высновы з карыснага вопыту і абмеркаваў задачы дзеячаў сцэны сабраўся чарговы пленум праўлення БТА. Доклад пра адлюстраванне на тэатральных падмостках героіка-патрыятычнай тэмы зрабіў кандыдат мастацтвазнаўства вучоны сакратар Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР Р. Смольскі. У абмеркаванні даклада ўдзельнічалі доктар філасофскіх навук А. Ладыгіна, народная артыстка СССР старшыня ваенна-шэфскай камісіі БТА А. Клімава, рэжысёры В. Бартосік (Гомельскія абласны тэатр), В. Маслюк (Рускі тэатр БССР імя М. Горкага), В. Раеўскі (Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы), У. Забэла (Брэсцкі тэатр імя Ленінскага камсамола Беларусі), М. Шутаў (народны тэатр Мінскага трактарнага завода), артыст Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа Ю. Кулік, крытык В. Ракіцкі.

Дакладчык і прамоўцы падкрэслілі вялікае значэнне мастацкіх твораў, прысвечаных героям вайны, савецкаму патрыятызму на фронце і ў тыле, для сучаснага працэса ідэалагічнага і маральнага выхавання новых пакаленняў. Такія творы — не даніна пэўнай гістарычнай даце, а сапраўды надзвычайны дыялог тэатра з глядачом пра заўсёды дарагія традыцыі і духоўныя каштоўнасці, пра сваяцэнную адданасць грамадзяніна Краіны Саветаў свайму прызначэнню і абавязку. Праўда, патрэбна змяняць неадзінны дэялог тэатра з глядачом на маладога, а ён цяпер сладае большасць у глядзельнай зале тэатра, сцэна робіць тады, калі героіна вобразна ўвасабляецца на падмостках як паказ праўдзівага, сапраўды змястоўнага рэальнага жыцця. Агульнапрызнаны поспех спектакля купалаўцаў «Радавія» па п'есе А. Дударова пацвердзіў адну важную ісціну, якую часам работнікі сцэнічнага мастацтва як бы забываюць, — толькі па сапраўднаму таленавіты, пазбаўлены банальнасці драматургічны матэрыял жывіць творчую думку рэжысёра і натхняе артыстаў на адкрыццё новага ў відомым, нечаканага ў звычайным, свежана ў распусціжым. Таму «Радавія»,

лі драматычных і музычных тэатраў, лялечных калектываў. Сярод удалых і прызнаных грамадскасцю спектакляў з трыбуны пленума былі названы «Радавія» А. Дударова ў Акадэмічным тэатры імя Якуба Коласа, «Бабіна царства» паводле кінасцэнарыя Ю. Нагібіна ў Рускім тэатры БССР імя М. Горкага, «Іван Сусанін» М. Глінкі і «Вайна і мір» С. Пракоф'ева ў Дзяржаўным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета БССР, «Апраўданне крыві» І. Чыгрынава ў Брэсцкім тэатры імя Ленінскага камсамола Беларусі. Абназдаецца драматургічны дебют журналіста В. Ткачова, п'еса якога «Сівы бусел» паказана Магілёўскім абласным тэатрам. Многа павучальнага дае назапашаны сёлета вопыт работы рэжысёраў, мастакоў-дэкаратараў, артыстаў. Час імклівы, і ён накладвае свой адбітак на паэтыку сцэнічнай творчасці. Выступленні ўдзельнікаў пленума былі прасякнуты клопамі пра тое, каб гэты вопыт спрыяў далейшаму руху наперад у працэсе мастацкага спажывання і асэнсавання тэатральным мастацтвам героіка-патрыятычнай тэмы.

Р. Смольскі падкрэсліў, што сучаснасць ставіць перад сцэнай вельмі важную задачу: мастацкі твор павінен быць адэкватным па сіле вобразнага напавунення і тэмпераментнага напалу самой рэчаіснасці, якую мастак асэнсоўвае. Лепшыя творы і папярэдняя развіцця тэатральнага мастацтва сцвярджаюць слушнасць такога патрабавання да сцэны. «Канстанцін Заслонаў», «Алеся», «Брэсцкая крэпасць», «Трыбунал» — вось спектаклі, якія на розных этапах пасляваеннага жыцця рабіліся сапраўднымі мастакоўскімі з'явамі і пакінулі легендарны ўжо след у гісторыі нашай культуры. Тым і прыцягваюць увагу тэатраў нашай краіны і краін сацыялістычнай садружнасці «Радавія» А. Дударова. У імкненні да такой адэкватнасці мастацтва і рэчаіснасці тэатральныя рэжысёры звяртаюцца і да праявітых твораў В. Быкава, С. Алексіевіч, І. Чыгрынава.

Прыкра, калі героіка раскры-

«МАСТАЦТВА БЕЛАРУСІ» № 5

«Саракавая вышыня» — перадавы артыкул.

Аб адлюстраванні мужнасці і гераізму народа беларускімі жывапісцамі, графікамі, скульптарамі, мастакамі-манументалістамі расказвае М. Ганчароў — «Гімн усенароднай мужнасці».

«1418» — старонкі ваеннага фоталетапісу.

У артыкуле «Пад ветразем надзеі» А. Марціновіч знаёміць з дзейнасцю ваенна-шэфскай камісіі Саюза мастакоў рэспублікі.

Рубрыкай «Гэтых дзён не змоўне слава» аб'яднаны ўспаміны вэтэранаў Вялікай Айчыннай вайны — мастака Героя Савецкага Саюза М. Зялёнкіна,

народнага артыста БССР А. Генералава, аператара-кінадакументаліста В. Арлова і народнага артыста БССР П. Кармуніна.

Цыкл перадач Беларускага тэлебачання, прысвечаны Перамозе савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, аналізуе В. Чанін — «Летапіс неўміручага подзвігу».

«Асэнсаванне праўды» — дыялог крытыка А. Красінскага і рэжысёра В. Дашука, «У адназначнасці перад гісторыяй» — роздум Г. Куляшовай аб распаўсюду тэмпы вайны беларускімі кампазітарамі, «Спадчынасць» — замалёўка Г. Сачанка пра маладзечанскі народны ансамбль песні і танца «Спадчына», «...Зрабіць людзей шчаслівымі» — расказ С. Станюты аб

сваім творчым шляхам, «У імні будучыні» — рэпартаж Г. Камаровай аб новай праграме агітбрыгады «Імпульс», «Экран клінаў на змаганне» — артыкул А. Пацвенкі аб кінаабслугоўванні партызан, пра работу кінаперасоваў у тыле ворага, «Мне не забыцца пра вочы жанчын...» — пра тое, як народным мастаком СССР Я. Майсеенкам стваралася карціна «Маці, сёстры...» — гаворыць В. Вайткевіч.

Д. Падбярэзскі ў рэпартажы «Запрашэнне за кулісы» знаёміць з пастаноўкай оперы С. Пракоф'ева «Вайна і мір».

У нумары матэрыялы пра сумесную выставу беларускіх і заходнеберлінскіх мастакоў «Вайна стукае ў сэрца кожнага», рэзюмэ Д. Жураўлёва на кнігу «Песні партызанскай славы», «Старонкі календара», «Хроніка мастацкага жыцця».

В. МУРАШОУ. Партрэт У. І. ЛЕНИНА.

Фота Ул. КРУКА.

новае, адметнае. Неапраўданасць падобных сцвярдзенняў відэочная. Мы ж скажам: святая тэма подзвігу народнага пад сілу таму мастаку, хто валодае пачуццём гістарычнай памяці, любові да Айчыны, жаданнем служыць ёй і вядома, талентам. Наогул, імкненне асэнсаваць сувязь часоў, аб'яднаць падзеі мінулага і сучаснага ў непарыўную ніць, прапачыць духоўную і грамадзянскую пераемнасць пакаленняў вылучае многіх мастакоў на выстаўцы. Гэта і зразумелыя пракладваюць духоўныя масты ад той вайны — у сённяшні дзень, бо гэтага патрабуюць надзённыя задачы барацьбы за мір, што стаяць перад чалавецтвам. Імёны гэтых мастакоў П. і В. Свентахоўскія, У. Гардзеенка, В. Шангановіч, У. Тоўсіцкі, Э. Астаф'еў, М. Ісаёнак, У. Уродніч, Р. і М. Таболічы, В. Захарыскі, А. Кокцеў, Г. Лойка, В. Альшэўскі, Ю. Гаўрын, У. Слабодчыкаў, Р. Сітніца, М. Бакуменка, А. Александровіч і іншыя.

Карціна М. Селешчука «Вярнуліся». З якім чыстым удзячным пачуццём наш час, гады васьмідзесятыя звяртаюцца да іх, тых маладых, прыгожых хлопцаў-франтавікоў з нялёкім лёсам, якія пад гукі пераможнага марша крочылі ў сорах пятым дадому. Мы любімся такімі людзьмі. Менавіта так мастак і бярэ «за жывое» нас, бо адшуквае ў сваіх героях па-чалавечы цёплыя рысы, сугучныя нам, сённяшнім, і, разам з тым, прасякнутыя духам гісторыі. Звычайна не можа крапіць уяўленне. Звычайна ёсць і на гэтай выстаўцы. Але затое наколькі непасрэдна работы, што «не спісаны» з рэпрадукцый, не скампанаваны па даўно апрабаваных рэцэптах, а прапушчаны праз уласнае сэрца, праз уласнае разуменне жыцця: «Старшыня» У. Гардзеенкі, «Вясна 1985 г. Пачатак» У. Тоўсіцка, «Вёсны маёй Радзімы» М. Таболічы, «Мінула маўчання» Э. Астаф'ева, «Зямля мая» У. Савіча...

Рознай сілы вобразнасці творы на выстаўцы. Мо не ўсе яны такой сілы, што моцна ўра-

зьяць жывую душу глядача, але якая чысціня, якое яснае высакародства задум мастакоў праяўляецца ў палотнах! І як добра, што вобразу салдата, вобразу партызана або падпольшчыка сугучны на выстаўцы радасная кветка зямлі ў палотнах нашых майстроў пейзажнай карціны — В. Цвіркі, М. Данчыга, В. Вярошкіга, А. Бараноўскага, І. Дзьмухайлы...

А як надзіва дакладна спалучаліся з нашым уяўленнем пра салдата вобразы юнацтва і мужнасці. У карціне Л. Шчымалева — хлопцы, якія не здалі вайны, салдаты сённяшняй службы. Думка ў палатне такая: адказнасць, справа, прысяга звязалі ўсіх гэтых добрых і разумных юнакоў адзіным пачуццём таварыскасці, далі ім у гэтыя маладыя гады і сур'ёзнасць, і значнасць, і павагу юначкага сэрца да салдацкага звання. Словам, пра маладосць, якая параднілася з ганаровай воінскай службай, гаворыць карціна. Пра пераемнасць пакаленняў.

На маю думку, беларускі мастак добра зразумелі сутнасць вялікай тэмы — тэмы глыбока гуманістычнай, грамадзянскай. І дадаю: тэмы інтэрнацыянальнай. Бо характар вываленчай барацьбы савецкага народа ў другой сусветнай вайне мае высокую значнасць не толькі для нашага айчыннага мастацтва.

Гэта даказалі за рубжым выстаўкі твораў нашых майстроў: М. Савіцкага — у Францыі і ФРГ, Г. Вашчанкі — у Балгарыі, Г. Паллаўскага — у Індыі і Польшчы, сумесная выстаўка твораў мастакоў Беларусі і Заходняга Берліна пад назвай «Вайна стукае ў сэрца кожнага».

Мабыць, некалі будзе арганізавана сусветная выстаўка «Мастацтва ў барацьбе за мір», і творы беларускіх мастакоў, у гэтым я ўпэўнены, зоймуць там асобнае месца. Бо памяць пакаленняў, сувязь часоў, голас рэвалюцыі, голас гераічных гадоў і усё сённяшняе — ёсць для нас святло нязгаснае.

І яшчэ. Калі будзеце на выстаўцы «40 год Вялікай Перамогі», дык вымярайце працу мастака меркай самай высокай — польшым Вечнага агню.

Барыс КРЭПАК.

Гэты радок вядомага верша Пімена Папанкі, што вынесены ў заглавак, міжволі паўстае ў памяці, калі прыгадваеш той мажорны аптымістычны настрой, які панавы на мерапрыемствах і канцэртах Усесаюзнага агляду самадзейнай мастацкай творчасці, прысвечанага 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Але не, не адной толькі цымбальнай струны лунаў-плыву па Беларусі гул і звон, спеў і маляўнічае слова. Сялёта Усесаюзнага агляду склікаў амаль усе віды інструментаў і галасоў — ад жалейкі да валторны, ад

выстаўках, фестывалях прымалі студэнты, школьнікі і навучэнцы прафесійна-тэхнічных вучылішчаў рэспублікі. Гэты агляд — асаблівы. Ён прысвечаны 40-годдзю Вялікай Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Таму і ў рэпертуары мастацкіх калектываў, і ў фільмах аматарскіх кінастудый, і ў экспазіцыях выставак, якіх адбылося шмат, тэма гераізму была вядучай... Само прызначэнне самадзейнасці, як культурна-масавай формы самавыяўлення, вызначае яе сапраўды ўсенародны характар, яшчэ адну яе задачу — прыцягнуць у свае

шую творчую работу... І як тут не назваць выдатныя нашы аматарскія калектывы, якія вядомы шырокаму гледачу ў краіне і за яе межамі: напрыклад, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі народны ансамбль танца «Раніца» Палаца культуры гэтыльшчыкаў горада Гродна і ўзорны ансамбль танца «Равеснік» Палаца культуры Бельсаўпрофа, які з'яўляецца лаўрэатам прэміі Ленінскага камсамола. Як не сказаць пра тое, што народны ансамбль танца «Лявоніха» Віцебскага гарадскога Дома культуры ў час агляду таксама стаў лаўрэа-

прыклад. Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы плённа супрацоўнічае з мінскімі трактаразаводцамі. А як не сказаць пра дні тэатра, наладжаныя Рускім драматычным тэатрам БССР імя М. Горкага для працоўных Міншчыны. Дзейную дапамогу аказвае працоўным Віцебшчыны і, зразумела, яе самадзейным тэатральным калектывам Акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа... Плённа працуюць з аматарамі і некаторыя мастацкі-прафесіяналы. Напрыклад, малюнк і вырабы народнай дзіцячай студыі выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва мінскага Палаца культуры гэтыльшчыкаў, якой кіруе заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Васіль Сумараў, лабывалі на шматлікіх усесаюзных і міжнародных выстаўках... Вялікую дапамогу аказвае самадзейным мастакам народны мастак Беларусі Леанід Шчамялёў...

Карэспандэнт:

— Раскажыце, калі ласка, якія рэкамендацыі былі распрацаваны аргкамітэтам пасля аналізу праблем развіцця мастацкай самадзейнасці ў рэспубліцы за час Усесаюзнага агляду?

С. Собалева:

— Рэкамендавана прааналізаваць з улікам заўваг, што былі выказаны на пасяджэннях рэспубліканскага аргкамітэта, усе творчыя здобыткі і пралікі ў галіне самадзейнай творчасці. Падвесці вынікі агляду ў абласных, раённых і гарадах, абагульніць вопыт развіцця аматарскага мастацтва ў працоўных і вучэбных калектывах, культурна-асветных і пазашкольных установах. Менавіта тут трэба звярнуць асаблівую ўвагу на падрыхтоўку творчых справаздач да XXVII з'езда партыі, да XII Суветнага фестывалю моладзі і студэнтаў, у конкурсных спаборніцтвах якога актыўны ўдзел прымалі ва Усесаюзным тыдні музыкі для дзяцей і юнацтва, Тыдні выяўленчага мастацтва, прысвечанага 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне...

Карэспандэнт:

— Святлана Максімаўна, але, разам з тым, агляд выявіў, відаць, і адставанне некаторых мастацкіх жанраў?

С. Собалева:

— Сапраўды так. Трэба сказаць, што ў першую чаргу нам неабходна звярнуць увагу на развіццё ў рэспубліцы духавых аркестраў, а таксама аркестраў народных інструментаў. Трэба, каб кожны працоўны калектыв меў свой аркестр, агітацыйна-мастацкую брыгаду. Актыўнай нашай увагі патрабуе развіццё дзіцячай мастацкай самадзейнасці. Есць, як вядома, шэраг пэўных недахопаў у сістэме самадзейнага вакальна-інструментальнага жанру, нягледзячы на тое, што была праведзена вялікая работа па паляпшэнні дзейнасці і павышэнні ідэйна-мастацкага ўзроўню рэпертуару ВІА і дыскатэк. На абласных і рэспубліканскім аргкамітэтах былі прыняты адпаведныя рэкамендацыі, распрацаваны мерапрыемствы па канкрэтнай дапамозе аматарам.

Карэспандэнт:

— Як вядома, адным з важных пытанняў, якое разглядаў аргкамітэт на сваіх пасяджэннях, было аказанне практычнай дапамогі калектывам мастацкай самадзейнасці з боку дзяржаўнага прафесійнага мастацтва...

С. Собалева:

— Можна прывесці нямала прыкладаў дзейнага шэфства прафесійных артыстаў, музыкантаў, харэографіў, мастакоў, кампазітараў над калектывамі мастацкай самадзейнасці. У ходзе агляду актыўна завалася супрацоўніцтва органаў культуры, прафсаюзаў, камсамола, народнай асветы з творчымі Саюзамі — пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў БССР, Беларускім тэатральным аб'яднаннем. Наогул, пра шэфства вядучых тэатраў рэспублікі над прафсаюзаў, калгасамі і саўгасамі можна гаварыць шмат. На-

рады як мага больш працоўных прадпрыемстваў, студэнтаў і школьнікаў, навучэнцаў ПТВ, ветэранаў вайны і працы, калгаснікаў, пенсіянераў...

Карэспандэнт:

— Цікава даведацца, колькі ж новых калектываў нарадзілася ў рэспубліцы ў час Усесаюзнага агляду?

С. Собалева:

— Амаль за два гады, я маю на ўвазе той час, як пачаўся агляд, створана 652 новых калектывы мастацкай самадзейнасці, у якія ўлілося 18 тысяч чалавек. Калі мы ўжо звярнуліся да лічбаў, дык у якасці прыкладу прывяду яшчэ некалькі, на маю думку, вельмі яркавых. Аматырскія калектывы рэспублікі ў перыяд агляду далі звыш 364 тысяч канцэртаў і спектакляў, на якіх прысутнічала 60 мільёнаў гледачоў!.. Адметна, што ў нашай рэспубліцы агляд прайшоў як яркая дэманстрацыя народных талентаў: 227 калектываў сталі ягонымі лаўрэатамі.

Карэспандэнт:

— Так, сапраўды святочны характар носіць усе мерапрыемствы гэтага агляду. Але, як вядома, гэта ж і пэўная школа ўдасканалення майстэрства...

С. Собалева:

— Безумоўна, Шчодрыя апладысменты гледачоў у вялікай канцэртнай зале заводскага Палаца культуры або маленкім сельскім клубе сведчылі пра тое, што і публіка, і членны журы шчыра ацэньвалі гэты майстэрства, адчувалі і характар класічных узораў, і самабытнасць фальклорных першакрыніц, даючы пры тым правільную ацэнку ідэйна-мастацкім якасцям кожнага нумара праграмы... Самадзейная мастацкая творчасць — гэта частка нашай духоўнай сферы жыцця, і тут усё трэба рабіць сур'ёзна, па самым высокім рахунку. Прымітым, малазямстым рэпертуарам можна толькі дыскрэдытаваць народнае мастацтва. Вось чаму мы заўсёды надаём такую вялікую ўвагу ўсямернаму павышэнню ідэйна-мастацкага ўзроўню нашых аматарскіх калектываў. Трэба сказаць, што Усесаюзны агляд аказаў свой станоўчы, плённы ўплыў на фарміраванне рэпертуару калектываў і асобных выканаўцаў... Адметна і тое, што ў працоўных калектывах, ваенскіх часцях, падраздзяленнях органаў унутраных спраў адбыліся канцэрты па жанрах, выстаўкі майстроў дэкаратыўна-прыкладнога і выяўленчага мастацтва, фестывалі і святыя песні пра Вялікую Айчынную вайну. Прайшлі шматлікія конкурсы навучэнцаў сярэдніх школ, прафесійна-тэхнічных вучылішчаў, студэнцкай моладзі на леп-

скрыпкі да балалайкі, а ў праграмы былі ўключаны лепшыя народныя ўзоры фальклорнага нашага багацця і творчы сусветных майстроў класікі. Былі тут яшчэ агністыя карагоды і лірычныя мелодыі ў выкананні харэаграфічных і харавых калектываў. Наогул, рэпертуарная мазаіка — надзвычай багатая. Калі ў Палацы мастацтваў Мінска на розныя галасы гаварылі з гледачамі шырыя і непасрэдна дзіцячыя малюнк, дык над хвалямі Нёмана лунала спеведзь дзівочага сэрца, што захаваўся ад часоў векапомнага мінулага: калі ў адным сельскім клубе здзіўляла слухачоў чароўная мелодыя сівага музыкі, дык у другім узрушвала аўдыторыю суладдзе духавага аркестра...

Што яшчэ з'яўлялася прыкметай Усесаюзнага агляду самадзейнай мастацкай творчасці? З гэтым пытаннем мы звярнуліся да сакратара Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў, старшыні рэспубліканскага аргкамітэта па правядзенні ў Беларускай ССР Усесаюзнага агляду самадзейнай мастацкай творчасці Святланы Максімаўны Собалевай.

С. Собалева:

— Перш за ўсё скажу пра задачы гэтага адказнага мерапрыемства. Галоўная з іх — далейшае павышэнне ролі самадзейнага мастацтва ў ідэйна-палітычным, працоўным, маральным і эстэтычным выхаванні савецкіх людзей, у мабілізацыі працоўных на выкананне сацыяльна-эканамічных задач, пастаўленых партыяй і ўрадам. Якім жа чынам гэты палажэнне агляду пераўтваралася ў жыццё? З канцэртнай пляцоўкі і клубнай сцэны звярталіся да вялікай аўдыторыі гледачоў вядомыя бадай што на ўсю краіну аматарскія калектывы і салісты, а таксама зусім маладыя выканаўцы — спевакі, танцоры, музыканты, якія свой творчы шлях пачалі ў час агляду. Усе яны ўтварылі як бы адны вялікі дзейны калектыв, з якога пасланцамі да аўтаматэлібудаўнікоў Жодзіна, напрыклад, або да лязводаў Віцебшчыны, да магільскіх ткачы або да хімікаў Наваполацка выпраўляўся той або іншы ансамбль, хор, аркестр, выстаўка... Варта тут, відаць, нагадаць, што на Беларусі ў тысячах і тысячах гурткоў і калектывах мастацкай самадзейнасці прымае ўдзел больш чым мільённы атрад аматараў спеваў, танцаў, музыкі, тэатральнага і выяўленчага мастацтваў, самых розных іншых відаў творчасці. Адметнасць гэтага агляду вельмі яшчэ ў тым: самы актыўны ўдзел у канцэртах,

КНИГАПИС

Т. БУШКО. Святло незабытых імгненняў. Артыкулы, нарысы, рэцэнзіі. Мінск, «Беларусь», 1985.

Магчыма, сама Т. Бушко складала б такую кніжку інакш, адабрала б для яе не тыя работы, што прапанавалі выдавецтву ўкладальнікі гэтага зборніка У. Васілевіч. Ды ў даволі імклівым жыцці тэатральнага рэцэнзента не было часу... Не, час, відаць, знайшоўся б, але Т. Бушко пры ўсёй тэмпературнасці яе журналісцкага характару была надзвычай сціплай у сваіх амбіцыйных крытыках. Першая сярэд калег-рэцэнзентаў аўтарытэтная асоба ў пасляваенны час, яна не лічыла свае працы вартымі кніжнага выдання. Зборнік «Святло незабытых імгненняў» пераканальна паказвае, што сціпласць была высакароднай, але і дарэмнай. Яе назіранні і высновы, звязаныя з дзейнасцю вядучых беларускіх тэатраў, літаратурных партрэты выдатных артыстаў з першай пляяды купалаўцаў і коласаўцаў робяць прымае ўражанне. Варта толькі разгараць кніжку на старонках, дзе Т. Бушко аднаўляе сцэнічныя постаці Б. Платонава або В. Галіны, Г. Грыгоніса або К. Санінава, як перад намі паўстае ва ўсім блыску талентаў гэты адмысловы майстры нацыянальнай сцэны. А як дакладна і па-чалавечы непасрэдна занатаваны ёю ўражанні ад спонтаннага купалаўцаў «Патрабуецца лугн» і «Я, бабуля, Іліно і Іларыя»! Дзеяца, наша тэатразнаўства пра ўсё гэта сказала падрабязна, але чытаць напісанае Т. Бушко па гарах слядах падзей — нібы зноў у думках «бачыць» падмошні, асветленыя рампы, і на Іх В. Галіну, Г. Грыгоніса, У. Дзядзюшку, А. Ільініна, Л. Ржэцкую...

Справядліва будзе сказаць, што кніжка знаёміць чытача з назральным, дасведчаным, чутым да характаў і гармоніі ў мастацтве крытыкам. Засяроджаная або на якім-небудзь адным спейтэнтлі («Шостае ліпеня» ў коласаўцаў, напрыклад, ці «Аптымістычная трагедыя» ў Рускім тэатры БССР), або на аглядзе вынікаў тэатральнага сезона, Т. Бушко па-літаратурна ўмела дэталізуе свае разважанні, паказвае, якім чынам ацёр або рэжысура дасягалі пэўнага эфекту.

Укладальнік зборніка паклапаціўся, каб праца крытыка была паказана ў жанравым багачці і была б добра праілюстравана. Добра, што выдавецтва падтрымала яго. Кніга прываблівае і знаёміць з мастацтвам Беларусі, і гледачоў, якія робяць чытачамі гэтага змястоўнага зборніка артыкулаў і нарысаў заўчасна памёршага крытыка-рэцэнзента.

К. ЗАЗУЛЯ.

С. ШУШКЕВІЧ. Колькі кіпцаў у кошкі? На рускай мове. М., «Детская литература», 1985.

Шмат гадоў піша творы для дзяцей старэйшы беларускі пісьменнік Станіслаў Шушкевіч. Піша вершы і прозу. Добра вядомы ягоныя дзіцячыя зборнікі. Асабліваю папулярнасць і вядомасць атрымаў у малых чытачоў зборнік пад назвай «Нолькі кіпцаў у кошкі». Ён шмат разоў перавыдаваўся на мовах народаў ССР. Вось і цяпер выйшаў у Маскве ў перакладзе на рускую, які зроблен А. Чарновым. Аформіў кніжку мастак В. Чапля.

А. ВЯРЫГА.

Карэспандэнт:

— І апошняе пытанне, Святлана Максімаўна. Назавіце, калі ласка, некалькі калектываў рэспублікі, якія сталі пераможцамі Усесаюзнага агляду самадзейнай мастацкай творчасці.

С. Собалева:

— Сярод пераможцаў — народны ансамбль песні і танца «Чаравічкі» Лідскай абутковай фабрыкі і вакальны квінтэт Іванаўскага раённага Дома культуры, народны фотаклуб «Палессе» і танцавальны калектыв Дома культуры піянераў і школьнікаў Заводскага раёна сталіцы, народны цырк Гомельскага шклозавода імя Ламаносава і народны тэатр малярскага Дома культуры, народны ансамбль танца «Віцячка» Віцебскага тэхналагічнага інстытута і народны аркестр Палаца культуры вытворчага аб'яднання «Гомельпрамбуд», а таксама многія іншыя выдатныя калектывы мастацкай самадзейнасці рэспублікі. Зычу ім далейшага плёну!

Карэспандэнт:

— Дзякуй, Святлана Максімаўна, за гутарку.

Інтэр'ю ўзяла
Л. КРУШЫНСКАЯ.

Таіса БОНДАР

3 КНІГІ
«СПАДЧЫННЫ БОЛЬ»

Да гаворкі
з Васілём Быкавым

Шчасце не памятаць... Права жыць не трывогай — надзеяй, права, што лучыцца з явай кожнай другою падзеяй...

Слова пакутна імкнецца вырвацца, вырваць карэнні з год, не пражытых ні сэрцам, ні маладым улуценнем.

Ты ж трымаючы! — крывёю, усёй, што тады пралілася, усёй пачарнелай травой, што на кладах паднялася,

усімі слязьмі, што згарэлі кветкамі ля абеліскай, усімі слязьмі, што сагрэлі матчыны спеў над калыскай...

Шчасце не памятаць... Слова марна пакутна імкнецца вырвацца з дэйн тых суровых — з повяззю шлях абарвецца.

Горыччу слоў палыновых час, яго межы, размыла. Сэрца баліць, а не словы, ў ім, а не ў згадцы, — магіль.

У ім, а не ў згадцы, шалее чорна-свінцовай замець і не расце, а сівее памяць, дзіцячая памяць.

Міг нараджэння... Зімовы. Дапераможны. Бяскрылы... Горыччу слоў палыновых час, яго рысы, размыла: крыку, ўзлятаючы, ўпасці... Шчасце? Балючае шчасце.

Словы плачу

Аляксею ДУДАРАВУ

Узяла б на плечы неба, падняла вышэй — над лёсам! — не магу, бо несці трэба ў клунку увязаныя слязы. Слязы баб, жанок, дзяўчатан... Колькі мроў пахавана, колькі песень смерцю зжата, колькі шчасцяў не сатнана! Як жа мне ад таго доўгу адрачыся, адчурацца? Побачі — і маё дарога, следам — і маё праляцце. У вайны — няма былога. Есць салдаты. Есць іх маці. Есць іх дзеці, мы... Нас многа, пасівелых у юнацтве! Пасівелых ад задухі, ў снах цяжкіх, незразумелых, ад хвароб і галадухі, ад надзей, занадта смелых. Пасівелых...

Новым сцюжам асыпаць нас новым срэбрам, мо таму што й разам, дружна, не падняць нам наша неба. Крыкі спаленыя... хаты... Колькі мроў пахавана! Колькі песень смерцю зжата! Колькі шчасцяў не сатнана!

Хлеб

Цішу, аграмадную, як стэп, як гарачы небакрай над стэпам, на кавалкі, так, як рэжучы хлеб, наразае незнаёма-слепа шлях — бальшак, няроўны па краях, там, дзе затупіўся ад сінечу. І язычнікі якісьці страх працінае,

угінае плечы, замыкае ў новы нематы. Нематы, што, як нідзе, дарачы: з гэтанай прастораю на «ты» не прыйдзеш з першае сустрэчы. Паспрабуй не пакланіся ёй, як яна табе — німай паглядзі! — і высокай сонечнай сцяной будзеш адгароджаны ад праўды. Ціша, аграмадная, як стэп, здасца ўяўнай, выдуманай стэпам, каб прарос, закаласіўся хлеб, набрыняў святлом яго нісцерпным. Каб імчаў, імчаўся шлях — наўкруг — праз сінечу ў новую сінечу... Шлях — імчыць.

І ўжо не страх, а рух прыгінае, угінае плечы. Рух наперад — рух у новы дзень,

новы — новай, светлай далачынню, новай явай...

Выгарае цень даўжынёй у цэлы дзень Айчыны, даўжынёй у цэлы век хадзі з памяці, з нядаўняга былога. дзе — наўсцяж — клады, клады, клады! Рух — наперад. Згадваецца многа.

I
Згадваецца песня, што прынёс ссыльны прадзед з гэтых стэпаў вольных: — Не напоіш лёс і рэччай слёз, як няма глытка вады жывое, як няма сцяжыны, што вяла б, прывяла на твой парог прастору, як няма зямлі, што прыняла б, пахавала спадчыннае гора...

Песня адгучала, а баліць гэтак, як балюць бы дрэву карань, перасмьглы, высахлы на ніць і — жывы... Якая ні апета, а апора! Адсячы яго, адсячы другі караньчык, трэці — і пасохне голле да сцягоў, і лясіну зваліць лёгка вецер.

Песня... Радаводная з ле пачалася: як ні наракаем, а яна дагэтуль аддае сілу сваю поля і ратаю. А яна жыве, каб мы жылі працай, распачатай напярэдні, хлебом, які ўродзіць на зямлі, памяццю, якую вернем песні.

Шлях імне за часам і назад рэдка азірнецца без патрэбы. Згадваецца ж... Згадваецца шмат над акрайцам спадчыннага хлеба.

II
Згадваюцца раны, што прывёз дзед мой з гэтых стэпаў, з грамадзянскай: тры рубцы, што ад пляча, наўскос, грудзі рассялілі — з варожай ласкі. Кожны раз, як планала трава, чуючы насу ці навальніцу, дзед іх згадваў, шапку даставаў, дзямурэў на сталь, каб бяскры падзівіцца, і хмурнеў, і гаварыў пра стэп як пра поле, стоптаннае поле: разараць яго — прыйшоў бы хлеб... З веку ў век не мелі хлеба ўволю!

Дзед хмурнеў, хаваў свой боль стары ў скрыню, пад замк: рубцы рубцамі — з той адчайна юнае пары ныла ў ім рассечаная памяць. Два кавалкі, быццам два жыцці, не зрасталіся... Яго палетак, двор і дом, што ў свет не адпусціў, — і бязмежны стэп на ўзлюблю лета. Не пад сілу разараць яго, мо каб да каня прыпрэгчы вецер...

Нылі раны, ў небе спеў агонь. Зноў было трывожна ў цэлым свеце.

III
Згадваецца ж не агонь — паток вогненна-расплаўленага неба, што не верхам, нізам — шляхам! — цень,

апырэджваючы шлях ганебны. з захаду на ўсход — паўз плач жанон, паўз жыты, палеглыя пад колы, паўз гадзі-наладзішчы, што й здален бачны: комін, комін, комін голы! І між іх — як астраўкі — бары, дзе прытулак, сгоў шукала помста, дзе, прыпаўшы да зялёных грыў дрэў,

нідалася пад кулі прастрань, наб прарвацца, вырвацца з агню, з новае блакаты, з жаху, з плачу, — бег, стралы і ўпаўшы ў цішыню, бацька мой сцякаў крывёй гарачай. І заціснуўшы рукою — травой! — рану, прыступ жудаснага болю, цішыню, набраклюю крывёй, на сабе валок, выцягваў з бою. Быццам ведаў, верыў: дапаўзе! — і падыецца! — і давае!

Шлях той патанае у смуге, у гадах... А нітачку жывую ледзь крану — і выступае кроў з прыпаміну, з ран зямлі самое, і ўзыходзіць цішыня бароў вогненным святаннем нада мною. Шлях вядзе — не выведзе з блды, з памяці, з балючага былога, дзе — наўсцяж — клады, клады, клады! Шлях — наперад! Згадваецца многа.

IV
Згадваецца чорны, як зямля, як зямля, акруглы хлебны бохан, што сталы па бацьку аздабляў, дзеям — мне! — ууляючыся богам, богам хаты, нашае сям'і, іншых сем'яў, на дзэццей багатых... Згадваюцца слёзы — ручаі! — дні, што звёў у стэп кудысьці брата. Дзе быў стэп той, і які ён быў. І чаму ён цаліною зваўся, дзень не ведаў — ён сваё зрабіў, шлях прадоўжыўшы ў наступным часе. Новым часе, тым, што страціў шлях — і мяне! — прастораю, сінечай. Зноў язычнікі якісьці страх працінае,

угінае плечы. Ажывае песня, што прынёс ссыльны прадзед... Дзедаў конь імчыцца стэпам, з памяці — праз бацькаў лёс... Бацькаў след залівае ваўчыца... І з усіх куткоў зямлі глядзіць на акруглы чорны хлебны бохан голад, голад...

Песня — быццам ніць між душою і галодным богам. Богам, так гаворыцца... Есць хлеб. Есць зямля, што засявае зернем. І чананне. І бязмежны стэп, які зернем

доўг стагоддзям верне. І жыццё — нябесаў і надзей, і бяссмерце — ў дзецях і ў Айчыне... Шлях — наперад! Шлях — у новы дзень. Новы — новай, светлай далачынню.

НА БЫЛЫХ
БАЛОТАХ...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 4).

Доказ, вядома, і вельмі пераканаўчы. А ўсё ж лепш яшчэ раз пацвердзіць на ўласных доследах.

Адным словам, сёння можна пэўна сказаць, што трансфармацыя мелкіх тарфянікаў захоўвае торф на меншай меры на многія дзесяткі гадоў, дае магчымасць скарыстоўваць новыя глебы таксама на працягу доўгіх дзесяцігоддзяў. Спадзяёмся, што пры разумным іх скарыстанні, багатым угнаенні — арганікай і мінеральнымі — яны будуць эвалюцыйна-раваць у дзярнова-падзолістыя.

— А што да вечнага... Не выключана і гэта. Але перш чым аб гэтым заяўляць, трэба пераканацца, панаглядаць, як і куды ідзе працэс іх эвалюцыі, — заключае Бялкоўскі.

Другое пытанне. — Ці не пара пераходзіць да шырокага ўкаранення вашага доследу ў практыку? Час ідзе, тарфянікі разлагаюцца...

— Можна было б праводзіць трансфармацыю мелкіх тарфянікаў і ў гаспадарчых умовах, на вялікіх плошчах, па некалькі тысяч гектараў штогод, — адказвае Бялкоўскі. — Мы распрацавалі метадку правядзення гэтай аперацыі. Можна арганізаваць у абласцях семінары агравоау, меліяратараў, механізатараў. Але... — разводзіць рукамі Уладзімір Іванавіч і зноў робіць доўгую паўзу, яго светлы адкрыты твар хмурнее.

— Усё ўпіраецца ў плугі. Дакладней, работы затрымліваюцца з-за адсутнасці плу-

гоў, якімі можна заарваць тарфянікі на метравую глыбіню.

Затрымка з-за плугоў?! Дзіўна. Вырашэнне такой важнай справы, як захаванне тарфянікаў, уласна — выратаванне лёсу Палескага краю, затрымліваецца з-за дробязі. І гэта ў нашых умовах, пры нашай прамысловасці...

Нават у той час, калі пачыналіся доследы, вучоныя не змаглі заказаць на якім-небудзь машынабудавнічым заводзе хоць пару дзюж'ярусных плугоў. Ніхто не хацеў пэцкаць рук з-за такой дробязі. Тады вучоныя закасалі рукавы і самі ўзяліся майстраваць плугі.

Першы навесны плуг для глыбокага заарвання тарфянікаў сканструяваў навуковы супрацоўнік Інстытута механізацыі і электрыфікацыі сельскай гаспадаркі Пётр Пятровіч Казакевіч. Плуг незвычайны, гіганцкі. Даўжыня яго каля чатырох метраў, шырыня — больш за два метры, вышыня — у паўтара чалавечага росту. Вага — чатыры з палавінай тоны. Паспрабуйце скляпаць такую махіну ў прастай, амаль саматужнай майстэрні. Другі плуг, прычэпны, зрабіў навуковы супрацоўнік Інстытута меліярацыі Уладзімір Паўлавіч Авешнікаў. Ім можна заарваць тарфянікі на глыбіню да паўтара метра.

— Гэтымі двума плугамі і абыходзіліся ў правядзенні доследаў і правядзенні работ у калгасах, — кажа Бялкоўскі.

У Заходняй Германіі дзесяць фірм выпускаюць двух'ярусныя плугі для заарвання тарфянікаў. Некалькі такіх плугоў закуплена намі ў фірмы «Хаген». Затое ў Заходняй Германіі сто пяцьдзесят тысяч гектараў трансфармаваных тарфянікаў. У Германскай Дэмакратычнай Рэспубліцы каля ста тысяч гектараў. Ва ўсёй ФРГ не набярэцца мелкіх тарфянікаў столькі, колькі на нашым Палессі, не лічачы другіх зон Саюза.

Інстытут меліярацыі звярнуўся да кіраўніцтва «Галоўна-лесеводбуда», каб яно паспрыяла заказаць некалькі плугоў прамысловасці. «Галоўна-лесеводбуд» усямерна падтрымлівае доследы Бялкоўскага. Заказ быў даручаны Калінінвіцкаму рамонтна-механічнаму заводу. Інстытут меліярацыі выдаў заводу патрэбную дакументацыю, але завод заказа не выканаў. Няўпраўка з асноўным планам. Не да плугоў. Не да дадатковага задання. А потым — лішнія турботы. Ведамасная інтэрэсы, ведамасная псіхалогія. Усім камандзе доўгі рубель.

Валтуззя з плугамі цягнуцца з 1979 года. Мне казалі даведаныя людзі, што на распрацоўку праекта, канструяванне ўзорнага экзэмпляра плуга і яго выпрабаванне патрабуецца пяць гадоў! Неверагодна, нават жахліва. У інстытуце навуковы супрацоўнікі за некалькі месяцаў распрацавалі праект, зрабілі плуг, выпрабавалі і ўжо некалькі гадоў заарваюць тарфянікі. А спецыялізаваным прадпрыемствам і ўстановам трэба пяць гадоў! Ды і за пяць гадоў нічога не зрабілі. Плуг, за прамысловы выпуск якога ваюе Бялкоўскі, знаходзіцца на Заходняй машынавыпрабавальнай станцыі. Калі там закончыцца выпрабаванне, невядома.

Некалькі плугоў прамысловасць выпусціць не змагла, а экскаватары выпускаюцца тысячамі. Імі асушаюцца тарфянікі, а ў гэтыя гады меліяры-

руюцца пераважна мелкія, якія без трансфармацыі могуць знікнуць праз дзесяць-пятнаццаць гадоў... Восць такіх наладзіўся канвеер: армада экскаватараў асушае тарфянікі, а плугоў для пераўтварэння іх у аргана-мінеральныя глебы няма і яны, тарфянікі, растуць, як снег пад сонцам. Дорага лямка, як кажуць, к абеду.

Бялкоўскі расказвае, што група даследчыкаў сваімі сіламі, пад яго кіраўніцтвам, вядзе рэканструкцыю мелкіх тарфянікаў у вытворчых умовах, укараняе вынікі сваіх доследаў. У дванаццаці калгасах ужо рэканструявана звыш пяцісот гектараў.

— Гэта ж кропля... Што мы такімі сіламі і сродкамі, як нашы, можам зрабіць? Гэта ўсё роўна, што лыжкай вычэрпваць мора... — сакрушаецца ён.

А заяўкі ад калгасаў і саўгасаў з просьбай правесці рэканструкцыю мелкіх тарфянікаў паступаюць у Інстытут меліярацыі і вольнай гаспадаркі штогод. У гэтым годзе такія заяўкі паступілі ад некалькіх гаспадарак Калінінвіцкага, Пухавіцкага раёнаў. Паступілі заяўкі і з Любанскага раёна, раёна — ініцыятара меліярацыі балот. Заяўкі падалі шырока вядомыя гаспадаркі — калгас «Чырвоная змена» і эксперыментальная база «Любанская».

Работы па трансфармацыі мелкіх тарфянікаў укараняюцца ў Нечарназёмнай зоне РСФСР. З мэтай дапамогі Нечарназёмю, Інстытут меліярацыі перадаў адзін плуг Паўночнаму навукова-даследчому інстытуту гідратэхнікі і меліярацыі, які знаходзіцца ў Ленінградзе. Паступілі просьбы аб дапамозе ў рэканструкцыі тарфянікаў з Цюменскай вобласці, з Далёкага Меходу.

Не хапае і трактароў. Для заарвання тарфянікаў на глыбіню да аднаго метра патрэбен трактар Т-130 — сто трыццаць конскіх сіл. А іх інстытуту дастаць цяжка. Рэс-

публиканскія гаспадарчыя органы, якія маюць адносіны да гэтай справы, маглі б знайсці некалькі дзесяткаў такіх трактароў.

Партыя робіць не мала, каб ў дзяржаўных справах пераадолець ведамасныя рамкі, ведамасную псіхалогію і мысленне. Будуць пераадолены яны і ў справе захавання тарфянікаў.

Развітаемся з надзеяй, што аб мелкіх тарфяніках забаліць, нарэшце, галава ў кіраўнікоў Дзяржплана, Міністэрства меліярацыі, Міністэрства сельскай гаспадаркі, «Галоўна-лесеводбуда», у дырэкцыі Заходняй машынавыпрабавальнай станцыі і ў кіраўнікоў адпаведных ведамстваў, якія ўваходзяць у аграпрамысловы комплекс.

Гутарка ідзе аб захаванні і эфектыўным скарыстанні па меншай меры на доўгія дзесяцігоддзі, а верагодней за ўсё — навечна, мелкіх тарфянікаў на сотнях тысяч гектараў толькі ў нашай рэспубліцы. Пра невядомыя гэтыя мерапрыемства трывожна нагадвае сумны вопыт Любаншчыны. Трэба спыніцца з рэканструкцыяй мелкіх тарфянікаў, пакуль яны яшчэ ёсць. Трэба, каб трансфармацыя мелкіх тарфянікаў уключалася ў вытворчы план РАПА, меліярацыйных механізаваных перасоўных калон, райсельгастэхнікі. У нас ужо сёння ёсць магчымасць асвойваць не сто—дзвесце гектараў штогод, як гэта робіцца самаадна і ішчыра сіламі супрацоўнікаў Інстытута меліярацыі, а тысячы і дзесяткі тысяч.

У гэтыя гады меліярацыйныя арганізацыі вядуць асваенне пераважна мелкіх тарфянікаў пад пашы і кармавыя культуры. Варта было б прыняць за правіла — без трансфармацыі такіх тарфянікаў у аргана-мінеральныя глебы, работы па меліярацыі іх лічыць незакончанымі. Адна водная меліярацыя мелкіх тарфянікаў можа весці да згубы іх.

Строгая, «академічная» вокладка, на белым фоне якой разгорнутае палотнішча сцяга, што палашчаца на шыку вінтоўкі, які прытуліўся да лемеха плуга. Уверсе агністымі літарамі напісана слова, такое блізкае, дарогое кожнаму на нашай шматпакутнай зямлі — «Памяць». Крыху ніжэй радкі — «Шумілінскі раён». Так выдавецтва «Беларуская Савецкая Эцыклапедыя» імя Пятруся Броўкі аформіла гісторыка-дакументальную хроніку Шумілінскага раёна.

«Памяць» з'явілася на паліцах кнігарань якраз у прэдадзень 40-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, таму на ніжэй стаяць і гэтыя словы: «Да 40-годдзя Перамогі над фашысцкай Германіяй». Супадзенне невыпадковае, бо і рыхтавалася кніга як своеасаблівы помнік незабыўным дням, як сведчанне мужнасці і гераізму народа, нязломнасці яго духу.

Пачатак гэтай работы быў пакладзены некалькі гадоў назад, калі паўсюдна ў рэспубліцы пачалі стварацца спецыяльныя камісіі па напісанні летапісу ўсенароднай барацьбы з фашызмам. Такая камісія з'явілася і ў Шумілінскім раёне. Узначалі яе тагачасны першы сакратар райкома партыі, вялікі энтузіяст краязнаўча-пошукавай работы Н. Сянчура (пазней старшынёй стаў першы сакратар Шумілінскага РК КПБ В. Пясочкі). У камісію ўвайшлі прадстаўнікі партыйных, савецкіх і камсамольскіх органаў, да работы былі падключаны ветэраны вайны і працы, настаўнікі, журналісты, работнікі архіваў, бібліятэк...

Не дзесяткі, а сотні людзей на доўгі час аб'ядналіся адной мэтай — зрабіць усё магчымае, каб увекавечыць памяць літаральна кожнага, хто загінуў у гады вайны на тэрыторыі Шумілінскага раёна, а таксама шумілінцаў, чые жыцці абарваліся на франтах Вялікай Айчыннай. Работа чакалася карпатлівая і таму, што на Шуміліншчыне пахавана звыш сямі тысяч савецкіх салдат і афіцэраў, прадстаўнікоў амаль ста нацый і народнасцей краіны. У барацьбе з ворагам склалі галовы каля 800 партызан і іх сувязных, падпольшчыкаў. Звыш дзвюх тысяч шумілінцаў не вярнулася з франтоў. Сотні мірных жыхароў былі падвергнуты жорсткаму фашысцкаму тэрору — спалены разам з вёскамі, закатаваны ў засценках, расстраляны.

У складанні спісаў загінуўшых вялікую дапамогу камісіі аказалі супрацоўнікі Шумілінскага раённага ваеннага камісарыята, а таксама піянеры і школьнікі — члены атрадаў юных следпытцаў. Актывісты камісіі наведвалі сем'і былых воінаў, партызан і падпольшчыкаў, гутарылі са сваякамі, блізкімі, дзецьмі загінуўшых, пабываўшы ў кожным доме. Не толькі ўдакладняліся прозвішчы, імя і імя па бацьку: занатоўваліся ўспамі-

наў дзяржаўнага кіравання СССР, Цэнтральнага дзяржаўнага архіва-Кастрычніцкай рэвалюцыі і сацыялістычнага будаўніцтва БССР. Вялася перапіска з Цэнтральным архівам Міністэрства абароны СССР, атрымліваліся звесткі з Цэнтральнага дзяржаўнага гістарычнага архіва БССР і Цэнтральнага дзяржаўнага архіва кінафотафондакументаў БССР. У напісанні кнігі дапамагалі супрацоўнікі Беларускага дзяржаўнага му-

ня раздзелы аб'яднаны матэрыялы, якія даюць уяўленне аб тым, як усталявалася на тэрыторыі раёна Савецкая ўлада, вялося сацыялістычнае будаўніцтва — «За ўладу Саветаў» і «Галы сацыялістычнага будаўніцтва». А перадусім змешчана даведка пра Шумілінскі (з 17 ліпеня 1924 года па 23 лістапада 1961 года Сіроцінскі) раён, які знаходзіцца ў цэнтральнай частцы Віцебскай вобласці, складаецца з 231 населенага пункта.

пра дзейнасць патрыётаў з вёскі Новае Барсучына? А яны ж таксама змагаліся да апошняй кроплі крыві з ворагам, яны таксама набліжалі светлы Дзень Перамогі як маглі.

Скупыя, сціплыя радкі ўспамінаў К. Кірзевай, якая перад самай вайной прыхала да сваякоў у родную вёску. Цяпер жыве ў Лагойску. У партызанах была са студзеня 1942 па 1944 год — сувязной, разведчыцай, байцом партызанскага атрада імя Ф. Э. Дзяржынскага брыгады імя С. М. Кароткіна. Жанчына абмяжоўваецца толькі тым, што называе прозвішчы асобных удзельнікаў вайны, хто быў з ёй, пад чым кіраўніцтвам яна змагалася. Але як шмат значыць гэтая «хранікальнасць», пачутая, як кажуць, з першых вуснаў! Правільна зрабілі складальнікі кнігі, што не імкнуліся «дапісаць» успаміны ўдзельнікаў вайны, надаўшы ім «літаратурную форму». Людзі, згадваючы перажытае, бы раскрываюць сваю душу. Як былі камісар партызанскай брыгады, першы сакратар Сіроцінскага падпольнага райкома партыі Васіль Міхайлавіч Фралоў, успаміны якога ўвайшлі ў нарыс Г. Пашкова «Першая зямлянка». Як адзін з першых партызан раёна Іван Пятровіч Міхайлаў («Прышла вайна...»). Як былі камандзір партызанскай брыгады імя С. М. Кароткіна Уладзімір Мануілавіч Талаквалда («Нараджэнне атрада»). А поруч іншых сведчанні — лаканічныя паведамленні інфармацыйнага плана, нарысы, замалёўкі... За некалькімі радкамі часам не адзін чалавечы лёс. Так і хочацца прывесці вытрымку з гэтай невялікай нататкі «Партызанская сям'я»: «Пайшла ў партызаны і ўся сям'я Міхаіла Уласавіча Галузы. У брыгадзе імя Кароткіна, што дзейнічала на Віцебшчыне, разам з бацькам змагаліся шэсць яго сям'яў і дзве дачкі. Самому Міхаілу Уласавічу ўжо ішоў сёмы дзесятак. Але там, дзе не па сіле было бацьку, дзейнічалі яго дзеці: Васіль, Сянян, Аляксандр, Ягор, Пётр, Уладзімір, Еўдакія, Ганна... Трыццацішэ ўзнагародамі адзначыла Радзіма ратныя подзвігі беларускай партызанскай сям'і Галузы».

Фашысты ў лютой нянавісці і зварыным бясцілі спрабавалі знішчыць супраціўленне партызан. Калі не ўдавалася ў адкрытым баі, дзейнічалі як

ТТОМНІК, У ВАСОБЛЕНАХ І РАДКАХ

ны ўдзельнікаў падзей, здымаліся копіі з пісем, што прыйшлі з фронту, і лістоў, якія адпраўляліся на фронт. У некаторых сямейных архівах яны захаваліся. Сям-там засталіся пасмяротныя запіскі-развітання герояў, якія сёння ўяўляюць каштоўнасць як гістарычныя рэліквіі.

І, вядома, актыўна падключыліся да работы самі выдавецкія работнікі. Нельга не адзначыць актыўнасці намеснікаў галоўнага рэдактара выдавецтва «Беларуская Савецкая Эцыклапедыя» імя Пятруся Броўкі А. Петрашкевіча і В. Хаўратовіча, загадчыка рэдакцыі Г. Кісялёва, Я. Знака, С. Самуэль і іншых. Толькі за межы рэспублікі па розных адрасах было адпраўлена больш як тры тысячы лістоў.

Пры стварэнні кнігі праглядаліся шматгадовыя камплекты шумілінскай раённай газеты, «Віцебскага рабочага», мемуары савецкіх военачальнікаў, партызанскіх камандзіраў, успаміны радавых удзельнікаў руху народных месціцаў. Былі выкарыстаны матэрыялы і дакументы партыйнага архіва Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ, а таксама Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Кастрычніцкай рэвалюцыі, вышэйшых органаў дзяржаўнай улады і ор-

зея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і яго філіяла — Обальскага музея камсамольскай славы, Віцебскага абласнога краязнаўчага музея, Увайшлі ў «Памяць» і паасобныя матэрыялы, дакументы з музеяў народнай славы Шумілінскага раёна.

Шмат зрабілі і беларускія пісьменнікі, якія па творчых камандзіроўках правялі ў Шумілінскім раёне не адзін дзень, сустракаючыся з жывымі ўдзельнікамі вайны і сем'ямі загінуўшых. Вынік паездкі — адзін з нумароў часопіса «Малодосць», што быў прысвечаны ўчарашняму і сённяшняму дню гэтага кутка рэспублікі. Паасобныя публікацыі змешчаны і ў «Памяці» — пад імі, як і пад іншымі артыкуламі, указаны прозвішчы аўтараў. Акрамя таго, у кнізе выкарыстаны матэрыялы, якія падрыхтавалі пісьменнікі М. Аўрамчык, А. Вяцінскі, М. Гіль, Л. Забалотская, У. Мехаў.

Асноўная частка тома прысвечана адлюстраванню падзей, якія адбываліся на Шуміліншчыне ў гады Вялікай Айчыннай вайны, але паколькі кніга задумана як гісторыка-дакументальная хроніка раёна, робіцца экскурс і ў далёкае мінулае краю — раздзел так і называецца «Старонкі мінулага». У асоб-

З асаблівым хваляваннем адгортваеш першую старонку асноўнага раздзела — «У Вялікую Айчынную». Адгортваеш, каб не на адну гадзіну далучыцца да лёсаў тысяч людзей (які і любое выданне эцыклапедычнага характару, «Памяць» наўрад ці трэба чытаць «запоём», а праз пэўны час, калі ўлягуцца першыя уражанні, зноў і зноў вяртацца да кнігі), даведацца пра падзеі, пра большасць з якіх дагэтуль не чуў. Ды хіба ўведаеш пра ўсё з іх, калі столькі прыкладаў мужнасці і гераізму праявіў у час барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі беларускі народ! А трэба ведаць. Ведаць, каб памятаць. Каб у крузе паўсядзённых клопатаў не забыць таго асноўнага, без чаго немагчыма наша мірнае сёння, стваральная праца, велічныя планы.

Калі гаворка заходзіць пра Шуміліншчыну, большасць з нас назавуць дзейнасць членаў обальскай падпольнай камсамольскай арганізацыі, прыгадаюць прозвішчы некаторых з іх, найперш Герояў Савецкага Саюза Зінаіды Партновай і Ефрасіні Зяньковай.

Пра гэта можна, зразумела, працятаць і ў кнізе. Прыводзяцца біяграфічныя звесткі пра падпольшчыкаў, змешчаны іх партрэты. Але ці многія чулі

«Не будзем забываць і аб тым, што ўсе мы ў той ці іншай ступені абслугоўваем адзін аднаго. Адзін вырошчвае хлеб — якую высакародную справу ён робіць! Другі вядзе барацьбу з хваробай, а медыцынская дапамога — гэта таксама абслугоўванне. Трэці шые паліто ўрачу і хлебаробу. Як бачым, усё мы патрэбны адзін другому, і трэба вучыцца паважаць справу іншых, наладжваць узаемаадносіны паміж людзь-

можна сказаць, што ён знаходзіцца на сваім месцы. Як, напрыклад, пра Ніну Васільеўну Пукач, што працуе касірам-прыёмшчыкам абутковай майстэрні, узнагароджана Граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, знакам «Выдатнік службы быту Беларусі». Расказваючы пра гэтую жанчыну ў нарысе «Падары чалавеку ўсмешку», А. Макоўскі глядзіць далей прыватных фактаў, закранаючы праблему гэтай сціп-

НА АБСЯГАХ КУЛЬТУРЫ

У ХОРЫ ВЕТЭРАНАЎ

Ведаю, што за час творчага існавання нашага калектыву, — а мы разам спяваем усёго толькі год, — гэта будзе трынаццатае выступленне перад людзьмі, і ўсё ж чамусьці крыху хвалюся.

Злева ад мяне стаіць падпалкоўнік міліцыі, кавалер ордэна Чырвонай Зоркі і шматлікіх медалёў, камуніст-ветэран Ц. Суднікаў. Перш чым пачаць разам з хорам песню, я неўпрыкмет для гледачоў кідаю на яго позірк: Суднікаў спакойны. Дзіва што: для Ціхана Цімохавіча — былога армейскага разведчыка, які бачыў страху нямаля і ніколі прад ім не скараўся, стаяць на сцэне і спяваюць у «хоры» — адна асалода. Супакойваюся і я.

І вось гучыць «Песня аб Дняпры» М. Фрадкіна. Спачатку пачынаем яе разам, а затым да мікрафона крыху набліжа-

еца М. Навіцкі. Ён кранае свае доўгія, нібы ў запарожскага казака, вусы і моцным басам пачынае запев другога куплета. Міхаіл Пятровіч — ветэран партыі і вайны, ветэран працы, ветэран пеўчага калектыву. Спевака слухаюць уважліва і заўсёды ўзнагароджваюць шчырымі апладысмантамі. Калі для М. Навіцкага выступленне ў самадзейнасці — справа звычайная (ён да таго ж у нас стараста), то ў самага актыўнага харыста Хрысціяна Хрысціянавіча Ганца — гэты канцэрт, можна сказаць, дзёбт. Калісьці на фронце Вялікай Айчыннай ён умеў добра страляць, быў перакладчыкам, затым самаададна працаваў на вытворчасці. А вось спяваць у хоры яму да гэтага часу не даводзілася.

— Не ведаю, як для каго, — гаворыць ён, — а для мяне — вялікае задавальненне, калі мы збіраемся разам.

Перакананы: такое можа ска-

УМЕННЕ СТВАРЫЦЬ НАСТРОЙ

мі, пра якія Экзюперы гаварыў, што гэта «адзіная сапраўдная раскоша» — заўважае ў заключэнні сваёй кнігі нарысаў «Майстры добрага настрою», выпушчанай выдавецтвам «Беларусь», Алякс Макоўскі, а іх з поўнай на тое падставы можна паставіць і эпіграфам да зборніка, бо яны дакладна гавораць аб тым, наколькі важнае значэнне мае ў жыцці сфера абслугоўвання, ад якой сапраўды залежыць і настрой людзей.

Аднак, будзем шчырымі, нараканняў на службу быту — і ў асноўным правільных, слухных — яшчэ шмат. А іх маглі і не быць, калі б на кожным рабочым месцы — няхай гэта швейная майстэрня ці цырульня, лазня альбо прыёмны пункт — працавалі людзі, па-сапраўднаму ўлюбёныя ў сваю справу, цалкам адданыя ёй. Гэтаксама, як працуюць тыя, пра каго расказвае аўтар.

Героі нарысаў — людзі на першы погляд непрыкметных прафесій, але пра кожнага з іх

лай прафесіі, а яна стаіць вельмі востра: за пяць гадоў у Мінскае гарадское ўпраўленне бытавога абслугоўвання прынята на работу 1000 прыёмшчыкаў, а звольнілася 890 чалавек.

У нарысе «Чаравічкі для Золушкі» таксама адчуваецца аўтарская спроба выйсці за межы аднаго чалавечага лёсу і дапамагач аўтару ў гэтым... сама гераіня Валянціна Маміда, што працуе майстрам участка ў адной з абутковых майстэрняў. Нарыс пабудаваны ў форме яе маналага, тым самым дасягаецца асабліва праўдзівае расказу.

Сярод іншых герояў А. Макоўскага брыгадзір радыёмеханікаў Міхась Назаранка («Запалі сваю вясёлку»), зекройшчыца Галіна Сідарэнка («Выбіраю самастойнае жыццё»), мастак-модэльер Надзея Івановіч («Канструктар мод») і іншыя працаўнікі службы быту рэспублікі. Пра кожнага з гэтых людзей аўтар гаворыць шмат харошых, заслужаных слоў.

Б. САПРЫГІН.

каты. «133 вёскі, вялікія і малыя, сталі на Шуміліншчыне вогненнымі, 24 з іх не адноўлены, пайшлі ў небывідае. Толькі назвы іх засталіся ў памяці народнай». Восем з іх навечна занесены ў доўгі спіс вёсак-магіл у мемарыяльным комплексе «Хатынь» — гэта з нарыса Ф. Кітаева «Вогненныя вёскі».

Мовай дакументаў таворыца пра лёс адной з іх — Барсуці, што была спалена разам з жыхарамі 24 чэрвеня 1942 года фашысцкімі катані на чале з былым начальнікам абальскай паліцыі Н. Экертам — публікуецца паведамленне газеты «Савецкая Беларусь» ад 17 кастрычніка 1942 года і даведка, якая была выдадзена Обальскім сельсаветам органам дзяржаўнай абароны і злучыства гітлераўцаў і іх памагатых. Адрозна ж за гэтымі матэрыяламі ідуць вытрымкі з крмінальнай справы па абвінавачванні Н. Экерта і інфармацыя з «Известий» ад 13 верасня 1961 года аб пакаранні злачынцы.

Падобная форма выкарыстання фактычнага матэрыялу дазваляе мабільна выкарыстоўваць факты, ствараць асаблівую сілу эмацыянальнага ўздзеяння на чытача.

Хораша ўпісаліся ў кнігу вытрымкі з пісем, якія дасілаў намеснік камандзіра, потым начальнік штаба, камісар атрада «Грозны» партызанскай бригады імя С. М. Кароткіна Іван Дзмітрыевіч Васільеў жонцы, былой сувязной, што выратоўваючыся ад карнікаў, з групай партызан перайшла ў Расонскі раён, а пазней была перапраўлена на Вялікую зямлю. Публікацыя падрыхтаваў Я. Сіпакоў. Узяты такія вытрымкі з лістоў, якія дазваляюць убачыць І. Васільева і смелым камандзірам, рашучым у барацьбе з ворагам, і клопатлівым бацькам, і чулым, уважлівым мужам. Адным словам, звычайным чалавекам, вайна якога прымусяла ваяваць, але не забавіла чалавечнасці, шчырасці, адкрытасці.

«Спіс загінуўшых удзельнікаў камуністычнага падполля, партызан, асоб, якія актыўна садзейнічалі партызанскаму руху і камуністычнаму падполлю, членаў іх сем'яў, жыхароў партызанскіх зон і раёнаў, што падвергіліся фашысцкаму тэрору», «Спіс воінаў Чырвонай Арміі, што загінулі пры вызваленні Шумілінскага раёна і пахаваны на яго тэрыторыі», «Спіс воінаў-землякоў, якія загінулі

на франтах Вялікай Айчыннай вайны ў 1941—1945 гг.» Прозвішчы загінуўшых, даты жыцця і смерці, у некаторых выпадках фота, невывікі нататкі аб падзвігах, вытрымкі з пісем да родных і блізкіх, успаміны тых, хто ведаў загінуўшых.

На жаль, вельмі часта стаіць і такое: «спраўу без вестак». Калі нікалі і яшчэ больш скупа: «Голубеў Міхаіл Пятровіч, нар. у в. Язвіна, радавы», «Пашкевіч Фёдар Герасімавіч, радавы»... А нехта ж ведае пра гэтых людзей? Каб жа ім ды ў рукі трапілася кніга! Можна, і трапіцца, бо ўжо дзякуючы складальнікам даведліся некаторыя родзічы пра месца пахавання сваіх блізкіх, бо аказалася, што радавы Раймжан Ісраілаў, які значыцца сярод воінаў, што загінулі, вызваліючы Шуміліншчыну, жыве. Такі адказ прыйшоў на запытанне рэдакцыі аб месцы жыхарства сваякоў «загінуўшага». Ужо нават дзеля гэтага варта было працаваць над кнігай.

Раскрыць вайну праз лёс самога чалавека — адзін з прынцыпаў падчы матэрыялаў, таму так шмат у кнізе публікацый партрэта-нарысавага характару, якія дазваляюць бліжэй пазнаёміцца з цікавымі людзьмі Шуміліншчыны. Адзін з іх — токар саўгаса «Мішневічы», актыўны ўдзельнік мастацкай самадзейнасці Пётр Чарнышоў, які іграе на цымбалах, што па спадчыне перадаліся яму ад дзеда і бацькі. Друкеўца ўрываў з нарыса М. Воранава са спасылкай на першую публікацыю ў «ЛіМе» (12 чэрвеня 1970 года) і верш Р. Барадуліна, прысвечаны гэтаму чудаўнаму чалавеку. Добра, што на старонках такога выдання знайшлося і месца паззі: змешчаны таксама верш Р. Барадуліна «Палата мінёраў», адзін з твораў К. Камейшы.

Падаюцца біяграфічныя звесткі і пра знакамітых людзей — землякоў шумілінцаў. У іх кагорце сакратар ЦК КПСС М. В. Зімянін, адзін з арганізатараў і кіраўнікоў партызанскага руху ў Беларусі П. Калінін, партыйны і дзяржаўны дзеяч БССР, Герой Сацыялістычнай Працы Л. Клячкоў, беларускі савецкі філосаф П. Пузікаў і іншыя, расказваецца пра найбольш вядомыя калектывы мастацкай самадзейнасці, аб тым, як жыве на гэтай гераічнай зямлі памяць аб мінулай вайне.

Выхад «Памяці» да чытача—

падзея далёка не ардынарная. Унікальнасць кнігі — відэочыныя і ў сувязі з гэтым узнікае заканамернае ў падобных выпадках пытанне: а калі ўбачыць свет чарговая зборнік, прысвечаны іншым раёнам рэспублікі і наогул, ці будучыя выдавецтва? Наконт апошняга, работнікі «БелСЭ» аднадушыныя — выпуск гісторыка-дакументальных хронік трэба працягваць.

Так лічаць і ў Бярозаўскім раёне, на гераічнай зямлі Брэстчыны, дзе работа па напісанні гісторыка-дакументальнай хронікі раёна блізка да завяршэння. За справу ўзяліся дзесяткі людзей, але асабліва шмат робіць намеснік рэдактара раённай газеты Я. Сяленя, чалавек, дзякуючы настойлівасці, апантанасці якога, улюбёнасці ў гераічнае мінулае свайго краю сталі вядомы шмат якіх старонкі гераічнай барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі на Бярозаўшчыне.

Паспяхова вядзецца работа па стварэнні хронік у Талачынскім, Быхаўскім, Дубровенскім, Ляхавіцкім, Карэліцкім, Любанскім і Акцябрскім раёнах. Ды і ў іншых кутках рэспублікі дбаюць, каб напісаць летапісы ўсенароднай барацьбы з фашызмам, зрабіць усё магчымае па ўвекавечанні памяці загінуўшых. Значыць, наперадзе — чарговая тама... Шмат тут могуць і павінны зрабіць літаратары. Некалькі гадоў назад у Саюзе п'яменнікаў рэспублікі нават ствараліся спецыяльныя творчыя групы, замацаваныя за раёнамі.

А пакуль што... Пакуль што тым, хто яшчэ не купіў кнігу «Памяць», варта паспяшацца, бо хутка яна стане бібліяграфічнай рэдкасцю. «Віноўнікі» таму — шумілінцы. З усяго тыражу ў трыццаць тры тысячы экзэмпляраў яны заказалі для сябе... трыццаць тысяч «Памяць» атрымаюць усё семі загінуўшых воінаў, партызан і падпольшчыкаў, якія жывуць не толькі на тэрыторыі раёна, але і далёка за яго межамі, і чые адрасы вядомы. З кнігай пазнаёмяцца самі ўдзельнікі Вялікай Айчыннай вайны, а таксама тыя, хто ведаў іх, прыязджаў у раён.

Спраўды ўжо — помнік, увагнёны ў радках. Інакш пра «Памяць» і не скажаш.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

заць кожны з нас, сарака ўдзельнікаў калектыву.

Люблю і я хадзіць на заняткі хору. Мне, пенсіянеру, цікава лішні раз пабыць сярод сяброў ці знаёмых. Больш пазнаеш кожнага, з яшчэ большай павагай ставішся адзін да аднаго.

Даўно я ведаю Івана Уладзіміравіча Жыгалкоўскага. Ведаю, што ён быў партызан, што некалі добра працаваў слесарам у цэху рэгенерацыі серавугляроду цяперашняга вытворчага аб'яднання «Хімвалакно» імя 60-годдзя Вялікага Кастрычніка. Пайшоў Жыгалкоўскі на пенсію, але сядзеў дома нядоўга — цяпер ён узначальвае бригаду слесараў у жыллёва-камунальным аддзеле. Бачыў на лацкане пінжака Івана Уладзіміравіча ордэн Чырвонай Зоркі, шматлікія баявыя медалі. А вось тое, што ён добра спявае, да таго ж па-майстэрску дэкламуе, даведаўся, калі пачаў хадзіць на спеўкі.

Крыху далей, справа ад мяне, стаіць наш нямомы жартуеўнік Міхаіл Назаравіч Круленя — былы падпольшчык, затым партызан, а пасля вайны — высокакваліфікаваны шафёр, фо-

такарткі якога неаднойчы змяшчаліся на цэхахвы дошках гонару. Голас у яго мяккі, гучны...

Каб наша першая шарэнга выглядала прыгажэй, якраз пасярэдзіне нас, мужчын, стаяць дзве прадстаўніцы прыгожага полу. Хто яны? Антаніна Мікалаеўна Навіцкая прайшла вайну ў якасці ваенфельчара ад Сталінграда да Берліна. Сваёй крывёй яна падзялілася з вясенняццю цяжка параненымі воінамі. Побач з Навіцкай — Тамара Мікалаеўна Загаранская, былая партызанка. У абедзвюх жанчын, як і ў іншых ветэранаў, шматлікія баявыя і працоўныя ўзнагароды.

Ды і наогул, калі паглядзець на наш хор з залы, то ў многіх убачыш тую ці іншую ўзнагароду. Шкадую толькі, што ў сваёй нататцы не магу назваць усіх, хто два разы на тыдзень знаходзіць час, каб прыйсці на рэпетыцыю, хто сваімі спевамі нясе людзям радасць, цэлыню свайго сэрца.

А як мы спяваем? Мне, удзельніку гэтага калектыву, гаварыць пра гэта няёмка. Таму спашлюся на выказванне дацэнта Мінскага інстытута культуры, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Мікалая Фёдаравіча Маслава, які быў членам

журы агляду мастацкай самадзейнасці ў Светлагорску і чуў наша выступленне. Ён сказаў:

— Хор выйграе ўдалым падборам рэпертуару, добрай дыкцыяй і нюансіроўкай. Асабліва задушевна спявае калектыв «Лясную песню» У. Алоўнікава і «Песню аб Дняпры» М. Фрадкіна...

Хачу назваць яшчэ аднаго чалавека, дзякуючы якому ў Светлагорску створаны хор ветэранаў. Гэта — В. Строчкая, сакратар партбюро жыллёва-камунальнага аддзела вытворчага аб'яднання «Хімвалакно». Быў час, калі Вольга Лукінічна на швейнай фабрыцы ў горадзе Барыслаўлі арганізавала жаночы духавы аркестр. Кажуць, што ён існуе там і цяпер. А наш калектыв? Сакратар партбюро з многімі гаварыла асабіста, многіх пераканала, у тым ліку і мяне. І цяпер я з пачуццём задавальнення не-не, ды і скажу сваім сябрам ці знаёмым: «Я спяваю ў хоры ветэранаў».

Я. КАРНЕЕУ,
ветэран Вялікай Айчыннай вайны і працы.
г. Светлагорск.

Вяртанне

З Беларусі я прывёз жменьку зямлі — з магілы дзядзькі, які загінуў вясной 1943 года.

Не забудзецца лёгка...
У два канцы
Дарога —
Адна.
Над магілай
Пад Магілёвам
Развінала крылы
Вясна.
Разлівалася квецень шырай,
Ажывалі дубровы,
Гаі.
Намаўчаўшыся ў выраі,
Заліваліся салаўі.
І для нас,
І для тых спявалі,
Хто не ўстане з-пад ліп,
З-пад бярозы.
І на свой яны
Не наракалі
Салаўіны прасёлчаны лёс.
Жменьку горнай зямлі
З магілы, што яе шалілі
Я сюды, на радзіму, прывёз.
Навальніца,
Збіраючы сілы,
Гром далёкі скаціла з набёс.
Сонца чырванабрае тоне
У іртышы...
Красуюць палі.
Адчуваю, як грэе далоні
Запаветная жменька зямлі.
Парадніца з зямлёю нашай
Беларуская гэта зямля.
Каранямі надзейна іх звязна
Тут, у стэпе,
Рабіна мал.
Я паіць мя буду, родную,
З навальнічных крыніц угары,
Каб птушчынымі спевамі крона
Налівалася
На зары.
Маці!
Чуеш раскаты ў сні?
Мо адтуль, дзе грэмелі баі,
Так напамінаюць пра сына
Магілёўскія салаўі!..

Вячэрні паром

Спявалі жанчыны балесна,
Журботна...
І не адну
Душу развэрэдзіла песня,
Народжаная ў вайну.
У песні грэмелі гарматы,
Трывожна палаў гарызонт,
І ціха ішлі салдаты,
Ішлі не дахаты —
На фронт.
Спявалі жанчыны павольна,
Як быццам іх незнарок
З'яднала ваенная доля
І гора ўсіх мацярон.
Знікалі дрэвы на кручы,
Сплывалі агні сля.
Абпальваючы балюча,
Па хвалях
Песня ішла.
На міг замірала, сардэчная,
І чутна было тады,
Як бегла вада у вечнасць.
Пагойдваючы гады.
І песні, і хвалі усплэскі,
Каціўся пеністы вал,
Даносычы адгалоскі
Сюды, на дашчаны прычал.
Я слухаў...
І мне яна, песня,
Душу ўскалыхнула да дна.
Журботнаю нотай балесна

Над светам плыла яна,
Спявалі жанчыны шчыра,
І слэзы цяклі з-пад павек.
Спявала памяць,
Жанчынам
Завешчана навек.

Пуціна

Па светлых пратоках
бурліць касякі,
Нібыта ім цесна ў глыбінях
ракі.
Ад іх неспакойнага збою,
Здаецца,
Іртыш папаўнеў —
І вось-вось разалеўца.
На слізкіх прычалах
Наструнены чайкі.
За выпасы б'юцца
Ясачныя чайкі.
Я чую нстрыманы ход
касакноў,
Як быццам кіпіць іх
халодная кроў.
Здаецца,
Парадаваў час усур'ёз
І Рыба Удачы ўплывае
у твай лёс.
Зарою абліты,
Грузыцца боты,
Запеўная змена.
Пачатак работы.
На шчодрых прасторах
бланітнае нівы —
Вялікай пуціны
Прылівы,
Адлівы...

Бачу бярозу

Сухія палыны,
Сухія хмары,
Бяссільныя, нібы пра лівень
мары.
Кашулі ў нас салёныя ад поту:
Мы бурым тут,
Мы крышым тут пароду.
Спыніўшыся,
З нямой пагардай тут
На ўсюдыход
Глядзіць стары вярблюд.
Арычны халадон у бурдзюках —
Як скарб,
Размеркаваны па глытнях.
Глядаім, святла пляшчотная
палоска —
Да гунькі прытарочана бярозна,
Як сірацінка, каранямі ўгору.
З якіх краўў яна?
З якога бору?
Тым часам развизалі пясок —
Сцякла
Святла палоска
На пясок.
Яе ўкапалі.
Дол ублілі глуха.
Стаіць бярозна жоўтай
венавухай,
Маўчыць яна —
Змярцвелая,
Адна...
Ды падуладная вясны законам,
Яна ўваскрэсне воблачкам
зялёным —
І тут, у краі, дзе адзін палын,
Закружыць голаў
Водарам галін.
І чую лес я,
Што шуміць вясной
За тайнаю бярозы —
Нада мной.

з 3 па 9 чэрвеня

3 чэрвеня, 20.05

«ЗЯМНОЯ ТРЫВОГІ ГАЛАСЫ».

Да 50-годдзя пазта В. Зуёнка.

У перадачы прымаюць удзел пісьменнікі К. Камейша, А. Вольскі, А. Кудравец, Б. Алейнін, доктар філалагічных навук, прафесар М. С. Яўневіч.

Вершы чытаюць юбіляр і артысты мінскіх тэатраў.

Вядучы — Р. Барадулін.

6 чэрвеня, 20.20

«ВЕЧАРЫ КАМЕРНАЯ МУЗЫКІ».

Прагучаць рамансы М. Глінкі ў выкананні заслужаных артыстаў рэспублікі А. Сухіна, В. Кучынскага, Н. Назловай, спявачкі Н. Галевай.

Канцэртмайстар — заслужаная артыстка БССР Т. Міясарава.

7 чэрвеня, 18.30

«СЯБАР — КНИГА».

Адбудзецца сустрэча народнага пісьменніка БССР Янкі Брыля з кнігалюбамі.

7 чэрвеня, 19.45

ПАКАЗВАЕ БРЭСТ.

Літаратурна-мастацкі часопіс «Буг».

8 чэрвеня, 12.00

«НАШЫ ГОСЦІ».

Вы пазнаёміцеся з калектывам Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра оперы і балета Маладзінскай ССР.

8 чэрвеня, 14.55

«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ, СКУЛЬПТУРЫ».

Размова пойдзе пра вобраз жанчыны ў выяўленчым мастацтве.

8 чэрвеня, 19.45

«ШАНУЙЦЕ ПЕСНІ СВАЕ».

Канцэрт з удзелам заслужаных артыстаў БССР В. Пархоменкі і Л. Бартневіча, фальклорна-этнографічнага ансамбля «Неруш».

8 чэрвеня, 22.55

«СУСТРЭНЕМЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ».

Эстрадна-музычная праграма з удзелам А. Пугачовай.

9 чэрвеня, 10.30

«СУГУЧЧА».

Перадача расказвае пра творы М. Чурленіса на беларускай мове.

9 чэрвеня, 13.45

Канцэрт Мінскага камернага аркестра.

Прагучаць творы Гайдна, Баха, Гендэля, Стравінскага.

9 чэрвеня, 16.20

Іграе лаўрэат Міжнароднага конкурсу піяніст А. Целякоў.

У праграме творы Рахманінава, Скрабіна, Стравінскага.

9 чэрвеня, 17.05

«ЭСТАФЕТА ПАМЯЦІ».

Рэпартаж з Дома літаратара.

9 чэрвеня, 17.40

Канцэрт аркестра рускіх народных інструментаў Беларускай дзяржаўнай кансерватарыі.

Вы пачуеце творы Шынгірова, Грыга, Вярстаўскага, Кінта.

Дырыжор — С. Кафанаў.

9 чэрвеня, 19.55

СТУДЫЯ «ЭФІР» ПАКАЗВАЕ... «БАЛАДА».

Тэлевізійная навада па матывах пазмы А. Бялевіча «Мой майстра».

9 чэрвеня, 20.15

«ВІНШУЕМ ВАС...»

Канцэрт для работнікаў лёгкай прамысловасці.

У «КНИГАРНИ ПИСЬМЕННИКА»

В. ГАРДЗЕЯ. Незабудні азёр. Лірыка. Мн., «Юнацтва», 1985. — 25 к.

Н. ГІЛЕВІЧ. Родныя дзеці. Раман у вершах. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 1 р. 80 к.

Н. ГУБЛЕР. Пры праблісках малака. Аповесці і апавяданні. На рускай мове. Мн., «Мастацкая літаратура», 1985. — 95 к.

У. ФЕДАСЕЕНКА. Пасля смерчу. Раман. На рускай мове. Мн., «Юнацтва», 1985. — 45 к.

Галоўны рэдактар Алякс ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Віктар КАВАЛЕНКА, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАІНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЕУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.

Шырокую магістраль, што перасякае Слуцкі, упершыню ахарактарызаваў мне начальнік Слуцкага ДБУ Уладзімір Аляксандравіч Усовіч: «Старэйшая на тэрыторыі Беларусі шасіраваная дарога — з дакладна спланаваным дарожным палатном, абочынамі і кюветамі. Адкрыта ў 1851 годзе, прыблізна за паўстагоддзя да з'яўлення першых аўтамабіляў. Так што будавалася шаша з разлікам на конны транспарт. Першапачаткова яна называлася Маскоўска-Варшаўскай і ўяўляла сабой 999 вёрст найкарацейшай на той час першага класа дарогі з Масквы да Брэст-Літоўска. Сёння — гэта гістарычная шаша, шаша-помнік...»

Апошняе азначэнне некалькі здзівіла. Узнікла не адно пытанне — не збіраюцца ж адны з галоўных дарог рэспублікі кансерваваць, а з тым больш рэстаўрыраваць зноў толькі пад конную цягу? І нарэшце, — як гэта шаша можа быць помнікам? Але з таго часу я ўжо па-ін-

ўсё гэта знаходзілася пад наглядом.

І вось сёння, нават не будучы загадзя інфармаваным, калі едзеш па былой «Варшаўцы», пазнаеш пабудаваныя пры самай дарозе каменныя аднапавярховыя дамы старой архітэктуры: строгая сіметрыя класіцызму, прыкметы готыкі ў аздабленнях. Гэта і ёсць так званыя станцыйныя дамы, ці паштовыя станцыі, якія трывала ўвайшлі ў гісторыю, у літаратуру, дзе ў свой час жылі вядомыя станцыйныя дзорцы, або паштовыя камісары. Будавалася паштовая станцыя на спецыяльна адведзенай дзесяціне зямлі. На ёй ставілі станцыйны дом і розныя гаспадарчыя пабудовы. Тут жа быў агарод, сенакос, сад. Увесь участак аб'яваўся канавы, а двор абавязкова абсаджваўся клёнамі, ліпамі, ясенямі. Да нашых дзён каля станцыйных двароў і ў прысадах-алейх трапляюцца векавыя дрэвы.

Дабраўшыся да такой станцыі, перш за ўсё прад'я-

станцый, пабудаваных у сярэдзіне мінулага стагоддзя. Большасць з іх трыцяга разраду, дзе на стайні трымалі па 19—20 коней. Галоўнае памяшканне — станцыйны дом уяўляў сабой выцягнутую паралельна шашы пабу-

ды аб лёсе былой «Варшаўкі». І зноў-такі па традыцыі некаторыя станцыі па сённяшні дзень адносяцца да паштовай службы: на станцыях у Гадзілавічах, Багушэўцы і цяпер размешчаны паштовыя аддзяленні. У добрым стане паштовая станцыя ў Слаўгарадзе, — адрамантавана, у вонках адноўлены вітражы. Кобрынская станцыя — некалі першага класа — хутчэй нагадвае палатна-дзясцяць вялікіх акон, аркі, па баках — некалькі прыбудов. Зараз Кобрынская станцыя з дзесяткамі розных памяшканняў адрамантавана і перададзена пад вучэбныя класы прафесійнаму вучылішчу.

Назменна прыцягвае ўвагу праездных старая, таксама першага класа паштовая станцыя пад Івацэвічамі ў Няхачаве. Тут пабудовы рэстаўрыраваны, і ў іх размясціліся рэстаран з некалькімі ўтульнымі заламі, у флігелях — гасцініца, гаражы. Названы гэты фактычна дарожны кемпінг — «Гасціны двор».

Але большая частка станцый славаўтай «Варшаўкі» — гэтых унікальных, каштоўных гісторыка-архітэктурных помнікаў неадкладна патрабуе рамонт і рэстаўрацыі. Як у Няхачаве (ёсць жа цудоўны прыклад), частку станцый можна будзе выкарыстаць пад кафэ, закусачныя, магазіны, а дзясціць арганізаваць музеі дарожнага будаўніцтва, ці непасрэдна музей гісторыі шашы. Матэрыялы для такога «дарожнага» музея дастаткова. Напрыклад, у Крычаўскім і ў Слаўгарадскім краязнаўчых музеях захоўваюцца тэлеграфныя звесткі з Пецярбурга аб тым, што здзейснілася Кастрычніцкая рэвалюцыя, які атрымалі тэлеграфісты паштовых станцый. Пад Мілавідамі пры шашы стаяць помнікі паўстанцам 1863-65 года. Лічыцца, што адзін з атрадаў паўстанцаў некаторы час займаў станцыю. У гэты калектывізацыі і ў перадаванні час некаторыя станцыі сталі культурнымі цэнтрамі. У іх размяшчаліся клубы, хаты-чытальні. Акрамя таго, няхачавы вёсак, дзе знаходзіцца станцыя, і самі «дарожнікі» ведаюць, захоўваюць нягледзячы на ​​гісторыю, легенды, якія перадаюцца з пакалення ў пакаленне, аб будаўніцтве «Варшаўкі», аб маладзечцкіх імшчыках, аб першых на гэтых станцыях тэлеграфістах. А вось у часе вайны некаторыя станцыі, напрыклад, у Сіняўцы, занялі гарнізоны фашыстаў, адкуль іх выбілі, выкурвалі партызаны.

Безумоўна, было б цікава на станцыі выставіць набор старадаўняга цяглавага транспарту, вупражж... Паездка па шашы можа і павінна стаць своеасаблівым экскурсам у наша мінулае.

— Л. ПРАКОПЧЫК.

На здымках: «Гасціны двор» у Няхачаве.

Варшаўка

шаму прыглядаўся да магістралі, а потым пачаў і збіраць звесткі пра славаўтую дарогу.

Безумоўна, «Варшаўка» перш за ўсё помнік тысячам рабочых, якія фактычна ўручыю, з дапамогай адзінай прылады — рыдлёўкі, перакапалі мільёны кубаметраў грунту, насыпалі ў рэкордна кароткі тэрмін (за чатыры гады) тысячы вёрст дарожнага палатна. Помнік-шаша і ведам, таленту інжынера-дарожнікаў. Між іншым, па сённяшні дзень, хоць і расшыраная, асфальтаваная шаша Масківа-Івацэвічы (такал я яе апошняй назва) трымаецца першапачатковага «рэчышча», здзіўляе сваёй прамізнасцю. Справа ў тым, што ў часы, калі ездзілі на павозках, санях, брычках, карэтах, дыліжансах са скорасцю ў сем-дзясці разоў меншай, чым мы ездзім зараз на аўтамашынах, прамая дарога была ідэалам, сімвалам найкарацейшага шляху. Гэта што датычыцца непасрэдна палатна «Варшаўкі». Але ўжо тады першакласная, добраўпарадкаваная шаша аб'яднала ля сябе комплексы прыдарожных пабудов, верставыя слупы, розныя паказальнікі, прысады-алеі, і

лі падарожную — дакумент на замену коней. Тут жа ў гасцінічным пакоі можна было адпачыць, пасціць, узляць гарачай вады. У паштовым доме знаходзілася кватэра дзорцы, кантора, дзе запісвалі падарожныя і дзе захоўвалася пошта. Для знатных падарожнікаў, асабліва на станцыях першага і другога класа, мелася асобнае памяшканне, альбо некалькі пакояў, з паркетнай падлогай, намінам, у вонках — вітражы. За станцыйным домам, па перыметры квадратнага двара стаялі гаспадарчыя пабудовы: стайня, свіран, паветка для брычкі, а таксама ямскія — памяшканні для ямшчыкоў.

Ад шашы двор аддзяляла высокая цагляная сцяна з дзвюма брамамі — узной і выязной. З'езды з шашы і сам двор былі вымашчаны каменем, а пасярэдзіне двара абавязкова меўся калодзеж. І яшчэ адна заканамернасць: станцыі на «Варшаўцы» стаяць, паўтараюцца роўна праз 18—19 вёрст, — такім быў вызначаны адзін перагон.

Унікальнасць, непаўторнасць шашы заключаецца і ў тым, што пры ёй захавалася каля дваццаці паштовых

двор. Скіразны праход падзяляў яе на дзве палавіны. Па баках ад увахода было па два-тры акны. Франтоны, пілястры, часта навес, які падтрымлівалі літыя чыгунныя кранштэйны, упрыгожвалі галоўны уваход. Вонкі былі спічастыя ці закругленыя, маючы ўзорысты перапліты рам. І ўвогуле архітэктурнае афармленне фасадаў даволі разнастайнае, каб падарожнікі маглі адрозніваць, запамінаць станцыі.

Будаваліся станцыі з адборнай цэглы, якая ілалася велімі шчыльна — «пад расшыўку». Надзейная і таўшчыня сценаў — ад васьмідзясці сантыметраў да метра. Крыліся станцыі ліставым жалезам. У двары знаходзіліся яшчэ дзве-тры каменныя пабудовы: «ямская», сілеп, кладоўка. Астатнія гаспадарчыя будынкі былі з дрэва — шырокіх пілаваных плах і крытыя гонтай.

Дайшлі да нас паштовыя станцыі «Варшаўкі» ў рознай ступені захаванасці. Частка станцыйных пабудов сур'ёзна пацярпела ў мінулай вайне, некаторыя пашкоджаны часам. Акрамя таго, пры рамонтзе станцый не заўсёды клапаціліся аб тым, каб захаваць іх першапачатковы выгляд — столь рабілі ніжэйшай, па-новаму планавалі пакоі. Але, пабыўшы на станцыях, пагаварыўшы з тымі, хто і сёння тут жыве, працуе на дарозе, можна ўявіць, як выглядаў у свой час тыповы станцыйны дом, двор.

Дарэчы, амаль усе станцыйныя дамы на дарозе Масківа-Івацэвічы і цяпер выкарыстоўваюцца. Па традыцыі пабудовы так і належыць дарожнікам. У іх, як напрыклад, у Крычаве, Слуцку, Сіняўцы, размяшчаюцца канторы дарожна-будаўнічых участкаў ці жывуць дарожныя майстры, рабочыя. Менавіта гэтыя людзі захоўваюць цікавыя звесткі, леген-

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэляў БССР, Мінск.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 04288 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела мастацтваў — 33-21-53, аддзела арганізацыйна-масвай работы — 33-19-65, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апавяданні, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэр'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машынку ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэлакцыя не вяртае.